

TANULMÁNYOK

A

BÖRTÖNÜGY TERÉN.

ÍRTA:

TÓTH MÓR

egri királyi ügyész

Egerben

MÉLTÓSÁGOS
KOZMA S Á N D O R

ÚRNAK,
TISZTELETE JELÉÜL AJÁN L J A

A SZERZŐ.

ELŐSZÓ.

E munka első része sajtó alatt volt már, midőn a „Pesti Napló” márczius 27-ki 71. számából értesültem arról, hogy az igazságügyi ministerium „Börtön-rendtartás” című munkálata rövid időn meg fog jelenni.

Ha erről sejtelmem van, az esetben, a börtön igazgatásra vonatkozó közleményeket kihagyom jelen munkám szövegéből, mert ezek közlése a kormányilag kiadandó Börtön-rendszer mellett feleslegessé és elavulttá fog válni, de legvalószínűbb, hogy bele sem kezdtem volna ezen kis művem írásába, melynek célja úgy is a fent lévő nagy hézagok némi kitöltésére volt számítva.

Minthogy pedig ezen tovább aggódni kései dolog, nincs, és nem is volt mást tennem, mint hogy ezen munkálatomat, miután már kinyomatott, útjára bocsájtsam és előszavában a történt dolgokat commentáljam.

Ami illeti dolgozatom hézagosságát és felületes rövidségét, erre nézve mentségemül megjegyzem, hogy miután ép ezen könyvvel egyidejűleg fog megjelenni az általam fordított s kiadott Ferrus. M. Gr. francia író jeles munkája „A Fog-

lyokról, Rabságról és Börtönökről”: munkám hézagosságát ez van hivatva betölteni.

De egyszersmind ménségemre kénytelen vagyok megjegyezni azt is, hogy a gyakorlati téren tenni tudni, és elméleti téren írni tudni, nem mindenkinek adatott adományul.

Ha valaki végre csodálkoznék némely rövid recriminatio vagy keserűbb hang felett, mely munkám némely helyein itt-ott felüti magát, azon olvasónak felvilágosításul adhatom, hogy ezek mind a keserves tapasztalás szomorú viszhangjai és néha akaratlanul előtörnek; de van alapjuk, nem ügy, mint egy újabban megjelent kis röpirat írójánál, ki az egész magyar justitiát néhány sorában idétlenül elítélvén, a királyi ügyészeket a hatalom előtt meghunyászkodó mandarinoknak nevezi.

Véleményem szerint valamiről fogalommal nem birni és arról mégis írni merni, nemcsak erős önbizalom, hanem genialitási hajlam is, de a közhasznú gyakorlati téren hatni és tenni, fáradni és munkálkodni, ez meggyőződésem szerint férfias és hazafias.

Inkább vágyom azért a munkás hazafi czímére” mintsem a genialis elnevezésre.

Eger, 1874. marcziushó 29-én.

ELSŐ RÉSZ.

Gyakorlati ösmeretek

A börtönrendszerek felállítása körüli mozgalmak idejének meghatározása Europa mivelts államaiban visszavihető ugyan egész a XVI.-század végéig, de úgy ezek: mint a későbbi XVIII-ik század közepén, Angolország, Holland és Belgium, nemkülönbén Sveicz és Ausztria államainak ez iránybani javítása és gondoskodása csakis egyes kísérletek gyanánt tűnnek föl, melyek abban nyilvánultak, hogy egy-egy rendezettebb fogházi épületet emeltek, s azt némi rendszerrel a rabok részére beoszták; általában azonban bátran elmondhatni, hogy a XIX-ik század elejéig az európai börtön-reformok igen kezdetlegesek voltak, s aki elolvasta a chiloni fogoly, vagy Trenk báró szomorú viszonyosságait, némi fogalmával bír az akkor Európában szokásos börtönzéseknek, melyek nem a bűnösnek a társadalomtöli izolálására s törvényes megbüntetésére szorítkoztak csupán, hanem az emberkínzás folytonos lánczolatából állottak. *)

*) A fogházi reformok történetét ismerni óhajtókat utasítjuk Pulszky és Täufer „A börtön-ügy múltja, elmélete és jelen állása” című munkájokra. Pest 1867.

Végre Amerika a XVIII-ik század végén felrázta az ó világot e téreni tespedéséből s példát mutatott emberszerető gondoskodásának irányával és javító rendszerével a vén Európának; s ennek következése lön azután az, hogy az európai államok, mint Angolország, Belgium, Holland, Sveicz és Németország vetélkedve honosíták meg a különféle amerikai fegyházi rendszereket, s rövid évtized alatt úgy a philadelphiai, mint auburni rendszerek gyakorlatba vétettek: a különböző fegyházakban, mígnem tökéletesedési fokát elérte az ír rendszerben.

Miután nem czélom fegyházi rendszerek reformja felett értekezést tartani, hanem a fegyházi rendszerek teljes mellőzésével, melyeket gyakorlatilag tanulmányoznom módomban nem volt, egyedül a börtönrendszer hiányait és gyakorlati reformjait szándékozom ismereteim és tapasztalataim után feltárni: áttérek egyenesen hazánk börtön-viszonyaira, s azoknak is csak azon részére, mely nem fegyház, vagyis állami intézmény, hanem börtön, azaz 1 volt törvényhatósági, jelenleg pedig királyi törvényszéki ' börtönök neve alatt ismeretes.

A börtönrendszer története.

Hazánkban a 48-as évek előtt a börtönök három irányban, de fájdalom! csak egy rendszer szerint voltak kezelve: a megyei törvényhatóságok által, hol a megyei alispán, tiszti főügyész és várnagy; a városi törvényhatóságok ál-

tal, hol a főbíró, város fiskálisa és porkoláb, végre a pallos-joggal bíró földesuraságok által, hol az uradalmi fiskális és porkoláb voltak az intéző, rendelkező és kezelő személyzet, kiktől a rabok elhelyezése, foglalkozása, sorsuk könnyítése vagy súlyosbítása függött; valóban pedig csakis a várnagyok, porkolábok, és uradalmi hajdúk voltak a börtönkezelésnél a legnagyobb hatalmak, éspedig azért, mert előljáróik magasabb társadalmi állása ily csekélységek feletti gondoskodást nem engedhetett meg.

A börtönök önkényes, ellenőrizetlen kezeléséhez hasonló volt a börtönök állapota is, melyek a 40-es évek előtt a legszomorúbbak és legelhagyatottabbak voltak hazánkban. Oroszországot kivéve.

Föld alatti boltozatos, nagy termek; nem és kor különbség nélkül összezsúfolt tömegek; hitvány élelmezés, rosz szalma-alom: ezekből állott a helyiség, és berendezés; nem csoda azért, hogy a börtönök ragály fészkeivé válván, évenként, daczára a börtönben nemzett és született szaporodásoknak, a gyakori halálozás által nagy fogyatkozási hiányokat mutattak fel. *)

*) Hazánk jelen állapotát tekintve, átlátja mindenki, hogy a kívánatnak nálunk megfelelő még a legtávolabbról sinfis. — Nem is említve itt a vérhatalommal bíró uradalmak tömlöczeit, melyek úgyszólván felvigyázat nélkül, egyes gazdasági tisztek kormányzására bíztatnak, — a közhatóságok között is alig találhatunk kettőt, melyek között a rabok tartására nézve a legóriásibb egyenetlenség nem léteznék.

A 40-es évek alatt kezdődtek meg általában a mozgalmak a börtön-rendszer javítása körül; egyesek bátor fellépése, kímélet nélküli feltárása elmaradottságunknak: a fiatalabb nemzedék nemes buzgalmát felkelté, és eredményezte azon előre haladást, hogy nemcsak a törvényhozási testületek foglalkoztak élénken a börtön-rendszer javításán, hanem magok a törvényhatóságok is óhajtvá megszabadulni a szégyenérzettől, önszemrehányástól, törekedtek a régi mulasztásokat helyre hozni.

Ekkor alakultak országos bizottságok, melyekben

Vannak közhatóságok, melyek haladva korunkkal, tömlöczeikbe a poenitentiarius rendszert behozák, vagy ahoz legalább közelítének; e törvényhatóságok tömlöczeiben majd a hallgató, majd a magán-rendszer hozatott be, vagy legalább a kézmunkának czélszerűbb elrendezése.

Vannak mások, melyeknek börtönei a középkor óta, melyben épültek, úgyszólván semmiben nem változtak. — Némely helyen a rab tömlöczéből naponként néhány pillanatra eresztetik ki a szabad levegőre, máshol szabad munkásként dolgozik; egy vármegyében félmázsás vas terheli lábait, míg a szomszéd törvényhatóságnál lánczok a rabok nagyobb részénél nem használtatik; itt hetenként négyszer láttatik el hússal, míg talán a harmadik törvényhatóságban hetekig kenyéren s vízen kívül más élelemre szert nem tehet. . . S ugyanezen különbség, mely az egyes törvényhatóságok között van: léteznek, — s még szembetűnőbb igazságtalansággal — minden tömlöcz egyes rabjai között is.

Sehol egyenlő tömlöczi ruházat, sehol a bilincsekben való egyenlőség, sehol az ítélet azon részének, melyben a rab minden szeszes italoktól eltiltatik, megtartása; — minden

a haza legkitűnőbb fiai működtek és szorgalmasan dolgoztak oly javaslatok előállításán, melyek által a kor kívánalmai szerinti börtönök volnának létesíthetők.

Fájdalom! a bizottságok javaslatai soha érvényre nem emelkedhettek, és gyakorlati alkalmazásuk soha sem jött fogatba, hanem az ár megindult, s az országos reform-mozgalom oly nyomást gyakorolt a törvényhatóságokra, hogy általában a börtön javítási rendszerét életbe léptették.

Természetes, hogy ezen reformok csak kezdetleges kicsinységek voltak. A hazuróli élelmezés, a börtönökbeni dobzódás, iszákosság, pipa és kártya meg

a véletlen esetre, minden a felvigyázók önkényére bízva. Kinek módja van, azaz: ki talán épen gonosz tettei által magának elég vagyont szerzett, melegen öltözve kényelemmel issza borát, vagy pálinkáját, melyet rokona vagy czimborája naponként a tömlöczbe hozhat, míg mellette szegényebb társa, ki talán csak mint gyanús, vagy kisebb gonosztevő jutott a tömlöczbe, koplalva didereg mocskos rongyai alatt.

A lánczoknak választása a várnagyra, s általa a hajdúkra bízatik, s valamint épen kedve csosszant, vagy véletlenül kezébe akadt, vagy mert a könnyebb vasak már felverettek, ötven fontos vasat rak annak lábára, ki egy első lopásért került a megye tömlöczébe; míg az ügynevezett konyhás rabok kényelemmel pipázva néznek le a tornáczról, s új gonosztettek elkövetéséről beszélgetnek, melyek által úgyis csak a jelen kényelmes helyzetbe juthatnak, mivel úgyis régen felvett szokás, hogy minden tisztviselő, ügyesnek mutatkozott konyharabját, ha az ismét tömlöczbe kerül, visszavegye.

B. Eötvös J. és Lukács M.
Fogház javítás. Pest, 1842.

voltak még teljes virágzásban; a büntetéseknel folyvást gyakorlatban volt a nehéz vas a férfiakon ép úgy mint a nőkön; úgy a negyedévenkinti 25 bot vagy korbács, ez utóbbi ugyan a nőnem kizárólagos előjoga volt; hanem egy nagy haladás mégis észleltetett ... a nem szerinti elkülönítés, és a föld feletti börtönök építése által. *

Ez nagy lépés volt a reform útján, de azért 1848-ig a börtön-rendszer Magyarországon nem javult annyira sem, hogy azt csak némileg is rendszernek lehetett volna nevezni.

Az ötvenes években a Bach systema alatt, nagy változásokon mentek keresztül a hazai börtönök. Rendszer szerinti beosztás, rend és tisztaság, jó élelmezés és a szigorú fegyelem mindenütt meg lettek honosítva; hanem csak előirt szabályok szerint lévén ezek alkotva, illetőleg az ausztriai kaptafára húzva, semmi legkisebb gyakorlati új eszme nem valósított, s a börtönöket kezelő törvényszéki elnököknek csakis arra terjedt ki figyelme, hogy az élelmező kötelességének az ét-adagok kiszolgáltatása-nál pontosan eleget tegyen, a helyiségek tisztán tartassanak, és a börtönök biztonsága megóvassék.

Börtön-dologház, javító erkölcsi oktatás, mert épen elő nem volt írva, senki által meg sem lőn kísértve.

De már ez is nagy haladás volt a 10 év előtti állapotokhoz képest; s midőn a 60-as években a törvényhatóságok, s később a provisorius tisztvise-

lók általvették a börtönök kezelését: a tett javítások ujjal rohamosan indultak hanyatlásnak, s ezen hanyatlás fokozatosan következett be egész a legújabb rendezésig, az 1872-ik évig.

A törvényhatóságok börtönkezelési rendszere.

A megyei törvényhatóságok alatt a börtönök feletti főfelügyelet, a törvényszék hivatal szerinti elnökei: a II-od alispánok hatáskörébe tartozott.

Ezen főfelügyelet azonban csak névleges volt, mert nem igen volt az egész haza területén olyan alispán, ki akár elméletileg, akár gyakorlatilag foglalkozott volna, akár a börtön-rendszer, akár a börtön-háztartás tanulmányozásával, vagy a feletti gondolkozással töltötte volna idejét.

És ez nem is volt csoda. Állásuk, terjedt hatáskörük, foglalkozásaik, politikai szereplősök, úgy szakismeretlenségek sem nem engedte, sem fel nem keltette a részvét teljes érdekét a börtön-kezelés iránt.

Ők kötelességeiket pontosan vélték teljesíteni azzal, hogy negyedévenként a börtön-orvos és várnagy kíséretében meglátogatták a börtönöket, s akkor természetesen mindent rendben is találtak.

A tiszti ügyészek hatásköre inkább csakis a vizsgálati rabok elhelyezéséig terjedt ki. Ezek inkább bűnvizsgálattal, közvádálással és védelmekkel foglalkoztak; s ha néha letévedtek is a börtönökbe, azt inkább kíváncsiságból, kandiságból, mint szak-

érdekeltségéből vagy tanulmányozási vágyból tették. De ha hajlamaik lettek volna is reá a tisztí ügyészeknek, nem volt arra terök, és nem is volt tanácsos az alispánok féltékenysége miatt beavatkozni a börtön-kezelésbe, mert praepotentiával gyanúsítva, többnyire nyersen lettek volna visszautasítva

Így a hatalom általában mindenütt a megyei várnagy tulajdona volt, s ezek voltak határtalan urak a börtönök és rabok fölött. A megyei várnagyok pedig vagy rokkant csendbiztosokból, vagy alsóbb rangú megyei tisztviselőkből léptettetvén elő, általában sem qualificációjuk, sem pedig gyakorlati ismereteik nem voltak kielégítők, elméletiekről pedig szó sem lehetett; de hol, és mikép is szerezhették volna azokat meg maguk számára oly időben, midőn a képesség különben is háttérbe szorított a protectio által. Ezen fontos, lelkiismeretes és szakértelmet igénylő állást tehát teljesen a várnagyok dominálták, s miután azon álláson minden ellenörködés nélkül uralkodtak, igen természetes, hogy az, mint szabad zsákmány terült el előttök, s a vagyonszerzés mániáját kevés kivétellel mindegyikben felköltötte, és azon számtalan visszaélésnek, zsarolásnak, melyet a várnagyok elkövettek, és az igazság-szolgáltatást illuzoriussá tették, első sorban az ellenörzés hiánya volt.

A várnagy vette által a behozott rabot, ő helyezte el saját belátása szerint; elítéltetése után ő volt hivatva közvetlen az ítélet végrehajtására; a

közmunkát ő intézte, a konyhás rabok kiválasztása az ő önkényétől függött, a várnagy adta az engedélyeket a család-tagoknak övéik megláthatására, a fenytő törvényszéki üléseken, mint tiszteletbeli szolgabíró, törvényes bizonyoságként szerepelt, és végre ő volt az élelmező. – Tehát szereplésének minden ága egy-egy jövedelmi forrás volt, mely dúsan öntötte az áldás nedveit, mihez azonban vegyült elég átok is. Valamennyi jövedelmi forrás között azonban legdúsabb volt az élelmezési forrás.

Az élelmezőnek először is az feküdt érdekében, hogy a foglyok minél bővebben láttassanak el hazai küldeményekkel, mert ez esetben először öneki kevesebbet kellett főzetnie, másodszor: mert a beadott küldemények vagy dézsma alá kerültek, vagy az elnézésért külön, természetbeni ajándékok adtak. Az étel minősége természetesen kérdésbe sem jöhetett, mert azt szabályosan senki ellen nem őrizte.

De magában a rosz étel kiszolgáltatásban már kétszeres nyereség magva volt elhintve.

Ugyanis a rosz étel nélkülözvén azon ingredienciákat, melyek hivatva lettek volna azt jóvá tenni, u. m. zsírt és sót, ezeknek az ára tisztán nyereségkép maradt a vállalkozó zsebében.

Továbbá a rosz étel nevelte a beteg létszámot, s míg az egészséges rabok ét-adagjai csak 30% nyereséget: a beteg rabok ét-adagjai kétszer annyit adtak, s ennek tudatában általában ezen positiót mindenütt bőven kizsákmányolták.

Az úgynevezett porkolábokra, azaz tömlöcztartókra, kik közvetlen a várnagy creatúrái voltak, igen természetes, hogy a jó példa nem maradt befolyás nélkül; ők utánozták főnökeiket és terörök más nem lévén a főzés körüli visszaéléseknél zsákmányolni, a kenyér sütőkkel léptek szövetségre, kiktől a kenyér adagok roszaságának, elégtelenségének elnézéseért rendes havi díjat húztak pénzben és rendes napi díjat kaptak fehér czipókban.

Végre, hogy a lánczolat tökéletes legyen: a börtön örök, azaz a vármegye hajdúi sem élhetve mellékjövedelem nélkül: mint közvetítők szerepeltek a rokonok, büntársaik és rabok között, s rendes hárcsot szedtek a tiltott tárgyak, levelek becsempészéseért és igen sokszor a szökések előidézéseért is.

Ezen állapotokban voltak kevés kivétellel a magyar-országi törvényhatósági börtönök, és ily állapotok állottak fenn, midőn azokat 1872-ik év elején a kir. ügyészek a törvényhatóságoktól általvevék.

A börtönügyi irodalom.

Az új állomásaikat általvevő királyi ügyészek, kiknek egyik első kötelességök volt a börtön-kezelés és háztartás nem kis feladatát megfejteni, habár kötelességök tudatában voltak is, általában tájékozatlanul állottak azon téren, hol gyámolítás helyett nem találtak mást, mint a régi rosz ezer

kinövéseit, a bűnbe és visszaélésbe bele rögzött kezelő személyzetet, és minden lépten-nyomon el-
lenséges indulatot tanúsító közigazgatási tisztvi-
selőket.

Már a helyiségek átvételénél ezer nehézségekbe
ütköztek: minden börtön- vagy kórházi helyisé-
get, folyosót vagy padlást, konyhát vagy pinczét
esetről esetre kellett birtokba venni, s birtokba vé-
teléig sürgetni, kérni és viszálni.

Idegen elem levén hivatva a megyei omni-
potentia egy nagy részének elvonására, nem talált
sehol rokonszenvre, akadályok után akadályok let-
tek előgördítve, s midőn kormány hivatott fel se-
gélyre, ez a megyei főispánok információja útján
mindig a megyék javára döntött. A főispánok ma-
gok is ellenséges; vagy legjobb esetben semleges
álláspontot foglaltak el.

Midőn azután nagy kinnal és vesződéssel bír-
tokba vették a börtön, helyiségeket akkor állott elő
még a legnagyobb nehézség: a tájékoztatatlanság. Mert
honnan meríthették volna tájékozottságaikat?

Mint volt tisztí ügyészek a börtönkezelésbe be-
nem folyván, nem volt terök a gyakorlati reformok
felett akkor sem gondolkodni, ha a börtön-keze-
lésre hajlammal bírtak volna is. Azok pedig, kik
épen más pályáról lettek előléptetve, a gyakorlati
ösmeretek legkevesebb látszatával sem bírhattak; s
mind az elsők, mind az utóbb nevezettek kénytele-
nek voltak tanulmányozni azon szakmát, mely álta-

lában sem nem háládatos tér, sem pedig nem kellemes, s kevés kivétellel ha nem is odiosus, de oly rokon-szenvnélküli foglalkozás, melybe kiváló hajlamok nélkül sem gyakorlatilag, sem elméletileg senki bele nem élheti magát.

Az elégtelen utasítások, rendeletek felvilágosítást nem nyújthatván, a szakkönyvek tanulmányozása elkerülhetlenné látszott.

Igaz ugyan, hogy a külföldi irodalom dúsan van képviselve a börtön irodalmi szakkönyvekben, de ezek általában mind elméleti dolgok, melyekből meg lehet ugyan tanulni, a pensylvániai, vagy phyladelphiai, auburni és ír rendszert, de a királyi ügyészi börtönök kezelését semmi esetre sem.

Ezen művek olvasása és tanulmányozása habár a fogalmat tisztázta is, de igen; megakaszt egy előre törekvő s reform kedvelő börtönkezelőt. Megakaszt pedig első sorban azért; mert ezen külföldi rendszerekről és börtön reformokról értekező szakkönyvek általában nagy szabású fegyházak mikénti kezeléséről szólnak, oly fegyházak háztartásáról, hol rendszer szerinti építészeti- és berendezéssel van a helyiség felállítva, s általában csakis a rendszerek valamelyikének szabályai szerinti kezeléséről, és alkalmazásáról beszél. De hazánkban tudtommal még az országos fegyházak sincsenek bizonyos megálapodott és modern rendszer szerint beosztva, nem hogy még a törvényhatósági börtönök lettek volna

Ami a hazai börtön irodalmat illeti, itt szintén

Igen kevés gyakorlati ösmeretek és tapasztalatok hozatnak fel íróik által, s általában csakis kivonatai a jelesebb szaktudósok – a börtönügy érdekében – összeírott elméleti munkáinak, melyek telvék ugyan a legnemesebb eszmékkal s emberbaráti érzelmekkel: de hogy milyennek kell lenni egy élet-erős férfi táplálékának, miként lenne a törvényhatósági börtönökbe behozandó a czélszerű munka rendszer és erkölcsi oktatás; s miként volna lehetséges a legczélravezetőbb javító rendszert alkalmazni a raboknál? mind ezekről viszonyítva saját fajunk- és szokásainkhoz egy szó sem foglaltatik.

Írtak ugyan báró Eötvös József és Lukács Moritz egy „Fogház-Javítás” című munkát, mely 1842-ik évben lett kiadva, s telve van sok részletesség mellett még nemes eszmékkal és emberies irányú tanácsokkal is, de részint mert jobbára lélektani eszmék irányzatából indult ki, részint pedig mivel ajánlott rendszerei csakis országosan berendezett nagyobb fegyházakra vonatkoznak, legkevesebb gyakorlati útmutatást sem jelöl ki a kisebb börtönök kezelésére.

Ily irányú nagyobbyszerű munka még a „Börtönügy múltja, elmélete és jelen állása, melyet a fiatal nemzedék két igen tehetséges tagja Pulszky Ágost és Täufer Emil adtak ki. Már címénél fogva elárulja tartalmát, s habár ritka szorgalommal és kitűnő tanulmánynyal van írva, csakis az elméleti ismeretek gyarapodására szolgál, s nem alkalmas

egy sötétben tapogatódzó egyén gyakorlati ösmereti vágyának kielégítésére.

Ezeken kívül azon négy-öt kisebb rendű író ily fajú műve, kik az irodalom ezen ágával foglalkoznak: részint elméleti, részint pusztán bírálási irányuknál fogva mitsem segítettek az égető szükségén.

Nincs tehát más mód,, mint a börtön-kezelőnek napontai kínos tapasztalatú k árán szerezni meg magának időről időre a börtön-háztartási és kezelési gyakorlatot; el lehet azonban bármely jeles theoreticus készülve arra, hogy a gyakorlat előtt szerzett elméleti ismeretek nem igen fogják támogatni egy kiindulási pontnál sem.

Tájékozás.

A börtön-kezelésnél első a lap a tájékozottság.

Átalában az 1872-ik év elején általvett törvényhatósági börtönök minden bírálaton alul állottak.

Rondaság, túltömöttség, a törvények végrehajtásának a tömérdek fajú visszaélés és csempészet minden neméveli kijátszása, henye mitsem tevés, ásító unalom és a kezelő személyzet megbízhatlansága jellemzik a volt törvényhatósági börtön-háztartást.

Természetes, hogy ilyen chaosban tájékozni magát, egy tapasztaltabb egyénnek is nehéz, annál inkább nehéz egy újoncznak; de a rendszeres következetességgel, szívóssággal és megfeszített erélylyel keresztül vitt újítások annál nagyobb örömet oko-

zandnak egykor a mindenféle bajokkal küzdőnek men-
nél nagyobbak voltak az előtte feltornyosult aka-
dályok.

Hogy tehát a számtalan bajokkal meg bírjon
küzdeni, első kötelessége a küzdelem terét neki tö-
kéletesen ösmerni, s az akadályok legyőzésének
első alapfeltétele a t á j é k o z o t t s á g .

A tájékozottság három irányú, s mind a három
ága határozottan megfigyelendő és számba veendő.

Első része a tájékozottságnak az, hogy a börtön-kezelő a kezelésére bízott börtön-épületet kívülről-belülről előnyeivel és hátrányaival tökéletesen ösmerje.

Mindenek előtt első sorban alaposan kell is-
merni a börtön-épület külső állását, fekvését és a
szomszédságában levő helyiségeket, tereket, épülete-
ket, folyókat és csatornákat. Ezek után következik
a börtön-épület belsejének ösmerete nemcsak hely-
rajzilag, hanem egészségügyi szempontból is: mert
minden börtön-épület, legyen az bár rendszerrel vagy
anélkül építve, különféle börtönöket foglal ma-
gában.

Így például a dél és nyugat felé néző börtö-
nök a legszárazabbak, a kelet felé fekvők a leg-
egészségtelenebbek, az éjszak felé esők pedig a leg-
nedvesebbek szoktak lenni. Igen természetes, hogy
nem szabadon álló épületeknél ez nem mindig biz-
tos állításként áll. Mármint a börtön-helyiség ezen
ösmerete mellett a rabok czélszerűen oszthatók be

és pedig akkép, hogy a hosszú fogságra ítélt rabok a jobb helyiségekbe, a rövidebb letartóztatásra elítéltek pedig a rosszabb helyiségekbe helyezendők el.

Ezen eljárásnak a következménye igen természetesen az, hogy a rövidebb fogság-büntetést szenvedők egészségi állapotát nem fogja megzavarni a rosszabb börtön, holott ha hosszú ideig lennének ily helyen elzárva, okvetlenül hátránnyal lenne a börtön egészségi állapotokra

Szükséges amellet tudni a börtön-kezelőnek minden börtön-helyiség térfogatát és légűr tartalmát is, mely ösmeret elkerülhetlen a társas börtönöknél, az egyének számának megállapításánál, nehogy feles szám jutván némelyik helyiségbe, az egészségre kártékony hatással legyen.

Mondaná ugyan erre némi ósdi-maradi egyén, hogy a föld népe, melynek soraiból áll legnagyobb részben a börtönök lakója, saját tűzhelyénél is tíztizenöt számban, betapasztott ablakok mellett, zsúfolt szobákban éli napjait, erre azonban czáfolatul áll, hogy ezen szabad állapotában nem korlátozva a tetszés szerinti szabadbani mozgástól, de másrésről a sok ajtó nyitogatás által sok egészséges levegő tolulván be a sűrű léggel telt szobába, ez egyensúlyozza az éltető lég teljes felemésztését.

A börtönökben azonban ez ellenkezőleg áll, mert itt, kivéve a szellőztetési és séta órákat, folytonosan zárt ajtók vannak, hozzá pedig a börtönök legnagyobb részében még használatban levő úgy-

nevezett csöbrök (ürülő edények) nagy hatalommal járulnak az élvezhető egészséges lég teljes elrontására és az egészségi állapot aláadására

Tájékozni kell tudni magát továbbá a börtönkezelőnek a folyosók, padlás és kórház-helyiségekben, úgy a konyha- és pincze-helyiségekben, szóval: a börtön-épületnek mind külső, mind pedig belső ösmeretével tökéletesen kell bírnia

Második rendbeni tájékozottság szükséges a bebörtönzött egyének ösmereténél, azaz a rabokat névszerint és büntetteik, valamint előéletök szerint tanulmányozni kell; ez elkerülhetlen. Éhez természetesen nagy türelem és utánjárás szükségeltetik ugyan, de könnyen megszerezheti magának az illető, s ha előbb nem legalább akkor, midőn a bebörtönzött egyén fenyítő ügyében a végtárgyalás ki tüzetik. Ekkor, mielőtt vádat emelne ellene a törvényszék előtt, iratai áttanulmányozása után felvezeteti magához, beszédbe ereszkedik vele, magától értetődik, hogy a nép nyelvén, és nem irodalmi stylusban, és ha csak egy kis nép-ismerete van az illető királyi ügyésznek, okvetlen tudnia kell magát tájékozni az illető egyén jelleméről.

Első ízben tehát tájékozhatja magát a börtönkezelő a letartóztatott egyén felől elzáratása idejékor; amikor elhelyezése előtt okvetlenül szemügyre kell vennie, másodsor pedig elítéltetése előtt, mint azt már fennebb említem.

Mihelyt e két oldalú tájékozottság teljes ismer-

rétével bír a börtön-kezelő, kezdetét veszi a rabok elhelyezése.

Természetes, hogy a rabok elhelyezésénél a czélszerűtlen s jobbára elégtelen börtönhelyiségek-nél a legnagyobb feladat var a börtönkezelőre, de utóljára a lehetetlenségek kikerülésével és elhagyásával mégis szorgalom- és utánjárással oda viheti reformjait, hogy eléri azt mikép:

a börtönhelyiségek túltömöttek ne legyenek egyik helyen a másik hely előnyére;

hogy a letartóztatott egyének némileg büntet-teik és koruk szerint helyezendők el, azaz a verekedők egy helyre, szokásos megrögzött tolvajok ismét más helyre, a szerencsétlen vak indulattól elragadott emberölők együvé, nehéz rabok és gyilkosok pedig ismét más helyre csoportosítandók.

Mind ezen intézkedések szüksége megszűnnék ugyan ha mostani rendszer nélküli börtöneink helyett olyanok állának rendelkezésünkre, hol a magányos elhelyezés, illetőleg magány-rendszer, lenne foganatosítandó, de vajmi kevés van oly volt-törvényhatósági börtön s kevés megye tett oly áldozatot mint „Nógrád a közügynek” s általában primitiv szerkezetű börtöneink nélkülözik még a legszükségesebb kellékeit is a bizonyos rendszernek. Igen természetes tehát, hogy a gyakorlati ösmerek írója csak oly tapasztalatokat tárhat fel, aminőket módjában volt megszerezni és alkalmazni; mert ha magány-rendszer szerinti börtöneink lennének,

az esetben tudnánk magunkat mihez alkalmazni, s ezen egy lehetőség mellett megszűnnének akadályaink, s ezek által felidézett aggodalmaink legnagyobb része, s haladhatnánk bizonyos kitűzött céljaink felé egyenes irányban, s nem kellene örökös kitéréseket és kerülőket tennünk.

Hanem, ki a rosztat élvezhetővé tudja alakítani, az jobban, könnyedén fog tudni alakítani, mert semmi sem oly szükséges a börtön-kezelésnél, mint a találékonyosság és alakító képesség.

A főnebbi kitérés után áttérek a tájékozottság harmadik részére: ez pedig tájékozottság a kezelő személyzet között.

Á kezelő személyzet, általában a régibb rendszer örökségeként szállván által a királyi ügyészekre, magokkal plántálta által a corruptio legtöbb nemét.

De amint minden jónak van salakja: úgy a sok salak között is feltalálható egy-egy kiválóbb becsületes egyén, és ezekre kell mindenk előtt a ügyeimet fordítani.

Ne higye senki, hogy azon ajánlással a megbízhatóbb egyének kiválogatása és bizalommal felruházásával a többi hasontárs ellenében a kém rendszert ajánlanám.

Ezen rendszer amily erkölcsrontó, oly gyűlöletes is előttem, és nem hogy célra vezetne, hanem az aljas hízalgésnek és árulkodásnak veti meg alapját, mit én teljesen elítélek mind erkölcsi szempont-

ből, mind pedig gyakorlati haszna-vehetetlensége miatt.

Én, részemről csakis a kiválóbb és kiválasztott egyéneknek az igazmondásra való szoktatását tartom czélszerűnek, mert meg kell említenem, hogy a börtön-kezelő egyedül önmagára levén szorítkozva, minden hiány és visszaélés felfödözését önmaga kénytelen eszközölni, ezeknek eszközlése pedig csakis a három iránybani tájékozással történhetik meg.

És ha azután bekövetkezik azon eset, hogy valamely rendetlenség nyomára jön a börtön-kezelő; a szigorú kérdőre vonásnál az igazmondásra szoktatott egyéneknek azon hasznát veszi, hogy könnyebben és gyorsabban fogja orvosolni a bajt, és nem fog egy könnyen tévútra vezetetni.

Teljes tájékozottságban levén már most a börtön-kezelő mind a börtön-helyiség, mind a bebörtönzött egyének, mind pedig a kezelő személyzet felől, ezen tájékozottság alapján hozható csak be alaposan a börtönökbe és a börtön-háztartásba egy bizonyos előirányzott és következetes.

Rendszer.

Mint feljebb említém: a teljes öntudatos tájékozottság okvetlen maga után fogja vonni az észlelt rendetlenségek, tapasztalható hiányok és ama számtalan visszaélések minden nemének, melyek a régiebb időtől mint úzus gyakoroltatnak, meggátlására

és pótlására egy, a helyi viszonyoknak megfelelő rendszer felállítását.

A fogház felügyelő és kezelő személyzet nagyobb részint, mint már fentebb is előhoztam, a régebbi rendszertől által vett örökségként szállván a mostani börtön-kezelő királyi ügyészekre, természetes, hogy oly eljárást tanúsítottak kötelességeik teljesítésénél új állásaikban is, mint amily korlátlanul mozogtak a múltban.

A rabok feletti brutális önkénykedés, hatalmaskodás, a kötelességek negédes elhanyagolása, iszákosság, hírhordás és megvesztegethetőség jellemezte őket általában.

Senkinek kötelessége, teendője határozottan körvonalozva nem lévén, kérdőre vonás esetében az egyszerű „nem tudtam” mentséggel álltak elő, s ezen mentségek ellenében egyenesen az eskü-mintára való hivatkozás nem mutatkozott elég korlátnak.

Ezen anomália megszüntetésére szükséges a kezelő személyzet számára rendszabályokat alkotni, mely rendszabályok a következő formában lennének szerkesztve.

Szolgálati utasítás a fogház-felügyelő részére.

A fogház- vagy börtön-felügyelő a fogházbani tisztaság folytonos fentartásaért felelős; a fogházi helyiségek: folyosók, lépcsők naponként megtisztítandók és szellőztetendők; a szobapadlók vagy padlatok hetenként egyszer felsúrolandók.

A foglyok testének tisztán tartására gondos figyelem fordítandó, s a fogoly addig tiszta börtönbe nem helyezendő, míg egészen tisztán meg nem mosdattatik és tiszta ruhába nem öltöztetetik.

A foglyok által behozott ruhák feleslege: úgymint szűrők, subák, vagy nagyobb felöltönyök tőlök elveendőek s azok gondosan becsomagolva, megszámozva elteendőek addig, míg a fogoly ki nem szabadul, vagy ezen ruhák a hozzá tartozóik által ki nem kéretnek, mely esetben az átvevőktől rendes elismervény veendő.

Jelentés nélkül egy rabot sem szabad bármi kedvezésben sem részeltetni, vagy azt más börtönbe helyezni, vagy bármi munkára alkalmazni.

A börtön-felügyelő köteles reggelenként és esténként körutat tenni a börtönökben s ott magának úgy a rendről és tisztaságról, valamint a börtön-szabályok megtartásáról meggyőződést szerezni, a magokat jelentkező panaszosokat feljegyezni, s a tapasztaltakról a királyi ügyésznek jelentést tenni.

A börtön-felügyelő kötelessége felügyelni arra, hogy a börtönőrség szolgálatát szigorúan teljesítse, hogy őrhelyén mindenki éber és gondos legyen, evégből éjelenként az idő bizonyos szakában tartozik meggyőződést szerezni az iránt, vajjon a szabályos őrködés nem hanyagoltatik-e el?

A börtön-felügyelő köteles a közmunka feletti felügyeletet vezetni, és azt szabályos napló és főkönyv vezetésével nyilván tartani.

A rabok körüli bánásmódnál a durvaság és Önbíráskodás tilos, s azért a börtön-felügyelő köteles arra ügyelni, mikép a börtönőrök szigorú, komoly modort kövessenek, és a szidalmazástól, szemrehányástól és tettelegességektől tartózkodjanak.

A börtönbeli ingóságok, ruhatár feletti felügyelet a börtön-felügyelő kötelessége, azért ezek felett a legszigorúbb nyilvántartás vezetendő.

Az élelem szabályos kiszolgáltatása felett tartozik a börtön-felügyelő szigorúan ellenőrködni; s úgy a főző- mint a mosó-konyha felett rendes felügyeletet vinni.

A börtön-felügyelő köteles reggelenként a királyi ügyész, vagy annak távollétében, helyettese előtt megjelenni, s a tapasztaltakról jelentést tenni, s az alkalommal a rabok létszáma, állapota, úgy az őrség mikénti felosztása, a közmunkára kijelölt rabok száma, nemkülönb az a napi élelem felől jelentést tenni, s a magukat jelentő panaszosokat elővezettetni.

Szolgálati utasítás a börtön-mester (kulcsos börtönész) számára a

A kulcsos börtönész felelős a börtön-szobák tisztaságáról, és az abban uralkodó rendről, az élelem rendes kiosztásáról, világításról és szellőztetésről, az örök rendes elhelyezéséről; miért is köteles:

A börtön-szobákat naponként háromszor sorban megjárni, éspedig reggel a felkelés után. Délben

az ebéd, és este lefekvés után, amikor is minden előforduló rendetlenséget kiegyenlíteni, szükség esetén a fogház-felügyelő közbejöttével; vagy azon esetben, ha az ügy sürgős volna, annak mellőzésével is, a királyi ügyészséghez szóbeli jelentést tenni.

A kulcsos börtönész köteles szigorúan felügyelni arra, hogy a rabok valamely tiltott tárgyat börtönükbe be ne csempézhessenek, azért tartozik minden rabot mindannyiszor, valahányszor azt a börtönbe elcsukja, szorgalmasan megmótozni, a netalán nálok talált tárgyakat, vagy élelmi neműt elkobozni, s az esetet a királyi ügyészséghez feljelenteni.

Minden előforduló visszaélésekért és rendetlenségekért első sorban a kulcsos börtönész felelős; s az esetben, ha kiderül azon körülmény, hogy vagy az ő hanyagsága, vagy elnézése okozta a szabálytalanságot, hivatali állásától felfüggesztetik, s ellenében fegyelmi eljárás indíttatván, szigorúan meg is fenyítetik.

Szolgálati utasítás a börtönőrök számára

1. A szolgálati napokban a börtönőrök kötelesek tiszta ruhával és fegyverrel józanon előállani, és kötelességeiket: úgymint az örködést, a rend és tisztaságai felügyeletet szigorúan teljesíteni.

A hanyag és részeges egyén állását veszti.

2. Azon börtönőr, ki állomását elhagyja, vagy azon elaluszik, állásától felfüggesztetik.

3. A börtönőrök a rabokkal komolyan tartóz-

nak bánni, s azokat szidalmazni vagy bántalmazni tiltatik.

4. A fogolytól bármit is elvenni, cserélni, velök alkuat kötni szigorúan tiltatik. Ajándékot, vagy kedvezményt a szolgálati visszaélés rovására elfogadni mindenki őrizkedjék, ellen esetben állását kockáztatja.

Minden visszaélést, rendetlenséget, ami tudomására esik a börtönőrnek, tartozik a királyi ügyésznek feljelenteni, ellen esetben hallgatása által bűntársává avatja magát, és amellet, hogy állását veszti, még szigorú büntetésnek teszi ki magát.

Az őrszobában dőzsölni, részegeskedni tiltatik s az esteli kapu-zárás után, a fegy-ház udvarát a szolgálatban levő börtönőröknek elhagyni szigorúan tiltatik.

Minden börtönőr egy héten 24 órai szabadnapot élvez, és

Előforduló utazás, rabkísértés alkalmával a börtönőrök a legszigorúbb katonai rendet tartoznak követni, s vezetőjüknek feltétlenül engedelmességni.

Felelősség melletti felügyelet a börtönőrök szolgálata és magaviselete felett a fogház felügyelőt illetvén, a börtönőrök szigorú engedelmisséggel tartoznak magukat annak irányában viselni.

Kisebb vétségért, fegyelmileg fognak a börtönőrök büntettetni.

Ezen rendszabályok szerkesztésök után a kezelő személyzet előtt felolvasandók, általok aláírandók,

egyeseknek kézbesítendő, és a fogház felügyelő, börtön mesterek, és börtön örök szobájában kifüggesztendőek lennének. *)

Miután pedig magok a rabok is tétovában vannak a tilos és szabados cselekményekről, ezek részére szinte egy házi rendszabály készítendő, melynek főbb alapvonalai a következők lennének.

Börtön-szabály.

1. Arabok reggel, nyáron 5, télen pedig 6 órakor felkelni kötelesek.

2. A tisztaság fentartása végett kötelesek a rabok a felkelés, úgy munka után is megmosdani és fésülni, s e végből minden rab köteles magának fésűt, szappant és törülköző ruhát tartani.

3. Minden rab köteles fekhelyét rendesen megágyazni, s tisztán tartani, a szalma-zsákokból a szalmát bármi célra kihúzni tiltatik.

4. A börtönszobák és folyosók tisztán tartására a szobát lakó rabok közül, mint sorosak naponként kettő tartozik felügyelni, a padlatot felsöpörni és felsúrolni, az ablakokat és falakat leporolni és törülgetni, és a börtönszoba szellőztetésére felügyelni.

5. A börtönökben minden zaj, lárma, bármi néven nevezendő játék, úgy a dohányzás: szigorúan tiltatik.

*) Az egri kir. ügyészi börtönökben életbe lett léptetve 1872-ik év elején.

6. A börtönbeli tárgyakat, úgy a falakat és padlatot rongálni és piszkítani tilos.

7. Akinnek a rabok közül panasza van, magát a börtön-felügyelő által a királyi ügyészhez bármikor felvezettetheti.

8. A szabályok áthágói fegyelmi úton a leg-szigorúbban fognak büntettetni.

A rabok részére készült rendszabályok minden börtönben felolvasandók, s nagy betűkkel nyomtatott táblázatokban a börtön-szobákban kifüggeszteni dők lennének. *)

Ezen intézkedésekkel az állandó rendnek egyik alapköve tétetik le, s nagy horderejű mind a börtön-kezelésre, mind pedig a visszaélések felfedezésére; mert ezen rendszabályok alkotása után nem teheti senki azon különben rendes kifogást, hogy nem tudja mi szabad, mi nem szabad; a rabok részére kiadott rendszabályok azon pontja pedig: „hogy arab panaszával bármikor a királyi ügyész* eleibe vezettetheti magát, s hogy a naponkint jelentkezőket a fogház-felügyelő a reggele néként előadni szokott jelentéstételkor (rapport) a királyi ügyésznek mindenkor bejelenteni köteles” véget fog vetni egyszer-mindenkorra a fogház-felügyelők

*) Az egi kir. ügyészi börtönökben életbe lett léptetve 1872-ik év elején.

és börtönőrök eddig követett minden visszaéléseinek, önkénykedéseinek.

De másrésről ily rendszabályoknak igen nevezetes gyakorlati haszna is van, s messzeható üdvös erkölcsi eredményeket is hoznak magukkal.

Kevés rab van ugyanis a börtönökben, kinek némi orvosolni való baja ne volna, és aki panaszát ne óhajtáná közölni azzal, kitől segílyt, vagy könnyebbülést remélhet.

Egyik óhajtja mielőbbi elítéltetését, a másik sokalja az időt, melyben ártatlanságának kiderítése oly sokáig húzódik; harmadik panaszol a rossz élelmezés, negyedik a munkátlan henye élet miatt. Némelyek jobb elhelyezést óhajtának. Sokan családi, vagyoni dolgaik elrendezésében kérik a királyi ügyész közbenjárását. Találkoznak végre olyanok, kik meg akarva mutatni javulásukat, nevezetes felfedezéseket tesznek, és sokszor tervezett szökések, vagy tömeges fellázadás titkait adják tudtul.

Es ily alkalmakkor esetről esetre megismerkedik a börtön-kezelő az egyénekkal, azok viszonyai-val és felfedezheti az orvoslandó számtalan bajokat.

Igaz, hogy ily eljárás csak akkor gyakorlati, ha az illető királyi ügyész a naponkénti börtön-látogatást mulaszthatlan feltételként követi.*) Mert

*) Nem értem azt, hogy minden nap minden börtön-szobát egyenként látogasson meg, de igen is azt, hogy naponta a napnak nem rendes, hanem különböző óráiban menjen el a börtönhelyiségbe s ott nézzen körül, a kórházba azonban nézzen be.

csak így nyerhet tökéletes tájékozottságot, s így szerezheti meg a rabok név és büntetési szerinti személyes ösmeretét. Ez, és a folytonos érintkezés mellett a rabok szóval előadott apró panaszai és sürgetéseik alapos és gyors orvoslása, s mi legfőbb, az emberséges bánásmód eredményezik a rabok bizalmát az iránt, kitől elhagyatottságuk és izoláltságuk érzetében mindent várnak és mindent remélenek.

És az természetes is; ily szerencsétlenek bizalma rendesen azon egyének felé irányul, kiktől soruk eldőlését vagy javulását várják, s ezen bizodalom fokonként nevedik, midőn tapasztalják azt, hogy személyes gondjai annak, kit rendelkezőjüknek ösmerni tanúinak, kiterjednek nemcsak életszükségeikre: az élelmezéstől és tiszta ruhától kezdve egész a kórágóig, hanem ügyeik lebonyolításától kezdve egész családi körülményeikig.

Erkölcsei haszna ily bizalomnak a töredelmeség, gyakorlati hasznai pedig minden alkalommal feltűnnek, s a börtön-kezelés minden ágának felette nagy könnyebbségére szolgálnak a börtönök kezelőinek.

Mosókonyha

Rendszer után a rend meghonosítása következik. A rend egyik első követelménye a tisztaság, s egyik a másik nélkül fennállni képtelen és nem is képzelhető, mert ha rend van, és tisztaság nincs

a börtönökben, akkor az céltalan, ha pedig tisztaság van és rend nincs, ez esetben pedig hiányos.

Rendet behozni tisztaság nélkül céltalan fáradság levén, mindenek előtt a tisztaság honosítandó meg s ennek első tényezője a mosókonyha

A mosókonyha, mely a börtönök nagyságához képest szerelendő fel üstökkel, teknőkkel és lúgzókáddal, oly fontos ága a börtön-kezelésnek, hogy ezt elhanyagolni csak a tisztaság és közvetve a rend hátrányára lehet; tehát a mosókonyha alapfeltétele a tisztaságnak és rendnek.

Ebből kiindulva és ezt tartva szem előtt, a mosókonyhának teljesen felszerelve s lehetőleg izolálva kell lenni, s ha lehet, lécezett rostélylyal elzárva az udvar helyiségeitől, azért mivel itt rabnők végzik a kényszer-munka ezen legfontosabb ágát, s a megközelíthetőség minden lehetőségét számításba kell venni.

Az ily felszerelt, izolált és folytonos felügyelet alatt álló mosókonyhában foglalkoznak a nők az agyi ruha és állami fehérnemű mosásával, és igen gyakran a rokonsággal nem bíró, vagy távolabb megyékből való rabok ruháinak tisztításával is.

Valamint a szappan-fogyasztás egyik jele a civilizációnak, épúgy a mosókonyhában folyton égő tűz külső jelensége a börtönök tisztaságának.

Mert vegyünk csak egy 100 rab-létszámmal bíró börtönt, számítsuk fel, hogy ily létszámban havonként 100 darab lepedő és vánkushéj, és 180

pár fehér ruha mosatik: mindjárt fogalmunk lesz arról, hogy négy mosóné mellett (miután a férflaboknak csak 10%-a szokott lenni, ezen 10% pedig négy mosónőnél többet nem adhat) folytonos mosás, lugozás és mángorlás munkája áll elő.

Figyelembe kell még vennünk a börtön-padlatok és bútorok súrolására szükséges lúg-készítést, s nem fogunk kételkedni a mosókonyha folytonosan égő tüzén.

Tisztaság.

Mint már említém: tisztaság nélkül a rend meghonosítása illuzorius.

A börtönök lakói legnagyobb részben a nép legalsó osztályából s a legvagyontalanabb részből levén, általában már hajlamaiknál fogva nem bírnak a tisztaság és rend érzékével, így őket erre reá szorítani csak szigorú, következetes után-látással lehet.

Nem a legnagyobb feladatok közé tartozik pedig a tisztaságot nemcsak behozni a börtönökbe, hanem azt azokban meg is honosítani, miután erre sok munkaerővel rendelkezvén a börtön-kezelő, ezen munka-erőt a börtönök körüi bármely időben felhasználhatja.

Hozzá kell pedig fogni a börtönökbeni tisztaság előidézésére gyökeresen, alapjától kezdve felfelé következőkép.

Egy rosszul kezelt börtönben szembe ötlők a börtön-szobák és folyosók talajának piszkossága, —

a börtönbeli ágyak szennyes és férges állapota, – a falak sötét szennyes színe, és végre mindezek közreműködése folytán a levegő különös szaggal saturait nyomasztó volta

Gyökeres orvoslása ezen anomáliáknak a mosó-konyhában van, és következő anyagok és tényezők szükségesek elhárítására; a) szappan, b) lúg, c) mész, d) mosókonyha, és e) munkás kéz.

A mosókonyhában készített erős cserfa-lúg képes minden szennyet felolvasztani úgy a kőkoczkákon mint a deszka padozaton. Képes kiirtani az ágyak férgeit ép úgy, mint más, börtönbeli bútorok szennyeit eltávolítja

Első sorban azért erős cserfa-lúggal súrolandók ki a börtön-folyosók, szobák padlatai, és forrázandók ki a börtön-bútorok.

Mondanom sem kell, hogy a súrolás alatt a tisztítás alá vett börtön-szobában mindaddig meszelendők a falak, míg csaknem egész fehér szint nyerne, és midőn ez mind megtörtént egy börtönszobával, akkor következik annak felszerelése.

Az átsúrolt, forrázott és meszelt börtön-szoba belső felszerelése áll:

1-ör Egy falra erősített fogasból, melynek kétszer annyi tartójának (fogának) kell lenni, mint a hány egyénre van a börtön berendezve.

2-or Egy fali naptárból, annak megakadályozására nehogy a szabadulás idejét számító és magát az időben orientálni szerető fogoly azt a börtön-

tön ajtóra, vagy pedig a falra kénytelen legyen felírni, vagy felvésni a hét napjait jelző V. H. K. Sz. Cs. P. Sz. betűit, mi csak a tisztaság rovására történnék.

3-or A börtön-rendszabályokat tartalmazó s erős papírra ragasztott házi-rend táblából, hogy mindig előtte legyen egy szabadalma, mint tilalma a börtönéletnek.

4-er A névmutató fejtáblákból.

5-ör Az ágy-, vagy fékpadokból.

6-or Az asztalból s körüle levő padokból.

7-er Pökdső ládákából, száraz homokkal.

8-or A vizes edényekből, s ha még belső árnyékszékkel nem bírna a börtön-szoba, az ürülő csöbörből.

Az így berendezett börtön-szoba ágyai felszereltek még az általlúgzott és friss szalmával megtöltött tiszta szalmazsákok és lepedőkkel, szinte kimosott, vagy új pokróczokkal. Midőn pedig a belső felszerelés véget ért, akkor az elhelyezendő rabok megmosdatandók, ha szükséges: megfürdetendők és tiszta ruhába öltöztetve a börtön-szoba nagyságához képest elhelyezendők lesznek. *)

*) A tisztaság előmozdítása- és fentartásához tartozik még a rabok hajának megnyíratása, és vidéki népszokások szerinti borotválása, melyet a nálam behozott szokás szerint költség kímélés tekintetéből a rabok egymáson teljesítenek. Azaz: egypár mindig találkozik, ki ezen foglalkozásban elég jártassággal bír.

Másik nap a másik,- harmadik börtönre kerül a sor, míg a börtönök és az épület egész belseje egészen tisztára alakítva nem leend. – Ekkor, midőn mindezek megtörténtek, s midőn mindezek mellett még a börtöncsatornák a beléjük öntözött vízzel felhígítva és kitisztítva lettek, ekkor észlelheti a szemlélő a különbséget a múlt és jelen között.

Egészen vidám, világos kinézést nyertek a szomorú börtönszobák, mert a meszelt falak a nyomott és különös szaggal saturait levegőt teljesen eltüntették, a rabok hangulata nem oly nyomott, komor és kétségbeejtő; észreveszik ez átalakulás után, hogy őket még embereknek tartják, és hogy nem szándékoznak nyomorultan elveszni engedni; önkéntelen jut eszökbe, hogy még rajok a társadalom mint megtérőkre számít; szóval: a tisztaság behozatala a legjobb hatást fogja előidézni nemcsak anyagi, hanem erkölcsi irányban is.

De nem elég csak kiadni a rendeletet a börtön-

Hanem óvatossággal és kíméletességgel kell eljárni az ily nyíratással és borotválással, mert soha sem szabad a humanitás rovására akkép alkalmazni ezen eljárást, hogy ez által az egyén egész emberi arczából kivetkeztetve szándékos célzattal eltorzítassék.

Ily méltatlan eljárás csakis megkérgesíti az elkeseredett szívet, s elkomorítva a szerencsétlent, akadályul szolgál javulásánál és töredelmességénél, mely pedig egyik fő feladata legyen mindig a büntetésnek.

tön-kezelőnek, hanem szorgalmasan utána is kell látni, vájjon a rendeletek végre lettek-e hajtva? mert a kezdeményező képesség nem épen elegendő valamely célba vett reform keresztül hajtására, oda végrehajtási erély is szükséges; s a tisztasági reformot oly következetesen kell keresztül vinni, hogyha csak egy ága is elhanyagolják, az egész rendszert újból kell kezdeni.

Fellette szükséges azért minden börtönnél úgynevezett veszteg zár felállítására

Teszem, hoznak egynehány rabot, közte néhány cigányt (ez a legpiszkosabb népfaj iszonya minden rendes börtön-kezelőnek) csavargót, vagy pedig épen nyavalyást.

Ezeket nem lehet a tiszta börtönbe, tiszta rabok közé zárni, mert képesek az egész börtönt egy óra alatt elpiszkítani; azért ilyeneket a veszteg zárral használt börtönben kell tartani, a börtön-orvos megvizsgálása után meg nyírítani, megtisztítani, tisztába öltöztetni, és úgy osztályozva elzárítani.

Csak így lehet azután megóvni, hogy rohamos hanyatlás ne következék be a tisztasági reformok után is; és higgye el e sorok olvasója, hogy ily kicsinységek összesítésével lehet nagy, nemes célokat elérni és eredményeket felmutatni.

Rend.

A tiszta börtönök csak szigorú rend által tartathatók folytonosan tisztán.

Rendet behozni pedig egy börtön épületbe – de valóságos reális rendet – mely nem csak külsőségre számított látszólagos rend, egyike a börtön kezelés legnehezebb feladatainak.

Száz, kétszáz, vagy több száz ember együtt egy épületben elhelyezve, hozzá szokva előbbi szabadéletében a korlátlansághoz és restséghez, nem akarva semmit tudni a tekintélyről és hatalomról, s nem tartva a testi büntetés fájdmától sem, tudván hogy az eltöröltetett; rondaság és piszkokban nevedekve fel: nagyobb részben semmi érzékkel sem bír a rend és tisztaság iránt.

Ily embereket hozzá szoktatni a rendhez és tisztasághoz, csak következetes szorgalmas utánlátással és szigorral lehet.

Vegyük csak, hogy egy tisztára berendezett börtönnél, másik napon tett vizsgálat alkalmával az egész tisztára súrolt padlat tele pökdösve találtatik.

A pökdöső láda ugyan a sarokban van állítva, de a köznépből származott rab nem akarja teljességgel a pökdöső láda rendeltetését felismerni, s miután második természetévé vált az egykori bagózás- és dohányzástól a pökdösés, tehát folytonosan maga körüi pökdös és piszkít.

„Ki a pökdöső? ki csinálja a piszkot?” ezen kérdésre soha sincs más válasz, mint: „Én nem, én sem, én nem tudom.”

Nincs más mód ily esetben, mint az egész

börtönszoba összes lakóitól elvonni az azon napi étel-részletet, és az ebéd órája alatt felsúroltatni velők az egész padozatot.

Harmad nap, ha ismét szembe ötlük valami piszok, vagy rendetlenség, okvetlen kiderül okozója „Kérem alássan! én nem szenvedek senki hibája miatt, ez és ez tette.”

Negyedik nap tiszta lesz a börtön.

A testi, és ezzel karöltve járó öltözetbeni tisztaság körül szinte nehéz küzdelem fejlődik ki a fogoly és tisztaságra felügyelő között.

A köznép ugyanis nagyon keveset gondol testi tisztaságával, igen sok van közöttök, ki a bába fürdőt kivéve, talán sohasem fürdött.

Télen-nyáron felöltözve istállókban, kazal tövében, puszta földön, legjobb esetben, ha nem él pásztor életet és földes gazda: a kemencze-patkán hentergi végig élete legnagyobb részét, ilyenekkel nehéz megértetni, hogy mire való a tisztaság, miért kell ágyaikat rendszeren felvetni, ruháikat a részökre kijelölt fogásokon rendben tartani. A gyomorkorág mindezeket meg fogja velők értetni, s ha mást nem okoskodnak ki, azon következtetést bizonyynyal ki fogják találni, hogy mindezeknek azért kell megtörténni, hogy ők ebédet kaphassanak.

Berendezett tiszta börtönöknél a tisztaság folytonos fentartása céljából különösen a gyakori meszelés elkerülhetlen.

Először azért, hogy az így gyakran meszelt

börtön-helyiségekben a legkisebb szenny is rögtön feltűnik, továbbá mert a fehérre meszelt falak míg egyrészlől derültebb, világosabb kinézést adnak a szobáknak, másrészt a légtartalmát is egészségesebbé változtatják kipárolgások által. Szükséges és elkerülhetetlen azért, hogy a börtön-háztartásnál ojtott mész folytonosan legyen készletben; s mihelyt bármily kicsi folt, mely vagy zsiros ruhából, vagy egy sáros lábtól, képződött a falon, rögtön bemeszeleendő.

A fogházfelügyelő és börtön-mesterek által elmulaszthatlan szigorúsággal naponkénti és éjjelenkénti-börtön vizsgálatokkor észlelt legkisebb rendtelenségek rögtön helyre igazítandók.

Szigorúan felügyelni kell, hogy a fekhelyek rendesen felvetve, a szalmazsákok katonai pontossággal szalmával kitömve legyenek. *) – A falakon körüli futó fogásokon mindenik ruhája rendben álljon; az ivó edények, ételes tányérok, kanalak pedig kijelölt helyeiken tisztán tartva legyenek.

A rabok felesleges testi ruhája, különösen a zsiros és rosz kipárolgást előidéző ruhák, a raboktól elveendő és becsomagolva s név-czédulával el látva a raktárba helyezendők el.

*) A rabok, ha belül fűtő kályhával bírnak, fel szokták tüzelni a szalmazsákok tartalmát. Ezt meg lehet akadályozni a levarrott szalmazsákokkal, habár ily levarrott szalmazsákok, mint majd alább kifejtem, czélszerűtlenek.

A börtön-szoba padlatait nem elég pedig csak kisépíteni, hanem seprés után a pornak az e célra adott torló ruhákkal tisztára feltöröltetni is szükséges.

Hogy pedig mégis közvetlen legyen valaki felelős a belső tisztaságért, naponta egy vagy két rab felváltva tisztaság fentartójává (inspectios) jelöltetik ki, a ki első sorban vonatik kérdőre minden található rendetlenségek miatt.

Élelmezési felügyelet.

A következetes erélylyel keresztül vitt börtön-rend és tisztaság feletti folytonos ellenörködés után, még kétszerte nagyobb figyelem fordítandó az élelmezés körüli 'ellenörködésre.

Mert valamint a lelki míveltség, töredelmesség és javítási rendszer alapja az erkölcsi és iskolai oktatás: úgy az egészség, nyugodt kedély egyedüli fentartója a rendszeres élelmezés. Rendszeres élelmezést mondok, melylyel nemcsak azt akarom kifejezni, hogy a rabok a magok étadagját megkapják, hanem hogy azon étadag mindenben olyan legyen, mely ne zárja ki magából úgy az élvezhetőséget. mint a benne megkívántató tápláló alkat-részeket sem.

A rossz élelmezés számtalan rosznak szülő anyja Nemcsak kedélyileg komorrá, daczossá és békételeenné teszi a foghokat s ez által közvetve meg-

nehezíti a vizsgálatot, hanem előidézi a kórházi betegek szaporodását is.

Azért a börtönök kezelőinek legelső sorban örködniük kell az élelmezés jósága felett.

Nem óhajtom ugyan a philantropok túlzásait követni, kik mulató helyekké óhajtánák a börtönöket átalakítani, hol az olvasó termek és fürdő szobák kényelmei és szórakoztató eszközei kínálkozzanak a gonoszok és szerencsétlenek számára; hanem nem tartozom azon egyének közé sem, kik boszúsan dörmögik sötét kedélyökben „hogy bárcsak mind ott halna, és hogy nem hizlalni valók a gonosz tevők” hanem igen is óhajtom, hogy a humanismus korlátai között az állam kötelességszerű intézkedései a legszigorúbb pontossággal keresztül vitesenek a börtön-kezelők által.

Ennélfogva a börtön-háztartás minden ága, de különösen az élelmezés feszült figyelemmel kísérendő.

Sajnos ezen ágánál a börtön háztartásnak, hogy a házi kezelés behozatala ellen a bizalmatlanság vet gátot, de sajnosabb még az, hogy a bizalmatlanságot az államháztartás minden ágábani gyakori visszaélések idézték elő.

Az állítatik ugyan, hogy a házi kezelést, az ellenőrzés lehetetlensége és a börtönkezelők túlhalmozottsága akadályozza

Igen, de miként ellenőrizhetők az élelmezést bérlők? hiszen a legszigorúbb felügyelet mellett is

majdnem naponként fedezhető fel hiányok az ételmezés körül? hát még oly számtalan visszaélés a mi fel sem fedezhető.

Avagy miként lehet kívánni, hogy a börtönkezelő és a börtön- orvos szabatosan meg bírja ítélni a kiszolgáltatott főtt étel jóságát.

Kóstolás által? már az Ínyének szokatlan eleddel rendkívülisége kizárja annak alapos megítélését: vájjon mi hiánya van az ételnek?

Tapasztalatom szerint: nem lehet oly ellenőrizetlen házi kezelés, bármely arányban volna is elharapódzva a visszaélés, mely túlszámnyalhatná az élelmezési bérlők visszaéléseit.

Igaz, hogy a börtönkezelők túl vannak halmozva, s terők kiterjed a törvénykezeléstől kezdve egész a rendőrség feletti közvetett felügyeletig, s a vagyon és személybiztonságtól kezdve egész a közigazgatás belsejéig; de azért egy magát értő királyi ügyész le nem roskadna még ezen új teher súlya alatt sem, annál inkább, mert a felügyelet és az élelmezőkkel való viszály sokkal több idejét elveszi a mostani bérleti rendszer mellett, mint a házi kezelés azt megkívánná.

De a házi kezelésnek, ha anyagi haszna nem volna is, lenne más, minthogy a kórházi létszám kevesbednék, mi már magában nagy haszon; annál nagyobb lenne erkölcsi haszna.

Ugyanis a börtön-létszámhoz körülbelül 10%-al

járulnak a nők s ezeknek rendes foglalkozást kitalálni felette nehéz.

Fonás, szövés, melyet börtöneimben behoztam, nem elég mozgást ad; foldozás, varrás szinte örökös ülő munka; házi kezelés esetében az élelmezés, főzés, kenyérsütés körül megbecsülhetetlenek lennének nemcsak, hanem ebbe magokat begyakorolva, szabad életökben ezen gyakorlatuknak felette nagy hasznát is vennék.

Es azután mily visszaélések történhetnének a házi kezelés ellenörködésének hiánya mellett?

Üzlet és nyerészkedés ki levén zárva belőle, s meg levén határozva az anyagok mennyisége, a szabatos étrend, egy rendes menage rendszerrel ki lehetne vinni, hogy a rabok önmagok örködve a főzés előtt kimért anyagok mennyisége felett, kijátszhatnak a netaláni visszaéléseket is.

De legjobb ellenörzés lenne mindig a kórházi állapot.

Valamint a hévmérő megérzi a lég legkisebb hő változatait, ép oly befolyása alatt van az egészséges rab-létszám az élelmezésnek; és az oly csalahatatlan mutató, mely kivéve a járványos idő szakot, bőrbetegségi ragályt, soha sem vezetí tévútra a szemlélőt.

Például: rendes egészségi viszonyok között rendszeres börtönben jó élelmezés mellett legfeljebb 2%-et lehet betegnek felvenni.

Legyen csak 4% a beteg létszám, okvetlen

hiba van az élelmezésben, s ekkor az ellenörködés-
sel megbízott egyének hanyagsága oka a rossz élel-
mezésnek.

Ha tehát egy megállapított százalékon felül
minden beteg rab után csak naponkénti 30 kraj-
czár birságban marasztaltatok el az élelmezési felü-
gyelő, bizonyynyal saját érdekében le fogja vetközni
indolentiáját és hanyagságát, s mindent el fog kö-
vetni, hogy rendes állapotba hozassék vissza az
élelmezés.

Az élelmezésnél első követelmény a főzés kö-
rüli tisztaság.

Első sorban azért a tisztaságra legyen legna-
gyobb gond fordítva, éspedig elkezdve a tisztára
meszelt konyhától egész a főző kazánok czinezési
állapotáig.

Második sorban ellenörzendő, hogy a vállalko-
zó az étlapban meghatározott élelmi neműeket: zsírt
és sót pontosan kiszolgáltassa az ételbe.

Az étel elkészülténél nagy figyelem fordítandó
az étel sűrűségére annál is inkább, mert az egy
meszely leves és egy meszely főzelék nagyon tág
utat tár a visszaélésre, miután ha az étel ritkább: a
meszely főzelék legnagyobb része csak vízből fog
állani, a víz pedig nem ad tápot és erőt.

Nem különben nagy gond fordítandó a kenyér
minőségére; szükséges azért, hogy minden nap
a reggeli rapportkor egy ketté vágott kenyér mu-

tattassék be a királyi ügyésznek, ki első sorban van hivatva a kenyér jóságát megítélni.

A kenyér körüli visszaélések leggyakoribb neme, hogy a vállalkozók a súlyban kivannak magoknak megtakarítást eszközölni. Ugyanis: ha a kenyér sületlen: nagyobb a súlya s egy mázsánál jelentékeny nyereséget biztosít.

Továbbá, visszaélések követtetnek el a rozsliszt felhasználásával.

Ha azért a kenyér, az ujj benyomásakor ragacsos, nedves helyet hagy maga után, ha a kenyérbél réteges vonalozott formájú, és ha súlyra alakjához képest szokottnál nehezebb, színe kékes barna és kesernyés, ezek mind tanú jelei: egészségtelen és élvezhetlen állapotuknak.

A kenyér savanyúsága nem feltétezi annak roszaságát, miután a kovász savany táperővel bír, miért is a savanyú íz össze nem tévesztendő a keserű ízzel; mert az első a bő kovászos keléstől, a második pedig romlott liszt, csörmeles gabona, vagy pedig moly ette lisztől származik.

És midőn mindezen ágait a börtön-háztartásnak keresztül vitte a börtön-kezelő, tapasztalni fogja, hogy fáradtságos munkája meg fogja áldásos gyümölcseit termeni.

Legelső hatása látszani fog a beteg létszám apadásán, mely 10%-túl 4%-re majd 2%-re apad.

Az élelmezés feletti felügyelettel, a rendes sétórak fentartásával, a vézna, halvány arczok életszint

kezdenek felvenni, a panaszok ritkulnak, ellenben a töredelmes ön vallomások napról-napra szaporodnak. Közben-közben történnek ugyan rés-törések, melyeket nehogy az egész rendszer összeomoljék, gyorsan be kell tölteni, hanem következetes erélylyel és szigorral a megbillent egyensúlyt gyorsan vissza kell állítani, s ha a gyepelő erős kézzel tartatik: a rend komolyan soha sem lesz veszélyeztetve.

R a b - d o l o g h á z .

A börtönökben felmerülő rendetlenségeknek, kihágások- és erkölcsi fokozatos sülyedésnek, valamint a rossz egészségi állapotnak egyik és első főelőidézője a börtön-dologházak hiánya

Képzeljünk már most egy hosszú időre, talán évekre bezárt egyént teljes tétlenségre és egyenmű társakkali érintkezésre kárhoytatva... már gondolatnak is megbénító.

Mit csináljon a nyomorult bebörtönzött rab egész istenadta nap, sokszor hónapokon, s néha éveken keresztül? Az ágyon heverni napközben nem szabad, dohányzás, füttyülés, dalolás, kártyázás tilos, enni csak egyszer kap 24 órában; halálíg unja magát, s az unalom felette rossz tanácsadó.

Nemkülönben kártékony egészségre nézve a folytonos tespedés- és mozgás-hiány; így tétlenségében sülyed és fogy lelkileg és testileg: s testben és lélekben megromolva mótelye lesz kiszabadulása után a társadalomnak és terhe családjának.

De másrésztől rab-dologház nélkül az ítéletek végrehajtása is illuzoriussá válik, miután a kimondott ítéletek általában közmunka börtönbüntetés kiállítására ítélvén el a bűnösöket, dologház nem léteiben az ítélet betű szerint, mint azt az igazságszolgáltatás követeli, végre sem hajtható.

Mert ha a múlt hibás rendszerei után a közmunkát ezentúl is úgy értelmezzük, hogy a rabokkal utakat építtetünk, követ fejtetünk, s kiadjuk mezei munkára bérfizetés mellett, vagy végre utcákat separtetünk: akkor előáll ugyan a közmunka, de nem lévén ez alatt izolálva a társadalomtól a rab, a börtönbüntetés fogalma elenyészik.

Ellenesetben pedig, ha börtön-büntetésre szorítjuk egyenesen az elítéltet s munkát dologház hiányában nem adunk nekik, ez esetben a törvényesen kimondott ítéleteket nem leszünk képesek végrehajtani.

Pedig a törvényes eljárásnak első követelménye: hogy a kiszabott ítélet betűinek a szó legszorosabb értelmében elégtétessek, mert az igazságszolgáltatás alap-követelménye a végrehajtás: enélkül az egész justitia illuzoriussá válik.

És amint való igaz az, hogy a társadalmi sülyedés a rossz és hiányos igazság-szolgáltatásban gyökeredzik: úgy a justitia regnorum fundamentum jelmondat örökigazság marad, mely nélkül társadalom fenállani képtelen.

Első követelmény azért, hogy rendszeres börtön-

töneink legyenek, és hogy ez elérhető, minden börtön kiegészítő részül a rab-dologházat felállítani elengedhetlen feltétel.

Egy rab-dologházat pedig felállítani, minden pénzalap nélkül, mégis némi rendszerrel, oly börtönben, hol a rabok egy kis része alig tölt egy évet s legnagyobb rész csak egy éven aluli büntetésekkel van sújtva, az egy éven felüli elítéltek pedig az országos fegyházakba szállítanak, mindezen körülmények szoros figyelemben tartásával: nagy gondot okozó feladat.

Es micsoda példa után indulhat el a kezdeményező V hol van egy minta börtön vagy fegyház? micsoda utat és módot mutathat fel a múlt és tapasztalás? sehol semmi bázis, semmi útmutatás.

A jelentől nem lehet, a múlt rendszertől nem szabad példát venni.

Hogy miért a múlttól nem? azt mutatja a múltban szerzett tapasztalás.

Ugyanis az eddig követett, különböző helyeken különböző módon gyakorlott eljárások következők voltak:

1. A raboknak mezei munkára való alkalmaztatása napi bér mellett.
2. A raboknak valamely iparágra, legtöbbszörre szabó-mesterségre való alkalmazása bérleti rendszerrel.

Az első módja a közmunka alkalmazásának hátróztottan rossz és célszerűtlen:

a) mert megsemmisíti a börtön-büntetés egész értelmét.

b) mert temérdek visszaéléssel jön kapcsolatba

c) mert amellett még, hogy a kényszerített munka hanyag teljesítése kevés eredményt mutat fel, a mételynek a társadalomban való tovább terjedését idézi elő, például a mezei munkára kényszerített rab. miután a felügyelet megbízhatatlan és kevés: mindent elkövet az idő lopásra, s csakis úgy dolgozik, hogy folytonosan ne álljon.

A munkát adó az olcsó napszám mellett, hasznos, jó és sok munkát óhajtva elérni, ösztönt akar adni a rabmunkásoknak, úgy a felügyelettel megbízott örnek, étel és szeszes italok bőséges kiszolgálásával s eléri azt az eredményt, hogy mind a rabok, mind az ör leisszák magokat, még kevesebbet dolgoznak, sokszor garázdálkodnak és újabb bünteteket követnek el.

Nem lehetvén pedig megakadályozni az elszigetelést más, szabad munkásoktól, az ezekkeli érintkezéskor mindegyik rab hősnek kíván látszani és borzalmas tetteit kiczifrázva tálalja ki becsületesebb hallgatóinak s elülteti ezek szívébe a rosz csiráját.

Tehát ezen, leginkább a múltban használt, rabmunkáltatási rendszer, mint hasznot nem hozó, erkölcstelenséget terjesztő, úgy a börtön-büntetést illuzióriussá tevő: teljesen figyelmen kívül hagyandó.

A második módszer a raboknak varrással, vagy gépies munkával való foglalkozása, három fontos okból határozottan rossz:

1-ör rossz azért, mert hajlamaikra és előbbi foglalkozásaikra való tekintet nélkül egy szerencsétlent a varró asztalhoz, vagy valamely monoton munkához kényszerít, mely lelkét öli meg az illetőnek.

2-or rossz azért, mert a rabok, kik felett öröködni és vele rendelkezni csak az igazság szolgáltatási közegek jogosultak, egy oly harmadik személynek adatnak bérbe, ki nincs s nem is lehet semmi tekintetben jogosítva a szerencsétlenek feletti önkényes rendelkezésre és hatalmaskodásra, mely által egy újabbszerű scláv rendszer lenne megállapítva

3-or rossz és célszerűtlen, mert míg egy részről az államnak figyelmébe vehető hasznot nem hajt (3-5 krajczár szokott lenni a fejenkénti bérlet) más oldalról úgy a munkabér csekélyisége, mint a folytonos helyhez kötöttség alkalmas eszköz arra, hogy a kizsákmányolt gondolkodó teremtményt elkésértse és a társadalom esküdt ellenségévé avassa

4-er végre káros az ily helyhez kötött gépies munka az egészségi állapotra is ha a társadalom igazság szolgáltatási közegeivel jogosítva van is az ellene elkövetett bűntetteket törvényesen megtorolni: de nincs jogosítva a büntetést úgy végrehajtani, hogy az a kiszabott korlátokat szigorúsága miatt

túlhaladja, s mihelyt a bebörtönzött egyén egészségi állapotára hat, az ily kényszermunka mindjárt tul szigorúvá és igazságtalanná válik.

Nem helyeslem azért a monoton gépies rabdolgoztatást: kivált nem alkalmazható ez a magyar faj élénk és csapongó képzeletű véralkatához, azért óhajtható lenne ily dolgoztatásoknak oly helyeken is tetteleges beszüntetése, hol eddig még fenállanak; mert bizton állíthatom, hogy az ily rendszer a kis bűnösöket gonosztevőkké alakítja $\frac{2}{3}$ -ad részben, $\frac{1}{3}$ -ad részben pedig physikailag teszi tönkre, alá ásván azok egészségi állapotát. És csak azután érzi meg a társadalom, hogy mily káros befolyással volt ilyenemű rendszer úgy erkölcsileg, mint anyagilag, közvetlen a bebörtönzött egyénekre, közvetve a társadalomra: midőn a büntetéseiket kiállott egyének ismét a szabad életbe bocsájtatnak.

Egy nagy része erkölcsileg romlott, fásult kedélyűvé válik, másrésze testileg elgyengülve nyomorék s munka tehetetlen állapotban közvetlen terhe családjának, s közvetett terhe s vesztesége az államnak.

Tapasztalatom szerint legczélszerűbb foglalkoztatás lenne a rab-dolgoházakban az oly irány, hol némi alakító ügyesség és k evés combinatio szükséges, s ezen kívül ne legyen a munka egészen helyhez kötött, s egy kis szabad mozgást megengedjen a foglalkozónak.

Mert nem kell feledni, hogy a dolgoházak nem

annyira anyagi, mint sokoldalú erkölcsi hasznaikért lennének felállítandók; s nagyon szomorú volna az, ha az állam a csekély anyagi haszon előmozdítása végett, az erkölcsi oldalát hanyagolná el ezen reformnak; ez azután drága capitalissá nőné ki magát, mely dúsan jövedelmezné az embereket a capitalis pörök anyagául.

Azért a dolgházaknak anyagi oldala mindig utolsó szempontból veendő figyelembe, s első az erkölcsi szempont, azaz a dolgház: mint javítási eszköz, a testi és lelki épség előmozdítója, s ezen kívánni valók csakis a czélszerű dolgházak által érhetők el.

Fajunk különösen ügyes a kézi munkák számtalan nemében: kosárkötés, szalma és gyékény fóliátok készítése, mindennemű fa-faragás, különösen izolált helyzetében oly kitűnő talentumát mutatja ügyessége- és ízlésének, hogy még a szakértőket is meglepi műveivel s a laikusokat épen bámulatra ragadja *)

Oly foglalkozásokat kell azért a rabok számára

*) Az 50-es évek politikai mártírjai a börtönök magányát ily fa-faragásokkal enyhítették, és sok nevezetes ember bámulatos tökélyre emelte magát ezen ipar-ágban.

Azon netaláni megjegyzésre, hogy ezek művelt emberek voltak, kiknél az akarat-erő, ügyesség és ízlés tulajdonságai könnyítették a haladást, utalunk a szegedi rabmunkák kenyér műveire, s az egrí rabdolgházban készült s a bécsi világkiállításon 1873-ban kiállított székek ízletes faragására.

kitalálni, melyek hajlamaikkal nem ellenkeznek, szóra-koztatók azzal, hogy ügyeimet kivannak, némi alakító ügyességet feltételeznek, és amellet valamely ké-szítmény előállítás a munkásnak némi örömet és ön-magávali megalégedést is képes okozni. Továbbá, hogy testi épsége romlására ne szolgáljon a munka, és végre, hogy a közéletben, ha más megélhetési módja nincs, hasznát vehesse szerzett ösmereteinek.

A jövőt illetőleg a dolgozat 2-ik részében né-zeteimet e tárgyra nézve bővebben előadandom. most csakis a rideg jelenre gondolva folytatom to-vábbi javaslataim előadását.

A dologházak felállítás a sürgős kiegészítő ré-sze levén az újabb börtön-rendszernek, csakis egyes iparágak művelésére volna az szorítható, legfőbb részről azért, mert az állam terheltetése nélkül esz-közölhető, másrésztől pedig azért, mert kevés után-látás- és buzgalommal könnyen létesíthetők.

Nem kell feledni azonban, hogy első sorban figyelembe veendő a dologházak felállításánál a nép szokásos életviszonya, a vidéki munkás szokásai, vér-alkata, továbbá az alkalmazásnál a kor, testalkat és egészségi állapot; miután egy kaptafára felállí-tani a dologházakat, s abba egyformán minden megfigyelés nélkül beleilleszteni a munkásokat, fe-lette czélszerűtlen és tévesztett eljárás lenne.

Általában főfigyelem lenne fordítandó arra, hogy minden vidék népe hajlamaival összehangzó és a szabad életben is hasznosítható munkára lenne

szorítva, és egyszersmind az anyagok beszerezhetése is könnyen módjában állhasson.

De hogy miként volna lehető mind ezen reformok behozatala az állam minden terhelhetése nélkül: a kérdés megfejtését egyedül ez képezi.

Nem akarván egy pillanatig sem oly alakban feltűnni az olvasó előtt, mint aki légvárakat épít alap nélkül, a kiviteli módozatok feletti nézeteimet röviden előadom.

Tudjuk, hogy mindenben a kezdet nehéz s a reformra törekvőknek folyvást a kezdet nehézségeivel kell küzdeni.

Az állam nem gyámolíthatván a rab-ipar emelését, kénytelen a kezdeményező a magán vállalkozók felé fordulni.

Iparosainkban nem igen levén meg a vállalkozási szellem, illetőleg a bátorság: a jégtöresre az iparegyesületek lennének hivatva, részvények útján egy-egy ily rab-ipartelep felállítására, melynek vezetésére azután kebelökből egy, vagy több fiatal munkavezetőt küldenének ki.

Egyes ember bátorsága, önérzete emelkedik, ha biztos arról, mikép háta megett egy testület áll, ki őt kész törekvéseiben támogatni, a testület pedig nagyobb érzékenység nélkül képes lesz veszteséget is szenvedni egynéhány évig a jövő évek reményében.

Hogy azonban a veszteség elháríttassék a vállalkozóktól és a vállalkozási kedv le ne hangoltas-

sék, az állam kötelessége a szerződések kötésénél lehető legnagyobb engedményeket adni, miután ő úgysis a felszámíthatlan erkölcsi haszonra való kilátások mellett könnyen nélkülözheti azon csekély anyagi hasznot, mely fokozva lehangolná a vállalkozási szellemet.

Tájékoztatóul közlöm azon szerződést, mely az egri rab-dologház vállalkozójával kötött, ebből ki fog tűnni, hogy a fősúly ezen szerződés megkötésekor egyenesen a főnebbi elvekre lett fektetve.

Szerződés.

A kölcsönösen megállapított előleges egyezség-folytán felállított rab-foglalkoztató dologházban, mely egyelőre még most csakis ülő-karosszékek gyártását eszközli, úgy a felelőség illetékessége, a munka folytonossága, mint az előállított jövedelem felosztását illetőleg: következő megállapodás jött létre a szerződő felek között.

I. A dologház műszaki vezetése vállalkozót illetvén ez köteles szigorúan felügyelni arra, hogy a, munka minden hétköznapon, és pedig nyáron reggeli 6 órától esti 6 óráig, télen reggeli 7 órától esti 7 óráig, a munkába rendelt rabok által megkezdetvén, az ebéd óráját kivéve, egész nap szakadatlanul folytattassék. E végből vállalkozó köteles a rab-foglalkoztató dologház részére szerződött munkavezetőjét oda utasítani, hogy a fent körül írt munka-órákban folytonosan a dologházban tartózkodjék;

s ha netalán a munkavezető hanyagságából mulasztás történék, az ebből származott kárért a vállalkozó levén felelős, minden elmulasztott nap számát a nem foglalkozó rabnak 20 krral (húsz krajczár) lesz köteles megváltani.

II. A vállalkozó kötelezi magát a feldolgozandó fa- és más, a székek előállítására szükséges anyagokat oly készletben felhalmozni, hogy ennek hiánya miatt a munka folyama ne szenvedhessen önakadást; az esetben, ha ezen kötelességét elmulasztaná, a királyi ügyész felmondási jogának épségben fentartásán felül tartozik minden munkába helyezett rab elmulasztott napi keresménye fejében naponként 20 kr. (húsz krajczárt o. é.) kártérítést fizetni.

III. Az előállítandó dologházi termékek keresettsége, és könnyű elárúsíthatása céljából a kölcsönösen megállapított árjegyzéket nem szabad a vállalkozónak önkénytesen felemelni, s e végből a kölcsönösen megállapított számlák úgy a raktár-, mint a bolti helyiségben kifüggesztendők, egyszersmind közhírré is teendők.

IV. A munka szilárdsága és jósága az anyag minernüségétől föltételeztetvén, a vállalkozó használható száraz anyagot tartozik a dologház részére kiszolgáltatni, egyszersmind az előállítandó székeket csakis a királyi ügyész jóváhagyása melletti minta szerint készíttetni.

V. Miután a dologházban eddig csakis ülőszé-

kek készíttetnek, azoknak eladási ára következőkép állapíttatik meg:

- a) Az I. sz. festetlen karosszék ára 1 ft. – kr.
- b) A II. sz. festett karosszék ára . 1 ft. 20 kr.
- c) A III. sz. festett nádfonatú karosszék ára 1 ft. 40 kr.

Mely eladási árból, minden egyes szék fele értéke a beruházási tőke, kamata, (a gépek, szerszámok, az anyag ára, s a munkavezető munkadíja fejében t. i.) levonatván, a felmaradandó fele rész tiszta jövedelem gyanánt vétetik, melynek fele a vállalkozó tulajdonául, hason fele pedig a rabfoglalkoztató dolgház javára számíttatik.

VI. Minden hónap utolsó napján vállalkozó köteles számadási könyveit fölmutatni, s az elárusítás végett azon hónapban általvett dolgházi termékek árát a fenébb kijelölt levonások után a királyi ügyésznek készpénzben kifizetni.

VII. A rab-foglalkoztató dolgházban a királyi ügyész tudta és beleegyezése nélkül semmiféle más munka avagy javítás felvállalása meg nem engedtetik. Az engedélylyel készített tárgyak vagy javítások fele tiszta jövedelme szinte a dolgház javára számíttatik.

VIII. A kovácsok által elkészített és a székek összeállításához szükséges minden csavar-szög darabjáért a dolgház részére 1 kr. (egy krajczár) fizetendő a vállalkozó által.

A munkaházban felállított kézi gépek és szer-

számok az esetben, ha a vállalkozó megszűnik vállalkozó lenni, egy öt tagú és kölcsönösen választandó bizalmi bíróság becsúje útján a dologház tulajdonává válik. Ezen öt tagú bizottság pedig a polgári törv. rendtartásban a választott bírákra nézve előirt módon akként történik s leend megalakítandó, hogy két bírót az állam érdekét képviselő kir. ügyész vagy helyettese, kettőt a vállalkozó, s egyet, illetőleg elnököt, ezen megválasztott négy bíró választ; magától értetődvén, hogy ha a vállalkozó két bírót választani nem akarna, azokat az ellenfél által választott királyi bíróság hivatalból nevezi. Ezen szerződés érvénybe lép 187 . és ... hó .. -án s ha vállalkozó ezen szerződésben körül irt kötelezettségeinek teljesen megfelel, három évig azaz . . . évhó végig fel nem mondható és kötelező erővel bír; ellenkező esetben pedig a következő eseteknél:

a) ha vállalkozó a rab-foglalkoztató fogház jövedelme rovására csempészetet követ el, vagy hűtlenül jár el.

b) ha a dologház, vagy munkavezetője, az ő hanyagsága, vagy anyagi körülményei miatt a munka folytonosságában fenakadást szenved. Végre c) ha vállalkozó oly rossz anyagokat dolgoztatna fel, mely a rabmunka hitelét csökkenti, a szerződés a királyi ügyészség részéről bíróilag felmondatik, s vállalkozó vállalatának elvesztésén felül úgy az T. és II. pontban kijelölt kártérítésekért, valamint min-

den, a szerződés felbontását megjelölt pontokból származott anyagi károkért kártérítési felősséggel fog tartozni.

Végre vállalkozó kötelezi magát az ezen szerződésből származó kincstári illetékek felét megfizetni. Kelt . . . év hó n. N. N. kir. ügyész, mint az állam részéről megbízott. N. N. vállalkozó.

És mi lett ezen szerződés eredménye?

Daczára annak, hogy a rab-dologház, helyiség hiányában csak négy, külön álló börtönszobában állíttatott fel, mely már magában nagy hátrány, daczára annak, hogy a legszomorúbb időszakok állottak be anyagilag az országban, mégis az 1872-ik évi július hó 1-én 26 munkással megnyílt dologház nyolcz gyalupad, öt eszterga, két kézi gép-fűrész mellett nemcsak 1903 darab széket állított ki fél év alatt, hanem abból 1417 darabot 1779 forint értékben el is árusított. 1872-ik évben pedig a készített székek 4173 darabra szaporodtak, miből a ros, silány év daczára 3009 darab 4163 forint értékben adatott el.

E mellett az országos iparegyesület a czélszerű berendezésért a munka-vezetőt dicsérő oklevélre érdemesítette; a bécsi világkiállításon pedig, habár a jury nem vette figyelembe a felküldött műveket, mert mint kis mű-ipar productuma, eltűnt, elveszett a jeles munkák mellett, de ha mint rab-ipart tekintette volna, ha behatóan tanulmányozta volna mel-

lette a helyzeti viszonyokat és productiv erőket: az esetben a jury okvetlen úgy méltányolta volna ezen előhaladást, mint méltányolták azt azon szak-férfiak, kik a börtön-rendszer és börtön-ipar kérdésével foglalkoznak.

Ezen példa ösztönözze, úgy az egyesek, mint az országos iparosok számtalan egyesületeit arra, hogy a rabipar meghonosítását kezeikbe vegyék. s a mellett, hogy az ipar cultiválásával anyagi hasznuk is lesz: a mellett még az állam- és társadalomnak oly messze jövőbe kiható erkölcsi hasznot is képesek lesznek előidézni, mely neveiket hosszú időn át emlékezetben fogja tartani.

Vegyünk csak föl néhány kézmű ipar-ágot, de azok alkalmazását, hely, vidék, szokások és életviszonyok figyelembe tartásával tegyük, s látni fogjuk: mily sok oldalú ipar-ág kínálkozik a börtön-dologházakbani meghonosításra Például: fás vidékeken vizes kádak, hordók, dézsák, konyha-eszközök készítése, kisebb és nagyobb formában egészen le az apró játék-szerekig, puha, azaz fenyő-fából.

Boros hordók, csöbrök, vedrek kemény-fából.

Kerék-gyártó munkák, mint: szekér-oldalak, taligák, egész szekerek nyír- és nyár-fából.

Esztergályos munkák: rokkák és asztallábak, kulacsok.

Gazdasági eszközök: villák, gereblyék, lapátok, talicskák.

Fátlan vidékeken: gyékény, szalma és vesszőfonatok számtalan faja és neme, u. m. kosarak, elkezdve a kézi kosaraktól a kocsi kasig, lábszőnyegek, közönséges gyékények, kalap és szalma-fonatok a florenti készítményű mintáktól egész a nánási kalapokig.

Szóval: az itt előszámlált kézmű-iparágak mindegyike nemcsak alkalmas lenne a börtönökbeni meghonosításra, hanem még a mellett hogy hasznot hajtóvá lehetne emelni: elégséges lenne egy magát benne tökélesített ügyességű egyénnek a szabad életbeni fentartására is.

Ha már most a fentebbi iparágakban foglalkozók közül csak 5% fogja is folytatni kiszabadulása után azon iparágat, melyben magát tökéletesítette, másik 5% pedig mellékesen maga szükségleteire fogja mívelni: már roppant nyereség lesz a társadalom, ipar és közgazdaszat anyagi előnyére, és kiszámíthatlan hatású a társadalom erkölcsi hasznára nézve.

Börtön-iskola és erkölcsi tanítás.

Valamint a test épen tartására, a lelki rugékonyság ápolására, szóval: az anyagi és erkölcsi sülyedés megakadályozására, a czélszerűen, szakértelemmel berendezett munka-termék elkerülhetetlenek a börtönöknél: úgy a lelki nemesítés, fokozatos javítási rendszer egyik első emeltyűje a tanítás és oktatás.

Azonban bármily javító legyen is azon hatás, melyet a jól és czélszerűen elrendezett munka a rabokra gyakorol, s bár a társaság, mely hallgatás vagy magány által a gonosztevőt rab társainak megromtó társaságától elkülönözté, s azt munkára oktató, mindent tett, mi még nagyobb megromlásának elkerülésére tőle függött, s igen sokat arra, hogy annak erkölcsi emelkedése valószínűvé váljék: mégis csalatkozik, ki azt véli, hogy mindezen módok mellett is czélját, amennyire ez t. i. morális megjavulás lenne, más segedelem nélkül el fogja érni.

A rabnak morális megjavulását magányos elzárás, munka s hallgatás még nem eszközölheti; a társaság büntethet, visszaijjeszthet a rosztól, meggátolhatja a gonoszok egymásközti megromlását: de jobbitani csak a vallás feladata!

Nem azon hideg formákból álló vallásosságot értem én, mely a szavakkal megelégszik s ha a rabok számára kápolnát építtet, melybe a rabokon kívül senki nem jár, s lelkipásztort fizet, kit mindenki lenéz: már azt gondolja, hogy kötelességének eleget tett.

Hogy a vallásosság óhajtott áldást árásson, szükség, hogy ember-szerető tettekre buzdítson, hogy a kiengesztelt társaságot megbocsátani tanítsa, s az egyest könyörületességre azok iránt, kiknél jobb talán, de bizonyára boldogabb is. Csak ha a büntető társaság mellett egy másik áll, mely a sülyedt szerencsétlent magához fölemelni igyekszik, csak ha

a rendes tömlöczi kormányt egyes polgárok segítik, részint a lelkipásztort felváltva s vizsgálatással közelítve a rabokhoz, részint oktatta őket, vagy kiszabadulásuk után jövő jólétükről gondoskodva: csak akkor remélhetni mindezen institutiók sikerét,

Addig bármiképp iparkodjék a lelkipásztor s tanító, bármily jól rendeltessék el a vasárnapi iskola, bármennyi szentírás oszlassék ki a rabok között, hihetőleg hasztalan fáradtunk. Csak aki jó emberekkel társalkodva, magán érzi a felebaráti szeretet áldásait, csak az fog igazán ragaszkodni vallásához, mely az erényeket tanítja

Az eddigi eljárás, mely szerint a rabok egyedül csak különböző hitfelekezeti lelkészeknél nyert vallási szertartásokban és hit-oktatásban részesültek. nem mutatkozott egészen célra vezetőnek, egyrészt talán a működő lelkészek kellő hivatást nélkülöző s buzgalom nélküli lanyha eljárása miatt, mely csakis isten-tisztelet tartására szorítkozott, másrészt pedig a korlátolt működési tér szűke folytán, mely a társadalomtól a börtön falai közé izolált egyén erkölcsi világának felderítésére elegendő időt nem vehetett magának.

Nézetem szerint, a pusztán vallási külső ceremóniák nem képesek a zárt kedélyt nyílttá és töredelmessé tenni, nincs terök a hitoktató lelkészeknek a tanácstalan egyének bizalmát és rokonszenvét megnyerni s maguknak felölök tájékozást szerezve a bűnbánat és töredelmesség útját elkészí-

teni. Ragaszkodás és bizalom nélkül, melynek ki-nyerésére azonban hivatás szükséges: mindez le-
hetetlen.

Alapos siker elérhetésére elkerülhetetlen azért a börtönöknél első sorban a börtöniskolák rendszeres felállítása és azok folytonos működésben tartása

Nélkülözzük ugyan erre a segély-eszközöket, mert a börtön-háztartási költség-kimutatásban van ugyan rovatban a hitoktató lelkészek számára bizonyos évi jutalom-díj megállapítva, a tanításra azonban még eddig az igazságügyi minisztérium budgetjében ily célra összeg felvéve nincs s ha épen volt is, az inkább csak az országos fegyházakra érhető.

Hanem ami hiányzik az igazságügyi budgetben, az megtalálható a közoktatási miniszter ressortjában, és ez a felnőttek oktatására fejenként 4 forintban megállapított díj, mely összegért, úgy hiszem, mindenütt lesznek található tanítók, kik önfeláldozással ugyan, de mégis némi jutalomdíj fejében is hajlandók lennének a rabok iskoláztatását föl-
vállalni. *)

*) E sorok írójának a rabiskola felállítására nagy ösztönt adott azon körülmény, hogy a rabok egy része a falra szögezett naptárakról társai oktatása által megtanult olvasni, s volt olyan önmegtadó is a szerencsétlenek között, ki képes volt hetenként hús-részletét odaadni tanítójának oktatási díj fejében.

Ennek következtése lett, hogy a rabiskola felszereltetett két vállalkozó néptanító: Jelenszky Ferencz és Scheffer

A rab-iskolák felállítása ily irány mellett tehát nem valami sisyphusi munka, s utánlátással és buzgalommal a siker el is érhető.

Szükséges azonban gyakorlatilag eljárni az iskolák fölállítása körül is; legyen az kellőleg fölszerelve, de nélkülözzön minden luxust és külsőségi látszatot.

Egy világos és tágas szobában számoló-gép, egy író-tábla, palakőtáblák, író eszközök, kréta és tinta elkerülhetetlen iskolai szerelvények; szükséges továbbá néhány olvasó könyv, fali tábla, A-B-C-és végre Magyarország térképe.

Fölszerelés után a rabok osztályozása következik, éspedig úgy, hogy a leghosszabb fogságra elítéltek közül válogattatnak ki az iskolázandó egyének: három hónapnál rövidebb időre elítéltek beosztása az iskolai tanításra célra nem vezető, mert ily időn belül sikerrel nem lehet felnőttet oktatni.

Továbbá szükséges még osztályozása is az iskolázandó raboknak éspedig két osztályban.

Alajos, önfeláldozó működése mellett már az első félévben negyven rab nyert oktatást, s a megtörtént nyilvános vizsga tanúsága szerint, melyről a királyi tanfelügyelőtől bizonyítvány is nyertett, várakozást felülmúló sikerrel; jelenleg pedig a fentebb nevezett két tanító eltávozása után: Derszib Rudolf népiskolai tanár szakértelmes vezetése alatt állanak a rabiskolák, ki széles ismereteit kitűnő bánásmóddal párosítva, önfeláldozólag ingyen tanítja a szerencsétlen rabokat, a legbiztosabb sikerrel és eredménnyel.

Első osztályba jönnek, kik még elemeiben sem részesültek az iskolázatásnak, másodikba pedig azok sorozhatók, akik már valamikor részesültek iskolázatásban.

Az oktatás szorítkozik olvasás-, írás- és számolásra. Továbbá a fal térképen a hely-isme, annak történelmi, földirati és közgazdászati nevezetése, szóval: a reális elemi tanítás népies része cultiválandó.

Az iskolázatás csak egyik előkészítő lépcső az erkölcsi oktatásra, s egymás nélkül ugyan fönnálhatnak: de gyakorlati fényes eredmény csakis a kettőnek egyesítésével érhető el.

A legfőbb és legalaposabb javítási rendszer oktatás által érhető el. Az irány helyes föltalálásához szükséges azonban tudni az illető tanítónak, vagy lelkésznek a következőket.

1. Mily büntettek fordulnak elő a törvényszék területén leggyakrabban?

2. A törvényszéki terület mely vidéke az, hol a legtöbb bűn-eset fordul elő?

3. Melyik élet-korban követtetik el a legtöbb büntett?

4. Melyik büntett mutat fel legtöbb visszaesést?

5. A társadalom melyik része az, mely leginkább esik bűnbe.

6. Micsoda indokok azok, melyek büntettre

csábítják az egyéneket, vagy ösztönzik? Hetykeség, boszuállás, nyomor, vagy rossz szokás?

7. A töredelmesség és nyílt önvallomásoknak, melyek legfőbb akadályai? álszemérem? dacz? hazugság?

8. Mily irányban kell hatni a bűnösökre, hogy lelki érzékenységek felidéztesék? a szabad élet jó-téteményei? családi kötelek?"szégyen feltüntetése? becsületérzésre való hatás?

E kérdések megfejtése mellett az erkölcsi oktatást vezető tudván magát tájékozni, a börtön lakói között előadásait ezek szerint irányozhatja.

Egy nap a töredelmesség hasznáról tart beszédet, s Mustrálja elbeszélését egy kis népies történettel, mely az életből véve képes a zárt kedélyek kérges szívére hatni; másnap a hazugság ártalmait sorolja elő és Mustrálja ismét életképekkel azok káros voltát: majd a szabadság édes és pótolhatatlan érzeteit tárja föl hallgatói előtt, s a nnak megbecsülhetetlen hasznát fejtegeti; nemkülönben vigaszt nyújt a jövőben arra nézve, hogy a büntetés kiállása után a javulás elhatározásával új életet kezdhet a bűnhődő.

Ott van még a személy- és vagyón-biztonság széles terű themája; erről napokat lehet beszélni, és számtalan igaz történettel Mustrálni és végre a polgári és egyéni becsület fogalmainak fejtegetésével bezárhatja tanítását, melynek számtalan ágát fel- említeni itt tér szűke nem engedi.

Mily nagyszerű tér nyílik itt a magokban hivatást érző egyének előtt arra, hogy a legnagyobb szolgálatokat tegyék az emberiségnek! és mégis mily kevés egyén hozza ez áldozatot a közjóért, és mily kevés gond van fordítva a javítás módjára!

Lelkészek és tanítók ügyetlen és káros politikai üzelmeik helyett inkább e térre fordítanak figyelmüket, itt versenyeznének hazafiasságuk kitüntetésével, itt lenne terök értelmességöket, ügyességüket és áldozat-készségöket feltüntetni, és e cél az, mely öntudatuknak legtöbb megnyugvást adhatná is. *)

Vigyázni kell azonban a börtön-kezelőnek, hogy az erkölcsi oktatási előadásokra ne kényszerítve szoríttassanak a rabok, és hogy azok ne felette gyakran, de folytonosan emlékeztetőleg tartassanak.

Mert már a dologház a nap 24 órájából legkevesebb 10 órát elfoglalván, a hetenkénti háromszori iskolai óra szinte teherként nehezedik a fogolyra: ha most még hozzá az erkölcsi oktató is

*) Nem hagyhatom említés nélkül, hacsak háládatlan lenni nem akarnék, hogy a kezelésem alatti börtönben Ft. Sebők László egri teológiai tanár volt az, ki díj nélkül önkénytelj felajánlva magát, hetenként többször, és nagy öröme a raboknak, erkölcsi tanításban részesíti öket, mely ment levén minden felekezetiességtől s egyedül a közmorálra irányozva adatván elő, hitfelekezeti különbség nélkül osztatlan tetszésben részesül, és napról-napra termi jótékony gyümölcsseit.

gyakran jönne, némi unott zsibbadást idézne elő a rabok között.

Az erkölcsi oktatás idejének várva-vártnak kell lenni, úgy, hogy azután óhajtozzanak az illetők, miért is legfeljebb hetenként két órai tanítás nézetem szerint teljesen elegendő.

Van azonban tere a feladatában buzgalommal működő egyénnek még a vizsgálati foglyok között is, kiket egymástól elkülönítve, elő lehet vezetetni felügyelet mellett, és akik között szinte nagy szükség van úgy a lelki vigaszra, mint a töredelmesség útjának egyengetésére.

K ö n y v t á r .

A börtön-könyvtárak felállítása csak azért, hogy névleg létezzenek, csakis elhibázott, káros hatással lenne a rabokra nézve.

Valamint a vallási és erkölcsi oktatásnál nagy vigyázat kívántatik arra, hogy a tévely és tagadási lelki állapotból a vakhit és sötét kedély elő ne álljon: úgy szinte fölötte nagy vigyázat és óvatosság szükséges arra, hogy a rabok míveltségökhöz és iso-lait helyzetökhöz méltó olvasmányban részesülhessenek.

Nagy választékkal ugyan irodalmunk nem kínálkozik e szükséglet kielégítésére, de némi kevés igyekezettel ki lehet válogatni mind azon munkákat, melyek a rab-könyvtár alapjául szolgálhatnak.

Véleményem szerint ilyenek a következők:

Ima s erkölcstani könyvek, magyarázó jegyzetekkel ellátott Szentírás.

Tárgyilagos és regényes tanulságos történelmi munkák, versecskék.

Kertészeti, gazdasági, méhészeti könyvek; Vasárnapi könyvtár; Földesi esték; Nótárus levelei, hol a magyar ember minden hibái élénken festve s megróva jönnek elő. Egri Népkönyvtár. Vincze A. Népies, igen tanulságos beszélykéi, stb.

Robinson. Utazások (míveltebb egyének részére).

Természet-tan (népszerű).

Schmidt Kristóf ifjúsági iratai.

Rövid vázlatban ezek és ilyenek lennének a rabok könyvtára részére megszerzendők, melyek időközönként a rabok között kiosztva: alapját vetnék meg az önkiképzés egyik míveletének, mely szinte közreműködő tényezője a lelki míveltség- és erkölcsi szelidítésnek.

Kórház.

A bebörtönzött rab elhagyatottságát, és szerencsétlen izolált helyzetét leginkább érzi betegsége alkalmával, és legcsüggesztőbb hatással van reá szomorú helyzete ezen állapotban.

Kétszeres gond és figyelem fordítandó azért a kórházi állapotokra, egyrészt: mert az élelmezésnek csalhatatlan mérője, másrészt pedig humani-

tási szempont is követeli, hogy az önmagával tehetetlen s kórágóban fekvő rab helyzete könnyíttessék.

Azért a kórházaknak világos, szellős és száraz helyiségeknek kell lenni, és elkezdve az ágytól a legkisebb bútor-darabig, tisztán kell tartatniok, s nehogy a csüggedés a gyógyulást megnehezítse: a betegek körüli bánásmódnak nemcsak ernyedetlen pontos- és szorgalmasnak kell lenni, hanem a börtön-kezelő és orvos általi bánásmód szelíd, bátorító és vigasztaló is legyen.

Az utánlátási gond a börtön-orvos első teendői közé tartozván, ez naponként reggel *) tartozik kórházi látogatását megtenni, és ott teendőit elvégezni, de szükséges még ezt személyesen megtenni a börtön-kezelő királyi ügyésznek is, és pedig múlhatatlanul naponként, mert ez által két célt fog elérni.

Meggyőződik először a kórházi rendről s tájékoztatja magát az élelmezésben; másodszor a szenvedők bizalmát hálájok kifejezése által könnyen megnyerheti, mert a szerencsétlen egészsége visszanyerésekor nem fogja elfeledni azon, szerinte nagy kegyelmet, hogy őt kór-ágyán a börtön-kezelő felkeresvén, egészségi állapota felől tudakozódott és megtalálni családi intézkedéseiről megkérdezte.

Nem kellemes és nem minden veszély nélküli

*) Legczélszerűbb 11 órakor, amely időben a konyhában elkészülvén már az étel, alkalma van a börtön-orvosnak azt megtekinteni, s arról véleményt mondani.

kötelesség-teljesítés a járványok alkalmával, de ha ezt teszi a kötelessége tudatában élő tisztviselő, nagy erkölcsi bátorságot fog önteni a szerencsétlenekbe, kik már az előintézkedések és óv-rendszabályok foganatba vételével teljesen megrémülve, tompult kétségbeeséssel néznek szomorú sorsuk elé.

Ha már most látják, hogy mégsem oly elhagyottak; lia látják, hogy megjelenik az is, kinek az épen nem volna minden napos kötelessége: bátorságot kapnak s könnyebb szívvel néznek az ismeretlen veszedelem" elé.

A bátorság és önbizalom pedig mindig erős ellenszere volt a járványok terjedésének.

Szokásos visszaélések a börtönöknél.

Nehogy a börtön-büntetés illuzoriussá váljék, a legnagyobb szigor és ellenőrködés szükséges arra, hogy az ítéletek a szó szoros értelmében végrehaj-
tassanak, s az ezt kijátszani s megghiúsítani célzó minden törekvés megakadályoztassék.

Sehol sem észlelhető oly mélyen meggyökerezett corruptio, mint a börtön-kezelés minden ágánál a börtön-kezelők és segéd személyzete között, s lépcsőzetes rendben eképen jelölhetők meg.

A fogház felügyelők részéről.

1. A raboknak konyha, istálló vagy udvar körüli foglalkoztatása

2.) A beszélhetési engedély önkénytes bitorlása

3.) Élelmi szerek beadása

Börtön-mesterek és börtön-őrök részéről:

a) élelmi szerek, dohány; pipák csempészete,

b.) levelek, üzenetek és tudósítások átadásának felvállalása

Rabok részéről:

Szabadulandó rabok által társaikhoz intézett levelek és üzenetek elküldése. Letartóztatásuk alkalmával a ruhába rejtett pénz, dohány, pipa, vagy a szökés előidézhetőseire szükséges eszközök, szerszámok csempészete.

Ezek általános körvonalakban a szokásos visszaélések és csempészetek, melyek megakadályozására következő intézkedések teendők:

Az úgy nevezett konyhás, udvaros, vagy istálló rabok beszüntetése, miután, aki börtön-büntetésre van ítélve, az büntetési idejét köteles a börtönben kitölteni.

A beszélhetési engedély egyedül a királyi ügyész által adható ki az elítélt rab családjára részére, és pedig egyszer egy hónapban; vizsgálati rabok csak igen fontos esetekben kaphatnak beszélhetési engedélyt, egyedül csak vizsgáló bíróiktól a királyi ügyész láttamozása mellett, miért is e két ese-

tet kivéve, senki engedélyt beszélhetésre senkinek szabályszerűleg nem adhat.

Ha már most e rendszert teljes szigorral kérésztől viszi a börtönkezelő, egyszerre meg fogja szüntetni az alapot arranézve, hogy a fogház-felügyelő által visszaélések követtessenek el.

Az engedélyt kérők a tilalom következtében a fogház-felügyelő helyett az illetékes börtön-kezelőhöz mennek, aki, ha egy kevés érzékkel és fürkészési talentummal bír, meg fogja bírálhatni, hogy megvesztegethető volt-e a fogház-felügyelő vagy nem? Ezt pedig igen egyszerűen észlelheti a következőkből:

Nevezetesen, ha a beszélni kívánók ajánlatok nélkül üresen jönnek és kérelmeznek, ez esetben nem levén rászoktatva az ajándék- hordásra, a fogház-felügyelő megbízható; de ha a kérelem előadása előtt mintegy szabatos cselekményt követi a kérelmező azt, hogy vagy pénzben, vagy természeti tárgyakban kitárja ajándékait, ha föllépése a kérelmezőnek önbizalommal és önhittséggel telt, ha oly kérelmeket intéz a börtön-kezelőhöz, melyek törvénytelenek és tiltottak, ha visszautasítás esetében zúgolódik és dűnnyög: akkor a fogház-felügyelőnél gyakorlatban volt az ajándékok elfogadása, s ez esetben szigorúan kutatandók az elkövetett visszaélések, s a törvény egész szigorával torlandók meg, mert jogosult ajándék nem létezik, legyen az b ú b o s csirke, vagy m u s k a t á l y dohány, ép oly megrovás alá esik an-

nak elfogadója, mint ha pénzzel, vagy a női néha szinte szokásos szép szemekkel - hagyja magát megvesztégettetni.

Vannak ezeken kívül még más jelenségei is a megvesztegethetőségnek; ezek pedig röviden jellemezve következők:

Ha a börtön-kezelőhöz a kérelmezők magán lakására járnak, ami egyik -gyanú jele a megvesztegethetőségnek, miután hivatalos ügyben csak is hivatalban adható felvilágosítás; ha a fogház-felügyelő lakása előtt különösen heti vásáros napokon nagy todulása van a bátyus asszonyoknak; ha a fogház-felügyelő feltűnő költekezést tesz, iszákos vagy kártyás; ha az örök közül egyik-másik nagyon sűrűen értekezik falusi asszonyokkal, és feltűnő jeleit mutatja részeges állapotának: mindezen jelenségek alkalmával ritkán csalogódik a tapasztalás az utánlátás meggyőződést szerezhet magának arról, hogy visszaélések, zsarolások, csalások és csempészetek üzetnek, úgy az állam tisztviselői: mint a kinevezett segédszemélyzet által, s ekkor a törvény minden szigorát használni kell ily egyének ellen, ne legyen tekintet sem nagy családjára, sem hosszú szolgálatára, sem nexusára, sem egykori honvéd állapotára

El kell mozdítani rögtön állásától és meg kell torolni az elkövetett bűnt, mely annál nagyobb beszámítás alá esik, mennél magasabb állást foglalt el az illető a társadalomban.

Igen, mert mindaddig illuzórius lesz a börtönbüntetés, míg a végrehajtás teljes szigorúsággal nem kezeltetik, s az esetben, ha a büntettek elsimítása, eltakarása, az Ítéletek végrehajtásának szelidítése és kijátszása eszközölhető, a szokásos és fentebb elősorolt visszaélések árán: addig nemcsak a büntettek fognak évről-évre szaporodni, hanem a törvény tekintélye is hanyatlani fog.

Vége a szokásos visszaélések különbözőféle nemét üzik a börtönbeli rabok, azok családjai és pedig sokszor minden belső segély nélkül, igen gyakran nagy ügyességgel.

Nevezetesen: ha a rab behozatik, vagy fővege béllésében, vagy csizmájában hoz magával a börtönbe pénzt, sokszor többet, sokszor kevesebbet, s a pénz mindig hatalmas eszköz az égető hiányok megszerzésére.

Le kell azért vetköztetni a rabot elzáratása előtt, és szigorúan megmotozni egész ruháját, főveget, csizmáját, nem szabad egy foltot sem a külső, sem a belső ruhán figyelem nélkül hagyni; és ezen kutatás okvetlenül eredményezni fogja az elrejtett dohányzó szerek, kés vagy ráspoly, és végre – ami legnehezebben fedezhető fel – a bankó-pénz napvilágra hozatását.

Második neme a csempészetnek, ami kívülről kíséreltetik meg, a rabok családja által, következőkép történik.

A család valamelyik tagja behozza a tiszta fe-

hér-ruhát a börtönbeli rab számára, s azt átadja a börtön-mesternek, s várja: míg a szennyessel kicseréltetik.

Ha mármost vizsgálat alá jön úgy az általvett fehérenemű, mint a kiadott szennyes, okvetlenül fölfedez valamit a kutató és megtalálja a becsempészni szándékolt levelet, vagy pénzt a tiszta fehér-ruhára varrt valamely folt alatt, vagy a kezelő ránkza, vagy a lábbravaló korcza, vagy pedig a váll-folt alatt.

A szennyes ruhában, megvizsgálván a foltot, minden kicsempészni szándékolt kísérlet fölfedezhető hasonló módon; miért is úgy a beadott fehérenemű, mint a kiadott szennyes, a legszigorúbb szemmel vizsgálendő meg a börtön-mesterek által, nemkülönben a szabadon bocsátandó rabok is, csak szorgos vizsgálat után eresztendők ha zajok felé.

A legutolsó találékonysága az egyszerű emberek csempészetének, a só általi csempészet.

Ez ugyanis már akkor történik csak, midőn minden furfang fel levén fedezve, minden eddigi módon követett csempészet sikertelen. A sóvali csempészet következőkép vitetik keresztül: elmegyén a szegény falusi rablátogató, legyen az férfi vagy nő, a boltba s kér két garasára sót, mielőtt azonban a sót az elkészített scarniczliba bele töltené a szatócs, a vásárló ezüst hatosokat lök a papirosba sokszor két három forint értéket is, és azzal a sót tetejébe méretve, elviszi magával a börtönbe, s ott könyörög a börtön-mesternek, hogy adja által a sót

férje-, apja-, vagy rokonának, mely kérelem nem lévén visszaélésnek látszó, a kért egyén azt elfogadja és saját kezével segíti elő öntudatlanul a csempészetet.

Midőn azután a generalis visitatiókor, mely hónaponként egyszer történik: felfödezi a kutatás a tömérdek csempészetet, csodálkozik és nem tudja elképzelni a börtön-kezelő, hogy mi módon szereztetett be a rabok által a dohány, szivar, pipa és más egyéb tiltott tárgy? midőn mindezek bevitele meg van a szigorú kutatás által akadályozva, pedig ha gondolkoznék egy keveset, nem jönne csalódásba, nem bizalmatlankodnék a személyzet ellen, mert ennek egyszerű oka a s ó - c s e m p é s z e t .

A rab ugyanis kézhez vevén a sőt, első dolga azt a papiros scarniczliből kiüríteni, s a felfödözött pénzt elrejtteni; második dolga pedig séta alkalmakor valamely udvarosnak odalökni és a bizományt megnevezni; harmadik végre a séta alkalmával, a séta-útba eső bizonyos helyre letett tárgyat szépen felvenni helyéről és elrejtteni, s a börtönbe vinni.

Mindezek megakadályozására általános szabályul állíttassák fel a börtön-kezelő által, hogy bárhonnan jövő, bármely tárgy, mely börtönbeli rabnak küldetik be: a legszigorúbban megmotoztassék, s minden rab, ki bármely rövid időre kiment a börtönből,, visszakísértetése alkalmával részletesen megkutatva legyen.

MÁSODIK RÉSZ.

Börtön-felszerelési reformok.

Az ország összes királyi ügyészségi börtöneiben, melyek száma ez idő szerint 102-re megy. átlag naponként 7 ezer egyén helyezhető el; mégis ezen számon felül 3 ezer egyénnel van több letartóztatva, tehát egyharmadrész számára nincs meg a börtön-helyiség azon minimuma, mely az egészség fentartására elkerülhetlenül szükséges.

Minthogy pedig ezen 3 ezer rab mégis a meglévő börtön-helyiségekben van letartóztatva, úgy áll a dolog, hogy az állam az összes elítélt rabnak és vizsgálati fogolynak nemcsak szabadságát veszi el. hanem elveszi az egészségének, életének fentartására szükséges levegő 33 százalékát.

Ezt mondja egy jeles fiatal állam-hivatalnokunk lelkiismeretesen összeállított börtönügyi statistikája ösmertetésekor, *) és amint ez állításhoz kétség nem férhet, ép oly megdöbbentő, ha annak következményeit fontolgatjuk.

*) Lásd magyar igazságügyi folyóirat, Dr. Székely Ke-
rencz Börtönügyünk jelen állapota című cikkét.

Cellát az állam, mely hivatva lenne a polgárok jóléte, élet és vagyonbiztonsága felett őrködni; mely hivatva van az emberi jogok épségben tartása mellett törvényt és igazságot szolgáltatni: oly szomorú viszonyok között van, hogy élet és egészség rovására, a társadalom megóvását, az igazság szolgáltatást, csak igaztalan ság árán képes teljesíteni.

Nem lehet nekünk azért nagyszabású börtön-reformokra gondolni sem addig, míg a fönnt jelzett hiány fennáll, s félre kell tennünk minden auburni, pensylvani rendszerek felőli ábrándokról, míg börtöneink nélkülözik az élet és egészség feltételeit.

Első dolga azért a kormány ez ügyben hivatott tagjainak a fönlevő hiányok pótlását elrendelni; s ezt nagyobb anyagi áldozatok nélkül képes lesz rövideden elérni, ha a bajok kútforrását meglesi.

Nézetem szerint legfőbb oka ezen fönlevő hiányok- és bajoknak következő, melyeket nyíltan, anélkül, hogy recriminálni volna czélom, következőkben látok gyökerezni.

Az 1871. XXXI. t. ez. IV-i k fejezete 32-ik §-án a k teljesen és tökéletesen elég nem tétetett.

A fent idézett törvényczikk jelzett fejezetének §-a ezt mondja:

„A törvényhatóságok fekvőségei ezentúl is a

törvényhatóságok tulajdonai maradnak, kötelesek lévén a törvényhatóságok mindazon helyiségeiket és szerelvényeiket, amelyek jelenleg kizárólag törvénykezési célokra használatnak, ide értve a börtönöket, azok szerelvényeit, és a fegyőrök fegyvereit is az újonnan kinevezett bíróságoknak ingyen átengedni.”

Miután pedig a királyi bíróságok kinevezése oly rohamosan történt, hogy 1871-ik év September 19-én 3702. sz. az igazságügyi ministeri rendelettel a fent idézett törvényczikk végrehajtására ministeri biztosokként kinevezett kir. törvényszéki elnököknek nemhogy tájékozhatási, de physikai idejük sem volt elegendő, annálfogva különösen a börtönépületek és mellékhelyiségei átadásánál nevezetes hibák követetének el, melyeknek okai különbözők.

Nevezetesen a ministeri biztosok nagyrészből tájékozatlansága, és azon körülmény, hogy az általvett börtön-helyiségek nem az ő felügyeletük alá tartoztak: a más részére általvett helyiségek körül nem jártak el kellő óvatossággal. Másrészt pedig oka volt e hiányos átadásnak a megyei kormányzatot vivő tisztviselők szükkeblű és nem épen előzékeny magatartása

A börtön-kezelést hivatott királyi ügyészek, ha már kinevezettek is részben, a börtönök átvételében sehol sem folytak be, s ők hivatali állásuknál fogva a börtönök átvételénél csak a bevégzett tényeket observálhatták, s ha mindjárt észre nem vették is

a hiányokat, de azok rövid idő alatt föltűntek előttük.

Itt egy volt-kórházi helyiség tartatott vissza; amott néhány börtön-szoba a közigazgatósági foglyok elhelyezésének ürügye alatt, majd egy konyha, vagy padlás, s a börtön-kezelő nem tudott mihez fogni a rablétszám folytonos szaporodása és megtolulása miatt, melynek oka, a régi rendszer alatt követett visszaéléssel párosult szokásos eljárás: a jogérvényes ítélettel ellátott s kezességen künn hagyott számtalan elítélt, ítéletének utólagos végrehajtása volt.

Megkísértette némely börtönkezelő a hiányok orvoslását személyes közbenjárásával kiegyelíteni; néhol sikerült, sok helyen nem. Majd panaszt és jelentést panaszra és jelentésre halmozott, de eredménye nem volt, mert rendszeren a belügyministerium által a főispánok kérdeztetvén meg, ezek általában – amit csodálni nem lehet – a közigazgatás előnyére véleményeztek. *)

*) Meg tudnék nevezni egy megyei székhelyet, hol a nagy terjedelmű megyeház számos helyiségei mellett oly szűken adták által a szükséges helyiségeket, hogy a törvényszék összesen tíz börtönszobából kettőt kénytelen volt irodai helyiségekre elfoglalni, s 150 rabot 98 helyére összezsúfolni holott a főispánnak és egy kegyeltjének, kik csakis a negyedévenkénti közgyűlésre jelennek meg, a megyeházán majdnem egy egész emelet áll rendelkezésükre és áll üresen.

Ezen anomáliák, és ebből eredett nyomorúságos börtönviszonyok körül felmerült hiányok orvoslása lenne első teendő a börtön-reform terén, s addig, míg nem revideáltatik egy bizottság által az: hogy mennyiben nem tétetett elég az 1871 XXXI. t. ez. IV. fejezete 32 §-ának: addig, nézetem szerint, a börtön-javítás körül egy lépést sem haladhatunk sikerrel előre.

Igaz, hogy ezen revideálás sok munkába került, s még több kellemetlenséggel lenne összekötve, de utoljára is az első akadály ez levén, ezt kell előbb félrehárítani.

Nézetem szerint: e fontos működésre egy bizottság lenne kiküldendő egyrésztől kormányilag, másrésztől megyei bizottságilag. Ezen bizottság összeülve, a helyszínen tárgyalnák egymás között a főnforgó dolgot, és a nézetek össze nem egyeztetése esetében tárgyalásuk eredményét fölterjesztve várják a kormányi eldöntést. Hogy pedig sikerrel működhessék a bizottság: a kormány által következő egyénekből lenne kinevezendő.

A budapesti vagy marosvásárhelyi kir. főügyész vagy helyettese elnöklete alatt:

Egy szakértő orvos.

Egy állam-építész mérnök.

Egy szakértő börtönkezelő.

A megye részéről a főispán elnöklete mellett:

Az alispán.

Megyei mérnök.

Megyei főorvos.

Az így kormányilag kinevezett bizottság egyik törvényszék helyiségétől a másikig összejárna az egész ország területét, s hibák és hiányok felfedezése esetében, a megyei bizottsággal tanácskozva, megkísérlné a barátságos kiegyezést, nem sikerülés esetében a tárgyalási iratokat fölterjesztené s az eldöntés után a nyilvánosság előtt tenne közléseket a netalán előforduló csökönyös szűkkeblűség illusztrálására

Miután pedig van az ország területén elég oly székhely, hol hiányok nem merülnek fel, számításom szerint fél év alatt az egész revisio befejezhető lenne.

Ily ambuláns bizottság működése által nemcsak azon célzt érné el, hogy a börtönök területi hiányait orvosolná. hanem meggyőződve a börtönrendszer égető szükségéről, azokra is kiterjesztené figyelmét, és megcsinálná tervezetét és költség-előirányzatát a halaszthatlan hiányok pótlására.

A halaszthatlan börtön-reformok következők:

1. Egyes zárkák előállítás
2. A dologház és közmunka rendezése.
3. Élelmezési berendezés.
4. A börtön-helyiségek egészségi állapota.
5. Fűtési rendszer javítása
6. Lelki és erkölcsi oktatás.
7. Iskolai tanítás behozatala

Egyes-Zárkák.

A királyi ügyészségi börtönökben a költségek szerfölötti nagysága miatt gyökeres és rendszeres reformokat behozni ez idő szerint lehetetlen lévén, a figyelem oda irányzandó, hogy legalább a leg-szükségesebb hiányok pótoltassanak.

Ilyen égető hiány sok börtönben az egyes-zárkák nem léte.

Ezen hiány míg egyrészt a rabok czélszerű elhelyezését fölötte megnehezíti, s csaknem lehetlenné teszi: másrészt akadályul szolgál a büntettek kiderítésére és a sikeres bűnügyi vizsgálatok előállítására

Ezen visszás helyzete a börtönöknek pedig felszámíthatlan kár, úgy a társadalomra: mint a közerkölcsiségre; de hátrány a fenyítőügyi igazságszolgáltatásra is.

Vegyünk például egy 100 rab létszámához mért börtön-helyiséget, mely áll, legjobb esetben, leszámítva a nők részére szükségrendő két börtön-szobát, nyolcz börtön-szobából.

Már most elkövetetik egy bűneset, hol 15 egyén van letartóztatva; vajjon mikép lehető ezen 15 letartóztatott egyént a 8 börtön-szobába úgy elhelyezni, hogy azok egymással nem érintkezve, ez által a vizsgálatot meg ne hiúsíthassák? Pedig, ha az elkövetett bűn tettesei a vizsgálat sikertelensége miatt megtorlatlanul maradnak, ha képesek az igazságszolgáltatást kijátszani, ha képesek a törvénynevel

daczolni: nemcsak előállanak a föntebb jelzett bajok, hanem a bűnösök ép úgy ösztönt nyernek a további gonosz tettek folytatására és a csökönös megátalkodottságra, mint a kevés erkölcsi alappal bíró oly egyének, kik csakis a büntetés félelme miatt tartózkodtak eddig a bűntények elkövetésétől.

Azért e főálló baj megszüntetésére és megakadályozására lennének hívatva az egyes-zárkák felállításai és pedig oly, a rabok létszámához legkisebb arányban, mint 10 áll az egyhöz.

Ha mármost 100 rab létszámához csak 10 magán zárka lenne használatba véve: az elhelyezés nem lenne semmi nehézséggel összekötve, holott úgy, mint főnebb említém, a lehetetlenségek közé tartozik.

Nyolczvanhat azon kir. ügyészségi börtönök száma, hol a rendes létszám szabályos elhelyezésére elég hely nincs; ebből leszámítva 25 oly börtön helyiséget, hol csak 20 egyénnel helyezhető el kevesebb, mégis 60 az oly börtönök száma, hol a szükség kiáltó s az orvoslás elkerülhetlen.

Ismerve és figyelemmel kísérve a hazai pénzügyviszonyokat, eszembe sincs oly mérvű építkezéseket javaslatba hozni, melyek tetemes költséget igényelnének; de nem is czél a kir. ügyészi börtönöknél, hol csakis egy évre elítelt rabok vannak elhelyezve, valamely elfogadott nagyszabású rendszer szerinti átalakítás, s így csakis annyi óhajomásom volna, hogy a börtön-kezelés lehetőségéről lenne gondoskodva

Ezt keresztül vinni lenne hivatva az említett bizottság, s meg vagyok győződve, hogy ha a törvényhatóságok föl lesznek világosítva azon nyomorúságos börtön-szükségről, mely az ő hibás eljárásukból vette eredetét: feltámad lelkiismeretök és segédkezet fognak nyújtani a hiányok orvoslására, s nem fognak talán áldozattól sem félni, midőn a humanitás és a nyilvánosság forog „kérdésben.

Az egyes-zárkák felállításánál, igen természetes, nagy figyelem lenne fordítandó az elegendő űrtartalomra, szellőztethetési állapotra és az egymással] összebeszélhetés lehetetlenítésére.

Ha mármost egy régibb helyiségnek egyes-zárkákra leendő átalakítási költségeire 500 ftot veszünk számításba, beleértve a rabok által teljesítendő közmunkát: mégis 60 kir. ügyészégi börtönnél az átalakítási költségek háromszázezer ftot igényelnének.

Ez ugyan sok pénz, ha vesszük, hogy kisebb átalakításokra fordítatik, de ha számításba vesszük azon roppant anyagi kárt (az erkölcsit nem is tekintve) hogy a czélszerűtlen börtönhelyiségek, és ezek miatt megghiúsított bűn vizsgálatok, valamint a börtön egész szigorának nem alkalmazhatása miatt legkevesebb 10% több rab van évenként elhelyezve, mint különben lenne; s ezen 10% nem számítva be az egyesek meg nem téríthető kárait, nem véve tekintetbe a társadalomra kiható erkölcsi sülyedést: csak magának az államnak a rabtartási költségek-

ben százezer, a bűnvádi eljárási költségekben félelnyi, azaz összesen 150 ezer forint megtérítetten kárt okoz, ami pedig kétmillió tőke $7\frac{1}{2}\%$ -ának felel meg. akkor ily összeg nem jöhet számításba

Dolog ház.

Tapasztalásból állíthatom, mint e munkám első részében már jeleztem, hogy a t é t l e n s é g előmozdítója a testi és lelki súly ed esnek, azért az egyes-zárkák felállítása után a dologházak felállítása elkerülhetlen. *)

Miután az elítélt és vizsgálati raboknál körülbelül azon arány áll fön, feltéve, hogy a bíróságok kötelességeiket megteszik, hogy egyharmada a raboknak vizsgálati, kétharmada pedig elítélt: leszámítva a 10% női rabot, 2% beteg létszámot, mégis 100 rab elhelyezésénél 50 alkalmazható lenne a dologházi kényszer-munkára és foglalkoztatásra

Ezek szerint a rabok létszámához viszonyítva oly nagyságú munka-terem lenne felállítandó minden börtönnél, melyben a rabok létszámának fele a munka minemőségéhez képest elhelyezhető lenne.

A munka-teremnek első kellékei, hogy magas,

*) A büntetés helyességéhez tartozik mindenk előtt az is, hogy annak rendszabályai, amennyire lehet, a rabnak erkölcsi javulására vezessenek.

Az első és leghatalmasabb eszköz erre, amint már fönebb említünk, a m u n k a

B. Eötvös és Lukács M.

világos és tágas legyen, hogy sem a rabokat nyilvános kíváncsiság tárgyává közszemlére ki ne állítsa, sem pedig ne legyen kilátása, melynek következtében a foglalkozó rab közvetlen az utcára, vagy valamely nyilvános helyre láthasson, s ezáltal figyelme részint a munkától elvonassék, részint pedig valamely kívül álló egyénnel jel-beszédet üzhessen.

Továbbá: a munka-terein hátsó részébe könnyen ventillálható és a munka-teremtől légmentesen elzárt ürülő helylyel és kívülre a biztonságot megőrző egy kijárással kell bírnia

Ha a munka-terem közvetlen magában a börtön-épületben van, az esetben a biztonság eléggé fönthartható részint a kívül álló fegyveres őr által, részint pedig magában a munka-teremben felvigyázó s szolgálatot tevő őr által; minden esetre azonban a munka-teremből a fegyveres őrig jelző harangnak kell lennie.

Ha pedig a munka-terem külön álló épület a börtön-épülettől, ez esetben igen czélszerű egy földött folyosó, vagy korlátos kerítés közé szorított járda, mely a börtönből a munka-terembe vezet, s melyen a munkára menő rabok párosával a biztonság előnyösebb fentarthatása mellett kísérendők által.

A dolgház felállítása után legnagyobb gondot okoz az abban meghonosítani szándékolt munka nemének meghatározása, és a munkáltatást föl vállaló egyén megtalálása

Elsőre nézve, mint már nagyobb körvonalokban

jelezttem, az ipar-ágnak, mely a börtön-dologházba behozatni szándékoltatik, olyannak kell lennie, mely kizárja magából minden lehetőségét annak, hogy a munka a rabok egészsége hátrányára szolgáljon;

hogy a kézmű-ipar egyhangú helyhez-kötöttsége s gyári, kezelése az elkeseredést és ridegséget a munkásokban ne nevelje, és végre, hogy a nyereszke-
dés, valamint az egyének kizsákmányolásának eszköze ne lehessen: hanem ellenkezőleg, minden lehető föl kell használni a következőkre:

hogy az iparág, mely a rabok által űzetik, olyan legyen, melyben némi ügyességgel és szorgalommal egy éven keresztül annyira tökéletesítheti magát az elzárt fogoly, hogy ezen iparágban ügyességének a közéletben, kiszabadulása után hasznát vehesse.

hogy a foglalkoztatás némi vidéki munka- és foglalkozási hajlamokkal öszhangzó legyen, s az űzött iparághoz szükségrendő nyers anyagok azon vidéken könnyen megszerezhetők legyenek. *)

*) Távolság legyen tőlünk a rabok munkájának oly módú alkalmazását javallani, mely vagy a rabok életére s egészségére káros, vagy azoknak szükséges elkülönzésével összeférhetetlennek találtatnék, s valamint némely országoknak régiebb szokását, mely szerint a rabok veszedelmeseknek tartott bányák művelésére használtattak, nyíltan kárhozzatjuk: úgy rosszaljuk tartózkodás nélkül mindazon rendszereket is, melyek szerint, mint egykor a genti s még most a müncheni s más német börtönökben, a rab-munka jövedelmeztesítésének minden

Mindezek tekintetbe vételét, habár munkám első részében általában fölhoztam is, nem győzöm ismételni, és szemelött tartását ajánlani, mert inkább semmi, mint egy rendszer-nélküli s czéltalanul fölállított dologház. *)

A rab-dologházi vállalkozásra nézve legcélszerűbb a hazai iparegyesületek philanthropiáját föléleszteni, mely által könnyen elérhető lesz a cél, kivált ha egy kis haszon-kilátással lesz egybekötve.

Vegyünk például egy várost, hol a kézmű-ipar túlnyomó a föld-ipar felett, és egyesítsünk annak iparosaiból egy testületet, mely kész lenne a rab-munkáltatást fölállalni.

Nevezetesen: Pápa, Győr, Veszprém, Komárom, négy város bodnárai roppant mennyiségű szekeret, kereket, és kocsit készítenek, s így a bodnár-munka leginkább meghonosítható lenne e városokban elhelyezett rab-dologházakban akép, hogy minden vá-

egyéb tekintetek feláldoztattak; s midőn a börtön, gyárrá vált, büntetési jellemét s javítási hatását elveszte.

B. Eötvös és Lukács M.

*) Egy börtön-kezelő például a börtönökben a selyembogár tenyésztést akarta meghonosítani.

Ez ugyan igen szelíd foglalkozás, és elég szórakoztató is lehet gyermekekre nézve, hanem, alföldi parasztra, ki a selyem-bogarat csak kukacznak nézi, bizony nem valami kedves foglalkozás, melyet kiszabadulása után tovább is üzni lenne kedve.

rosban a bodnár-mesterek egyesülnének ezen fűrő-faragó munkának a rab-dologházbani meghonosítására, s a munkáltatás vezetésére; egy fiatal munkavezetőt alkalmaznának rendes fizetés, és bizonyos osztalékbani részesülés kilátása mellett.

Az ily egyesület által berendezett és felszerelt rabdologházban működő munkavezető, miután existenciája rendes fizetéssel biztosítva lenne, nyugodt kedélyvel felelne meg hivatásának, a nyereség osztalékrai kilátása pedig oda terelné őt, hogy a munkások tökéletesítésére, úgy a munkát a folytonosságára mindent elkövetne.

Makó, Nagybecskerek, Szabadka, Kalocsa, Hódmezővásárhely, Szeged, Kecskemét börtöneiben már czélszerűtlen lenne az előbb nevezett ipar-ág felállítása, mert nélkülözik a kocsigyártáshoz szükséges fa-nemeket.

Itt azonban a fűzes tiszai, dunai szigetek, erek és folyárok rengeteg mennyiségű vesszőt, valamint gyékényt termelvé, igen czélszerűen lenne meghonosítható a rabdologházakban a kosár-kötés, úgy a gyékény-fonatok számtalan alakú iparczikkei, melyek nemcsak díszes és szép munkák előállításához alkalmas tárgyak, hanem olcsóságuknál fogva, melyet feltételez az olcsó kézi napszám, fölötte nagy keresetnek is néznének eléje.

Egy ily kosár-kötésre berendezett dologházban rövid időn kitűnnének az ügyesebb dolgozók és később kitűnnének az ízléssel és találékonysággal bí-

rók is, s akkor lehetne osztályozni őket, fokozatosan tökéletesíteni a munkásokat. *)

Pécs, Szegszárd, Zala-egerszeg, Szatmár, Sátoralja-Ujhely, Beregszász, Ungvár és más, éhez hasonló helyek, hol a bortermelés kivitelre nagyban üzetik, hivatva lennének a rab-dolgozó-házakban a pintér mesterséget meghonosítani, és elkezdve a csobolyótól a gönczi hordóig mindennemű bor-edényt készíteni.

Hogy azonban a rab-dolgozóházak ne csak hivatásuknak feleljenek meg egészen, hanem rokonszenves intézményekké is váljanak, kívánatos, hogy azok mindig oly ipartestület által kezeltessenek, mely azon ipar-ág műveléséből él.

Ugyanis, ha egy vállalkozó lenne az, ki, például egy rab-dolgozóházban, meghonosítaná a pintér mesterséget, az ezen városban élő összes pintérek fölött az olcsó napszám miatt monopóliumot űzne, s ez által egy egész osztály gyűlöletét keltené föl maga iránt és venné ki a keresetet sok ember kezéből.

Ha azonban ily dolgoház fölszerelése akép történik, hogy az egész pintér mesterek egyesülete rész-

*) Kecskemét és Kőrös gyümölcs-exportja oly roppant mennyiségű kosarat használ föl, hogy ha már egyedül csakis közönséges, úgynevezett garabó kosarakat csinálnának is, a kecskeméti rabok tartásukat kikereshetnék.

vény számra, aránybani haszon reményében egyesül, annak fölszerelésében és kezelésében az esetben mindenik aránylag részesülvén, az olcsó napszámmal előállított iparcikkekben azt maga részére úgy értékesíti, amint különben saját műhelye termelését szokta értékesíteni, s ha épen haszna lesz benne, rokonszenvvel fogja kísérni a rab-dologház működését.

És mikép volna lehető egy rab-dologházban haszon nélkül működni egy vállalkozónak, vagy ily inéira vállalkozó testületnek?

Már azon bizonyosság, hogy egy, habár féljártassággal bíró kézi munkás minden éllelmeztetés nélkül, rendre és engedelmességre szoktatva, naponként tíz órát tölt oly szerződés mellett, mely a tiszta jövedelem felét biztosítja a vállalkozónak: oly biztos kilátást nyújt a haszonra, hogy ez a mostani nagy napibér és drága éllelmeztetés mellett ácsorgó, hanyag, szabad munkások mellett csaknem kétségbe vonhatlan.

Igaz, hogy tekintetbe kell venni a kezdet ne hézségeit és azon időt, míg a dologházi munka a rendes kerekvágásba jut: de izolált helyzete a rabnak oly ügyessé s gyors felfogásúvá teszi őt a kézi munkában, hogy éhez a szabad munkás távolról sem hasonlítható: természetes, hogy a kézműnek olyannak kell lenni, mely nem ellenkezik a rab hajlamaival. *)

*) Az egri börtön-dologházban egy hónapos esztergá-

Ha egyszer azután folytonosságba jön a dologház, sohasem akad ion a munka, mert az elbocsátott rabokat a szaporodás, a kiképzett munkásokat pedig a tökéletesedő munkás fogja helyre pótolni.

A felállítandó dologházak jövedelménél a rabokat illető osztalékra nézve, véleményem szerint soha semmi esetben sem lenne megengedendő az, hogy a büntetés tartama alatt abból a legcsekélyebb rész is a rab szabad rendelkezésére bocsájtassék. *)

lyos mérték szerint, minta mellett, esztergályoz. Ugyanannyi idő alatt a gyalut, vésőt, fúrót, igen ügyesen kezeli, féléves munkások pedig könnyű jártasságot és találékonyságot is tanúsítanak.

*) Vájjon hasznos-e a rendszer főtartására nézve, ha a rabnak, míg fogsága tart, szerzeményének egy része kezébe adatik? Mi úgy hisszük, hogy nem, mert szorosán el levén tiltva minden hevítő itallal való élés, el levén tiltva a pipázás, mit tömlöczben igen szükséges rendszabálynak tartunk, vájjon mire használhatná a rab szerzeményének ezen részét? Szükségeiről gondoskodik a társaság, gyönyörűségeket nem enged büntetése. Gyümölcsöt, vagy kenyeret fog venni, így szól Aubanel, ki e rendszert leginkább pártolja, de vájjon nem csemegevé válik-e a kenyér is, ha szükségtelen? s ha szükséges, nem tartozik-e a társaság ezzel ellátni rabját, ha a munkára tehetetlen, s így minden szerzemény nélkül volna is, s vájjon nem érhetni-e el azon erkölcsi hasznokat, melyek abból erednek, ha rabsága alatt a rab családjának segélyt küldvén, vele összeköttetésben marad, úgyis: ha az igazgatóság a rab nevében maga rendelkezik ezekről anélkül, hogy neki kezébe csak egy fillér is adatnék.

Báró Etvös József és Lukács M. Fegyházaink.

Ily eljárás sem a büntetés céljával össze nem fér, se nem méltányos, miután van akárhány megrögzött gonosztevő, ki a kézi munkák előállításánál sokkal több ügyességgel bír, mint a nálánál lelkületre és erkölcsre sokkal jobb, szelíd kedélyű és valami viszonyok hatalma és befolyása alatt bűnbe esett szerencsétlen. És mégis azon esetben, ha keresménye egy része magán-élvezetre kiadatnék az illető rabnak, megtörténnék azon anomália, hogy a megrögzött gonosztevő, mert ügyes kézi munkás, dorbézolna: míg a javulás útján levő töredelmes bűnös sanyarogna

Az sem vezet jó eredményre, ha a rab szabaddulása alkalmával két-három évi keresményét, mely tíz, húsz vagy harmincz forintra is rúghat, egyszerre kezéhez kapja, mert az ily élvezetektől elvont egyének leggyakrabban mohó vágygyal rohannak a dorbézolás és élvezetek után, s igen sokszor haza sem érnek szülőföldükre, már nemcsak elpocsékolták néhány óra alatt több évi keresményüket, hanem a mámor befolyása alatt új büntettekre is ingereltetve, újabb gonoszságot követhetnek el.

Legczélszerűbb, nézetem szerint, a rab keresményét kiszabadulása előtt egy hóval illetősége helyére a község előjáróságához áttenni, hogy azt a hazatérő kiszabadult egyén legszükségesebb tárgyainak bevásárlásánál időnként adja által, s ellenőrizze őt abban, hogy a bevásárlásoknál csakis szükséges és nélkülözhetetlen tárgyakra adja ki pénzét.

A kiszabaduló rab pedig utolsó havi keresményéből bevásárlandó elég élelem-neműekkel ellátva, csakis a legszükségesebb készpénzzel bocsájtassék útnak. így eleje fog vetetni legnagyobb részben a pénzbirtokának tudatában elkövetett könnyelmű és. sokszor gonosz tetteknek. *)

Hogy mily arányban illesse a munkás rabot keresetének osztaléka? és mily arányban az államot? ez attól függ: mennyit keres a rab?

Ha csak annyi a kereset, hogy azt a rabtar-

*) Azonban, ha veszélyes a kiszabadultat, mint kol-dust, visszataszítani az életbe, bizonyosan nincs veszély nélkül rá nézve a szabadulás pillanata akkor sem, ha a szerzemény része nagyobb összegre növekedvén, egyszerre kezébe adatik; s alig tehetni fel, hogy az, ki évekig rabságban tartva most egyszerre nyeré vissza egész szabadságát, s vele együtt most talán először életében annyi pénzt, mely által az élet oly veszedelmes gyönyöreit egy ideig szabadon élvezheti, szabadságával józanon élni, vagy jövő jólétének jelen gyönyöreit feláldozni tudná. Ezért véleményünk szerint: ott. hol a kiszabadult rabok pártolására s érdekeik fölötti örködésre philanthropicus egyesületek nem léteznek, legjobb még az, ha a rabnak, mint Genfben, s egy idő óta Franciaországban is, szerzett pénze csak miután már születése helyére ért, adatik által; sőt még ott sem egyszerre, hanem hónapoként kisebb részekben, miáltal a szabadult, még egy ideig felvigyázat alatt marad, mely rá nézve annyival hasznosabb, mert nem oly lealázó mint más, péld. Franciaországban szokásban levő rendőri felvigyázat.

B. Eötvös J. és Lukács M. Fegyházaink.

tási költség teljesen fölemésztené: az esetben a kereset $\frac{1}{3}$ -ad része tisztán; ha pedig több mint a rabtartási költség, az esetben a többlet egészen a rab javára íratik.

Élelmezés.

A hazai börtönök élelmezési javítása és rendezése egyik első kelléke a behozandó börtön-reformoknak, s e reformok nélkül a rabdologházak rendszeres felállítása és oly működésben tartása, hogy azok hasznos és jövedelmes intézetek lehessenek, csaknem lehetetlen.

Nagy összefüggésben van pedig a dologház az élelmezéssel annyira, hogy amily arányban rossz és elégtelen az élelmezés: úgy kétszeres arányban kevés és hiányos a dologházi termék is.

Javaslataim és nézeteim kiterjesztésénél mindig tekintetbe veszem először az állam nehéz-pénzviszonyait, miért is ennek előrebocsátásával mellőzők nemcsak minden érzelgős philanthropiai elméleti elme-futtatást, hanem egyedül a gyakorlat s tapasztalás útján lelkiismeretesen összeállított számításaimat mutatom föl, s iparkodni fogok kézzel-fogható adatok összeállításával meggyőzni a kételkedőket s e reformok fölött gondolkodókat állításaim valóságáról és nézeteim hasznosságáról.

Ezek előre bocsátása után áttérek egyenesen az élelmezés kérdésére, és mindenek előtt azok hiányait tárom föl.

A rab-élelmezés általában egész országban két nagy hiányt mutat föl:

- a) Az élelmezés elégtelenségét.
- b) Az élelmezés roszaságát.

Az elsőre vonatkozólag maga a hivatalosan kiadott ét-rend idézése teljes bizonyítékul szolgál.

Ugyanis a hivatalosan kiadott ét-rendbe minden rab számára fejenként és naponként egy font kenyér, egy meszely leves és egy meszely főzelék van előírva minden 24 órára.

Mármost: ha tekintetbe vesszük, hogy úgy a kenyér alkatrészeinek, mint az általánosságban megszabott egy meszely leves- és főzeléknek táp-alkatrészei meghatározva nincsenek, ez esetben az étel e részbeni megkívántatósága soha sem ellenőrizhető kellőleg.

Vegyünk például egy szerdai napot, melyen egy kedvelt ebéd szokott készíteni a rabok számára, ami áll: savanyú levesből és gombóczból; ezen ebéd készítése akép történik, hogy a lisztből csinált tészta, mintegy hat lat súlyú gombolyagokba gyúratik, azután kazánban kifőzetik, megszíroztatik, és hármával minden rabnak elosztatik.

Azon víz pedig, melyben a gombócz kifőzetett, eczettel megsavanyíttatván, levessé készíttetik, és egy fél-marék kenyér-koczkával kiosztatik.

E napi 24 órai élelme tehát egy rabnak: egy meszely eczetes víz levesnek, mintegy 2 lat ke-

nyérrel; 18 lat tésztaból álló gombócz és egy font kenyér.

Mármost lássa bárki, vájjon mind mennyiségére, mind pedig ezen elősorolt ételekben található tápanyagokra nézve elég lehet-e egy élet-erős egyén táplálékának a fentebb említett étel? s kívánható-e, hogy ily étel mellett, az azzal táplálkozó egyén munkára, is alkalmazható legyen.

Vagy: vegyünk egy másik étrendet, például: nyáron tök-káposztát, zöldbabot félig híg állapotban egy messzelyt, és hozzá ugyan annyi rántott kása levest és egy font kenyeret, mind ezen és hasonló alkatrészekből álló ételekből egy meszely felig híg főzelék, egészen vízből álló paprikás leves, nem tekintve silány alkatrészeit, már mennyiségére nézve is fölötte kevés egy munkás rab számára!

Ami az étel minőségét illeti: erre nézve már a mennyiség ellen tett kifogásaimban némileg célzásokat tettem, mindamellet, miután az előírt étrend határozottan hibásan van szerkesztve, s hetenként csak egyszeri 8 lat húsról szól, már az étrendből hiányzó tápanyagok miatt, minőségre nézve is kevés egy egészséges egyén táplálókára, s határozottan kevés arra, hogy a rab ily mennyiségű és minőségű étel mellett naponként 10 órai munkát végezzen anélkül, hogy az egészsége rovására káros hatással ne lenne.

Felületesen vizsgálódó elméleti egyén, kiben, ha még egy kis mizanthropia is fészkel, nem akar-

ván hinni állításaimnak, bemegyen egy rabkonyhára és megnézi az ételt.

Amint leveszik a leveses kazánt, látja, hogy a legszebb sárga színű és étvágy ingerlő illattal telt folyadékkal van tele.

Megízleli. . . pompás, csakhogy kissé paprikás; megnézi a főzeléket: savanyú paszuly, felséges zsírborítékkal tetején; megízleli.”. . . illatja nagyszerű, íze? no az savanyú; bizony ezzel megérhetik a gonoszok, kevés becsületes szegény ember kap otthon ilyet!

Ha azonban alaposabb vizsgálat alá veszi az ételes kazánokat, különösen az ét-adag kiosztásánál is jelen van, meg fog győződni arról, hogy a leves és főzelék tetején úszkáló sárga valami nem más, mint vöröshagymával egy kis zsírban piritott paprika, mely hivatva van illatot és színt adni az ételnek, a többi pedig csak silány folyadék, melynek legtöbb része pusztá meleg víz.

A fő dolog azonban a fentebbiektől eltekintve, hogy az állam nagyon drágán fizeti ezen étel-részleteket, s oly áron, mint a vállalkozók a silány kotyvalékot adják, naponként egy meszely marhahús levest, 10 lat főtt húst, egy meszely főzeléket és egy font kenyeret állíthatna elő a házi kezelés minden rab számára, s ily élelmezés mellett, míg egyrésztől biztosítva lenne a bezárt rabnak munkára való képessége: még azon nyeresége is lenne az államnak, hogy megtakarítaná a rossz élelmezés

mellett szaporodó beteg rabok méregdrága kórházi ét-rendét, és még méreg-drágább gyógyszerári költségeit.

Nehogy ezen, merésznek látszó állításaimmal, levegőben járó idealistának látszassam, egy összehasonlítást kell tennem a katonai és rab-élelmezés között, s ezzel bebizonyítani állításaim valóságát.

A gyalog katonaság élelmezésénél minden ember kap fejenként az államtól egy napi élelmezésre: kenyérből jól kisült állapotban 42 latot, ára 12 kr.; menage élelmezésre 13 krt, mi összesen, a kenyér árát is készpénzben számítva: 25 krt tesz. *)

Eltekintve a kenyér-adagok áráról, ez viszonyítva a rabok 32 latos 8 krba kerülő kenyér részletéhez: a katonai 42 latos kenyér-adag semmi esetben nem drágább a rab-kenyérenél. Miután pedig ez körül-belül kiegyenlíti egymást, ennél nem időzöm, hanem egyenesen áttérek a 13 kr. menagepénz mikénti felhasználására

Ezen 13 kr. élelmezési költség fejében minden katona kap fejenként naponta: 1-ör egy telmeszely marhahús levest, melyben tészta, kása, vagy burgonya van bele főzve; 2-or kap minden ember fejenként $\frac{1}{3}$ -ad font, azaz: $10\frac{1}{2}$ lat főtt marhahúst csont nélküli állapotban; 3-or kap egy és fél meszely főzeléket igen jól elkészítve.

*) Mindig az egri élelmezési viszonyokat veszem alapul.

Ha mármost viszonyítjuk ezen katonai ét-rendet a rabok élelmezéséhez, mindjárt ki fog tűnni azon roppant különbség, mely a kettő között van, és valószínűvé lesz előttünk az, hogy mily nagy nyereséget tesznek zsebre az élelmezők a rabok és közvetve az állam kárára.

Mert hiszen igen sok helyen van 13 kros élelmezés kenyér nélkül, csupán étel-részletre, és csak hetenkint egyszer kap 8 lat húst a bebörtönzött rab, más (ételt pedig félmeszelylyel kevesebbet és felette sokkal rosszabbat adnak neki, s ha mindezeket tekintetbe vesszük, hozzávetve kiszámíthatjuk, hogy a rab-élelmező az év 300 napján a 8 lat hús-adagárát minden rabon mint tiszta nyereséget zsebre teheti. *)

Ez különben nem visszaélés a rab-élelmezők részéről, hanem szerződésileg kikötött nyeremény, és így jogos szerzemény, miért is ők amiatt nem kárhoztatandók, hanem igen is nagy indító okok a fentebbiek arra, hogy a rab-élelmezés házilig kezeltessék.

Mik tehát a házi kezelés akadályai? hogy az ennyi kínálkozó előnyök mellett sem engedtetett

*) Megjegyzendő, hogy Egerben 28 kr. a hús, mi többi provinciális városokhoz képest fölötte drága, mert már például Szatmáron csak 18 kr. és mégis lehető lenne ily drága hús-ár mellett is a katonai étrend meghonosítása.

meg oly helyeken sem, hol e nagy teher felvállalása önfeláldozó készséggel följánltatott?

Az ellenőrzés lehetetlensége és a királyi ügyészek sok oldalú elfoglaltsága!

Az ellenőrzés lehetetlenségének kimondása a börtönkezelő királyi ügyészek ellenében meglehetősen kicsinyítő állítás, mert vagy képes állása betöltésére: vagy nem, s vagy bír erkölcsi alappal: vagy nem.

Az esetben, ha valaki ily állásra képtelen, vagy erkölcsi alap nélküli, az nem való ily állásra.

Ha pedig megbízható és hivatali állása tudatával bír, az esetben amint ő képes az élelmezést ellenőrizni: úgy nincs rá szükség, hogy az ő eljárása ellenőriztessék.

De hát mikép is lehető egy börtön-kezelő királyi ügyészt ellenőrizni, ha saját önérzete, jelleme és állásának tudata nem ellenőrzi őt működésében?

Már a börtön-kezelésen kívül számtalan alkalma van visszaélések elkövetésére; a börtön-kezelésnél pedig, ha szemet huny, .dús jövedelmi forrást nyithat maga számára, nemcsak egyes rabok családjától, de magoktól az élelmezőktől is, mely visszaélések sohasem lesznek a börtön-kezelők ellen még azon ritka esetben sem, ha köztudomásra jönnének: törvényesen bizonyíthatók.

Ha pedig az ellenőrzés lehetetlenségének kijelentése által az czéloztatik, hogy a házi kezelésnél

nem képes a börtön-kezelő a fogház felügyelőt, ki az ételmezést vezetni van hivatva, ellenőrizni: akkor még képtelenebb a most dívó ételmezési vállalkozókat is ellenőrizni, miután ezek nem subalternusai hanem csak szerződésileg kötelezett magán egyének, s így reájok nem gyakorolhat sohasem oly pressiót mint egy alárendelt közegére gyakorolhat.

És végre, ha az ellenőrzés lehetetlen azért, mert a börtön-kezelő és fogház-felügyelő összejárva a visszaélésekben egymást támogatják, s a közösérdek kapcsolatánál fogva a bünt napfényre jönni nem engedik: erre nézve feleletül ott áll azon lehetőség, hogy amint a börtön-kezelő a fogház-felügyelővel egyetért. úgy egyetérthet a rab-ételmezőkkel is, és az ellenőrzést lehetetlenné teszik.

Utóvégre ami a királyi ügyészek sokoldalú elfoglaltságát illeti, erre nézve bizton merem állítani, hogy a házi kezelésnél soha és semmi esetben sem kellene több utánlátással lenni az ételmezés iránt, mint az jelenben a mostani eljárás mellett történik.

A rab-ételmezés házi kezelésénél az ellenőrzés fölötte egyszerű és minden nehézség nélküli, s áll következőkből:

Azon esetben, ha a rabkenyér sütése házilag előállítható nem lenne – amiben épen semmi nehézség sincs, – az esetben az állam szerződjék a katonaság számára szerződött sütőkkel, hogy hasonló áron tartozzanak kenyeret kiszolgáltatni a börtönbeli

rabok részére is, s ily szerződésnek semmi sem áll útjában, sőt a sütők örömmel fogják azt tenni.

A kenyér után következik az étel-részletek előállítására következőkép:

Minden száz rab számára 25 font hús naponként, ára 2 kr. leengedéssel fontonként, mint ez a katonaságnál szabályos és megszokott eljárása a mészárosoknak, itt Egerben a hús fontját 26 kr jávai véve, tesz ki ft. 50 krt.

Ezen 6 ft. 50 kr. árú húsból kap minden rab fejenként egy meszely hús-levest és 8 lat tiszta színhúst; tehát már van levese és húsa

Miután pedig Egerben egy rab élelmezési bérleti ára, naponta egy rabra 12 kr. mi száz egyénenél 12 ft.: tehát marad még a 6 ft. 50 kr. levonásával a 12 frtból 5 ft. 50 kr.

Ezen összegből burgonya- és zöldségre száz ember húsleveséhez elég 1 frt.

Főzelékre: bab, lencse, kása, minden egyénre félmeszelyt számítva, ami pedig elégséges sűrű és jó egy meszely főzeléket állít elő, itczéjét kicsibe véve, tehát a legmagasabb árban számítva 10 kr-jával 100 emberre 25 itcze 2 ft. 50 kr.

A maradvány 2 ft. pedig tökéletesen elég lesz száz ember főzeléke berántásához és elkészítéséhez szükséges liszt, zsír, paprika, só, vöröshagyma és fa fődözésére.

Mi ellenőrzés szükséges már most oly ét-rendnél, hol ki van jelölve minden egyén számára na-

ponta $\frac{1}{4}$ font főtt marhahús, egy meszely húsleves és egy meszely főzelék?

Sokkal kevesebb, mint most, a jelen rendszerrel. *) Mert csakis azt kell ellenőriznie, hogy a hús teljes mértékben meghozassék, a többire nézve pedig az étel kiállításánál és megtekintésénél gyakorlati szemmértéke rögtön fölfedezendi a hiányokat.

Ami illeti a bevásárlásokat, azok igen egyszerűen következőké}) történnének:

A mészáros behozza a börtön-épületbe minden nap a megkívántató húst, az mértékre téve ellenőriztetik, a hiány följegyeztetik, s rögtön utánpótlendő lesz.

A többi élelmi neműekre nézve a börtönnél ép úgy, mint a katonaságnál, rendes szállítókkal kell szerződni, kik naponta kötelesek a szükséges czikkeket a börtön-épületbe szállítva átszolgáltatni.

Hogy azonban az ellenőrzés tökéletes legyen: a hús és élelmi czikkek átvételénél a fogház-felügyelő s börtön-mester jelenléte mellett még napon-

*) E sorok írójának az élelmezés körüli visszaélések fölötti tapasztalata nem a kezelése alatti börtönökből datálattatik, miután az itteni rab-élelmező miatt még nem volt keletlenetlensége; de volt alkalma tapasztalatokat szerezni megyei hivataloskodása alatt és volt alkalma észlelni a szegedi várfoglyok élelmezésénél, mely utóbbi helyen igen gyakran kiöntetett az étel, és nem fogadtatott el a kenyér a rab-élelmezőtől, s az akkori várbeli börtönök kezelője L. M. lelkiismeretes szigorú eljárása méltán tanulmányozható volt.

ként felváltva két, hosszabb börtönre ítélt egyén jelenléte is alkalmas, kik saját érdekeikben, midőn különösen gyomruk van kérdésben, igen szigorúan fognak ellenőrködni.

A naponként reggel történő fogház-felügyelői rapportnal azután az előtte való nap ellenőrzésen levő rabok fel vezetnek a börtön-kezelő elé, és ki-kérdeztetnek az előtte való nap megjegyzett hiányokról, mely alkalommal, hacsak legkisebbet tapasztaltak is, okvetlenül el fogják mondani észrevételeiket; föltéve azonban, ha a börtön-kezelőt olyannak ösmerik, ki képes is, akarátja is van a fölmerülő hiányok orvoslására

Javaslataim, ha nem képtelenségnek is, de sokak által kivihetetlen nehézségű reformoknak fognak talán jellemeztetni; de én állításaim támogatására nem hozhatok fel erősebb bizonyítékot, mint midőn utalok a katonai élelmezésre.

Itt csak egy, majdnem minden qualificatió nélküli egyén, egy altiszt vezeti közvetlen az élelmezést, s majdnem annak önkényére van az egészen bízva, hanem a főtisztek, század-parancsnokok utánlátása, nemkülönben a szigorú fegyelem, úgy szinte az élelmezettek saját ellenőrzése képessé teszi, hogy az élelmezés főnakadás nélkül vezetessék.

Történik ugyan a katonaságnál is visszaélés, de a szigorú büntetés visszariasztólag hat a rossz példát utánozni óhajtókra.

Legyen csak a polgári hivatalokban álló egyé-

nek irányában oly szigor történjék csak néhány példa-adás a visszaélők megbüntetésével, s állásoktól elmozdításával: mindenki meg fogja gondolni előbb jól, hogy mi vár reá a hűtlen sáfarkodás miatt.

A szégyen, hivatal-vesztés, börtön, illetőleg ezektől félelem vissza fogja tartani azokat, kiket netalán nem volna elég a becsületérzés visszatartani.

Első azonban a kímélet nélküli szigorú eljárás, mert aki szolgálataért az államtól fizetést húz, attól méltán lehet követelni, hogy kötelességét pontosan, hiven és buzgalommal teljesítse; az államtól pedig semmi néven nevezendő humanitás és philantropia sem követelheti azt, hogy a szolgálatára képtelen, vagy pedig arra érdemetlen egyének iránt a közjó rovására bármi kímélettel is viseltessék.

Az elnézés, a jobb rész tetterejét és buzgalmát lohasztja, míg a gyengébbeknek ösztönt ad a rossz példa utánzására

A fogház-felügyelő és segéd-személyzet.

A börtönök kezelésénél fő tényezők a fogház-felügyelők, s amint képesek magokat tökéletesen nélkülözhetlenné tenni egy börtön-kezelő előtt: úgy ha állásaikban hanyagok, gondatlanok, vagy épen értelmetlenek, és végre ha erkölcsi alap nélküliek, az esetben nemcsak néhány hét alatt demoralizálni képesek az egész személyzetet, hanem a mótelyt még a rabok között is nagy hirtelen elterjesztik.

Ily egyének első akadályai minden rendszernek és tiszta kezelésnek, s amily mértékben terjesztik az erkölcsi romlottságot: ép oly arányban okoznak az államnak tömérdek kárt és költséget.

Egy hanyag, lelkiismeretlen fogház-felügyelő, hanyagsága és lelkiismeretlensége miatt, anélkül, hogy szembe tűnjék, képes az államnak egy kisebb létszámú börtönnél is 500 frt kárt évenként okozni, s nagyobb létszámú börtönnél, természetes, aránylag nagyobb összegeket látszat nélkül fölemésztetni.

Számtalan ága van a börtön-kezelésnek, hol a hanyag lelkiismeretlenség tömérdek pénzébe kerül atz államnak: ott van a fűtés, világítás, ruházat, mosatás és felszerelés, mindenütt kisebb-nagyobb «összegek emésztetnek fel cél és haszon nélkül, és anélkül, hogy az ellenőrzés lehetséges lenne.

Halaszthatatlan, nézetem szerint, a fogház-felügyelői állásokat akkép díjazni, hogy annak betöltésére minden tekintetben kielégítő, jellemes és qualificált egyének vállalkozhassanak.

Jelenleg vidéken egy fogház-felügyelő javadal-mazása 500 forint és lakás.

Természetes, hogy ily fizetés mellett nem igen nagy választék kínálkozik az alkalmas emberekből, s meg kell elégedni olyanokkal, amilyenek épen jelentkeznek. *)

*) Sok helyen a fogházi felügyelői állás a várnagyi állással kapcsolatban van s ily egyének nemcsak királyi hivatal-

Ha azonban, véleményem szerint, a fogház-felügyelők fizetését évi ezer frt javadalmazásra emelik föl, s e fizetéshez természetbeni lakást (amihez rendszeren fűtés és világítás is jár) kapnak, nagy választékban fognak jelentkezni ezen állomásra olyanok, kik éppen erre legjobban alkalmasok.

Miután én a házi kezelés behozatalát indítványoztam javaslatomban: igen természetesen, gondoltam arra is, hogy ily házi kezelés csakis oly fogház-felügyelők mellett létesíthető, kik a menage-élelmelés vezetésére alkalmasak, erre pedig egyedül csakis kiszolgált katonák képesek.

Ha tehát a fogház-felügyelők fizetése fölemel-tetik, számtalan, szolgálatban álló katona-tiszt fogja magát ajánlani ezen állásra, oly jellemes, jó conduitu egyének, kik a becsület és kötelesség tudatában éltek egész pályájokon keresztül s föl vállalt kötelességeiknek képesek lesznek megfelelni.

Ily katona tisztek, kik 20-25 évi szolgálattal lépnek nyugdíjba, kapni fognak az alkalmon és fognak tudni állomásaikon rendet, fegyelmet tartani, képesek lesznek a házi kezelést vezetni.

nokok, hanem közigazgatási tisztviselők is, mi nézetem szerint, össze nem egyeztethető.

A fogház-felügyelői kötelességek igénybe veszik az illetőnek egész idejét, ha annak meg akar felelni; oly fogház-felügyelőknél, kik nagyon várnagyoztatják magokat, s a kötelességek teljesítését a börtön-mesterekre hagyják, bizony furcsa állapotban lehetnek a börtönök.

Természetes, hogy az esetben, ha ezen nézeteim érvényesülnének 102 fogház-felügyelő fizetésének fölemelésével 51 ezer forint nagyobb kiadás terhelné az államot. *)

Miután pedig én már fentebb kijelentettem, hogy javaslataimnál és nézeteimnél mindig első és főalapú! veszem a takarékossgot, jelen alkalommal is iparkodom bebizonyítani és kimutatni azt, hogy azon föltételek teljesítése, melyeket előbb fölhoztam, az államnak közvetlen is tetemes hasznot és megtakarítást képes lenne okozni, s azért, hogy ezen állításaimat igazolhassam, kénytelen vagyok kissé részletesen kiterjeszkedni.

Ha a fogház-felügyelői állás nagyobb javadalmasítása elrendeltetik, az ezen állásokra kinevezett egyéneknél első kellékül tekintessék, hogy az katonaviselt egyén, éspedig jó conduitu és némi nyugdíjjal bíró egyén legyen.

ily egyén, miután biztosított állása és némi jóléte van, nem különben nyugdíjjal és oharakterrei hagyta oda a katonai szolgálatot, először nemcsak érzékeny lesz erkölcsi életének, tisztaságának és jellemének fentartására, hanem rendszeretete és fegyelme által képes lesz az államnak gazdálkodni, takarékoskodni, s tetemes, eddig elpocsékolt kiadásokat megkímélni; másodsor képes lesz a házi

*) Feltéve, ha le nem szállítják a kir. törvényszékek számút, mely esetben kevesebb.

élelmezés kezelését vezetni, és végre harmadszor; ami fő, képes lesz nélkülözhetővé tenni az eddig tartott és fizetett börtön-örököt.

A börtön-örök, kik nagyobbára volt megyei hajdúk és ezek neveléséből kikerült utódaik, a hazai börtönöknél leginkább akadályai minden rend meghonosításának s nagyobbára kasza-kapa kerülő iszákos, hanyag egyénekből állván, fegyelmezetlen, erkölcstelen, megbízhatlan egyének, s képesek esküjük daczára egy ital pálinkáért nemcsak visszaélést követni el, de képesek zsarolni is a bebörtönzött egyének családjait, s hazug ámításokkal kicsalni értéküket, csakhogy iszákos hajlamaiknak eleget tegyenek.

Kivételek természetesen mint mindenütt, úgy itt is vannak, de hogy mily egyének általában, mutatja azon intézkedés, mikép már az év elejétől fizetéseiket is csak fél hónaponként kapják, miután nincs biztonság bennük arra nézve, hogy szolgálatjókban csak egy hóig is maradandók vagy inkább tarthatók legyenek. *)

Van oly királyi ügyészség, hol az első kine-

*) A kezelésem alatti börtönöknél a segéd-személyzetben csak négy változás történt másfél év alatt: fogház-felügyelő, megbízhatlanság miatt; börtön-mester, hanyagság miatt, egy börtön-őr engedetlenség miatt bocsájtattak el, és végre a 4-ik egyén, egy másik börtön-őr, a járvány áldozata lett. Ez egy harmadrésze az összes segéd-személyzetnek, s a többit is csak a szigorú példa és az erős fegyelem tartja vissza a rosztól.

vezettek közül már alig van egy-kettő: van olyan, ahol háromszor is megújított az egész létszám, és még eddig épen nem lehetett a bajon segíteni, mert igen természetes: ezen állásra csak vagy rokkant, e szerint alkalmazhatlanságig tehetetlen, vagy pedig rest, dolog kerülő, e szerint korhely és erkölcstelen egyének jelentkeznek.

Véleményem szerint ez az egész börtönöri intézmény a királyi ügyészségeknél eltörlendő, és pedig eltörlendő azért, mert jobb és 90%-tel olcsóbb intézménnyel pótolható.

Rendes, katona-viselt fogház-felügyelő és börtön-mester mellett a börtönőrséget a helyi őrségek-ből oda rendelt gyalog katonaság sokkal jobban, czélszerűbben fogja teljesíteni, mint azt a jelenlegi börtönőrök teljesítik.

Ezen állítást tapasztalásból írhatom, s meggyőződtem a szegedi vár foglyok körüli katonai őrszolgálatoknál arról, hogy a kiadott rendeletek teljesítését mindig pontosan, hűségesen végrehajtották.

Különben is egy börtönőrnek nincs más dolga, mint őrállomásai teljesen betölteni, s még czélszerűbb volna, ha siket és néma lenne valamennyi, hogy ne hallaná az ígéreteket és ne fecsegné el a látottakat.

Annál inkább szükséges azonban, hogy szemes legyen, mindent meglásson és mindent jelezzen, – nem úgy, mint mostani börtönőreink, kik igen is

behunyják szemeiket, sokszor a mámor, sokszor a restség és igen sokszor az összejátszás miatt.

Van tehát ily börtönőrünk a budapesti és marosvásárhelyi királyi főügyészség területén 1358.

Ezen összegből levonva a 360 járásbíróságnál alkalmazott börtönőrt, marad összesen eltörölni való létszám 998.

Ezen 998 egyén évi javadalmazása készpénzes ruhailletményben; és pedig:

A fővárosi 52 börtönőre	28.470
A vidéki 946 „	312.180
Fegyverekben	20,000
Segélydíjakban	10,000
Katonai segéd-őrség költségeiben . . .	12,000
Összesen .	372.650

forintra rúg.

Ha mármost ezen 998 egyén pótlására ezer főből álló katonai őrséget veszünk naponként, kiknek pótdíját fejenként tíz krajczárra téve, naponkénti költség 100 frt: egész évi költség 36500 írtra rúg, mely összeg levonva a fentebbi 372,650 forintból, marad az államnak tiszta nyereségkép 336,150 írt.

Lehet, hogy fölületesen gondolkoztam e terv fölől, és a nagyobb tapasztalás, valamint a viszonyok helyesebb fölfogása fölvilágosíthatnának engem is javaslatom keresztül vitelének lehetetlenségéről, jelen pillanatban azonban mi akadályt sem látok e reform

behozatalára, sőt kétszeres hasznot reménylek általa elérhetni:

1. Az állam részére megtakarítandó 336,150 irttal, mi nagyon tekintélyes összeg.

2. 998 egyénnek vissza adásával a kéz- vagy földipar emeléséhez, amelytől a henyeség utáni vágy vonta el őket. *)

A katonai fegyelem biztosítana arról, hogy a fölolvastott szabályzat meg lenne tartva, valamint a katonai fegyelem biztosítana arról, hogy a hanyagság, vagy visszaélés keményen lenne megtorolva a katonai parancsnokság által.

Melyek tehát az akadályok? talán katonai egyéneknek a katonai szolgálat-tételtőli elvonása lenne egyik akadály? Ez nem lehet, mert az őrségek teljesítése szinte a katonai kötelességek betöltéséhez tartozik, s az ép oly gyakorlat, mint a katonai menetek vagy a czéllövészet.

Háború esetében sem lehet arra gondolni, hogy 1000 katona hiánya érezhető lesz a csata téren, annál is inkább, miután az eddigi katonai állományokon a térparancsnokságok még háború idején is főnállanak.

*) A kezelésem alatti börtönnél kilencz börtönőr van jelenleg alkalmazva: ezeket igen könnyen nélkülözhetném, ha egy altiszt és őrzető alatt naponként felváltva hét közlegény jönne be az őrséget teljesíteni, kik mindannyian szolgálatra képes egyének lesznek, holott a mostani börtönőrök 10%-ka beteg. 10%-ka pedig szabadnapos, azaz 9 börtönőrből naponként csakis 7 egyén teljesít szolgálatot.

Önérzete, vagy katonai kaszt-szelleme pedig épen nem lehet sértve ez által a katonai statusnak, mert hiszen ép erre hivatvák, hogy a társadalom nyugalma és haza biztonsága fölött örködjének.

Végre pedig, miután minden oly város, hot királyi ügyészi börtönök is vannak, egyszersmind katonai állomás hely is: azon akadályra sem lehet gondolni, hogy ily hiány mellett nem volna keresztül vihető a terv.

Minden felhozható akadályt átgondolva, nem látom kivihetlennék javaslatom életbe léptetését; alkalmazását pedig egyszerűnek és gyakorlati szempontból könnyebb kezelésűnek tartom, mint a börtönörökkel való kezelés.

Minden nap déli 11 órakor a megszabott létszám berukkol börtönőrségnek, fölváltja az ott levőket és elfoglalja az őrtanyát.

A fogház-felügyelő átadja az őrségi szabályzatot az altisztnek, ez közli a legénységgel az őrségi teendőket, kijelöli a napest s várja a rendeleteket.

A teendők pedig következők: az őrvezető minden két órában fölváltja az őroket az őrhelyen, 6 emberből mindenik két nappali s egy-két éjjeli órát fog mindenik a huszonnégy órából tölteni.

A vizsgálati rabok elővezetése melletti kíséretre 6 emberből naponként mindenikre egy óra jut.

A séta melletti felügyeletre 6 emberből naponként félóra esik.

Végre 7-ből, egy a napos katona, ki kisebb rendeleteket, az őrség körüli kiszolgálásokat teljesíti.

Összevonva tehát a fentebb leírottakat: a fogház-felügyelők javadalmának fölemelésével elérhető lenne, megbízható és képes emberek alkalmazhatása, ily egyének vezetése és felügyelete mellett az élelmezésnek házi kezelésre való berendezése, a királyi ügyészségi börtönörök intézményének megszüntetése, és ez által az állam részére 336,150 forint megtakarítása: ezek a közvetlen hasznok.

Közvetett hasznai pedig ily következetesen keresztül vitt reformoknak: az élelmezés jósága és elégsége; a börtönök fölszerelése és szükségletei mellett a pontos kezelés által megtakarított jelentékeny összeg; végre a katonai mintára szervezett rendes menage élelmezés; közvetlen eredménye, hogy a kórházi betegek megfogynának és az államnak a beteg étrendre és gyógyszer tárra kiadott tetemes költségei megkevesbednének. *)

*) „A magyar igazságügy” jogtudományi folyóirat II. füzetének 105-ik lapján, Dr Székely Ferencz börtön-ügyünk jelen állapota című cikkében, mely kiváló gondnal és szakértelemmel, egyszersmind hű statisztikai adatok összeállításával van szerkesztve, a következőket állítja

„A börtönörség nagy számát azon körülmény indokolja, hogy az előtt a börtön-helyiségek építésénél az őrzés könnyítésére kellő ügyelem nem fordított, s hogy a fennálló rendszer szerint a rendes katonaság, vagy a honvédség még a pusztá őrszolgálatra sem vétethetik igénybe, amennyiben minden egyéb nehézségtől eltekintve, többre kerülnek a polgári őrségnél.”

Utóvégül pedig a dologházi munkánál a mostani élelmezést nem lenne szükséges pótkenyér részlettel javítani azért, hogy a munkára az egyének munka-képessége főtartassék. mint az jelen élelmezés mellett szükséges.

Én ugyan nem kételkedem ezek valóságán, hanem erre csak azon megjegyzésem van, hogy az ily főnálló rendszert, mely által az állam nem hasznosíthatja béke idején a kaszárnyában heverő katonaságának $\frac{1}{4}$ %-kát az állam és a közjó érdekében meg kell változtatni, s ha lehet, úgy hogy a börtönöri szolgálatok pótdíj nélkül, mint katonai kötelességek kiegészítő részei teljesítessenek.

A börtön-helyiségek egészséges állapotba helyezése.

A hazai börtönök egyik legnagyobb hátránya az, hogy nedves, egészségtelen helyiségekből állván, a benne tartott egyének testi épségökre kártékonyán hatnak, s ez által nemcsak a család s közvetve a társadalom kárát okozzák, hanem magának az államnak is közvetlen a kórházi szaporaság által tetemes kiadást és költséget okoznak.

A börtön-talaj nyirkossága, a falak penészes levegőjű nedvessége nem másból származik, mint az alap-csatornák hiányából, és a börtönök ventilálhatatlan szerkezetéből.

A börtönök alap-csatornázása azért elkerülhetetlen ott, hol azok még nem volnának, vagy pe-

dig hiányosak lennének, s ezen intézkedéssel nem csak megszűnnék a börtön-helyiségek talajának nyír-kossága, nem csak egészséges lenne a lég: de a börtönből nyíló árnyékszékék fölállítása által el lehetne távolítani végre valahára azon undorító, minden szemérmert megölő és egészségtelen börtön-bútort, mely ürítő-csőörnek neveztetik, mely a börtönök egészségi hátrányára igen sok helyen még alkalmazásban van. *)

Természetes, hogy az alap-csatornáknak elég-nagy eséssel és kifolyással kell bírniok, és gyakran a beléjük szivattyúzandó vízzel kiöblíttetniök, mert hacsak emésztő gödrökbe végződnek, vagy kitisztításuk elhanyagoltatik, a szándékolt cél elérve soha sem lesz.

A börtönök szellőztetésére vonatkozó reformok szinte elkerülhetetlen szükségesegek börtöneinknél, s ezen hiányok annál jobban feltalálhatók: mennél régiebbek a börtön-épületek.

Valamikor a börtönök biztonságát a vastag falakban és erősen rácsozott kised ablakokban vél-

*) A kezelésem alatti börtönök közül a két alsó börtön az átadás alkalmával nem volt használható, miután az alap-csatorna nedvessége benne felakadt.

A csatornába beküldött rab-munkások azonban kiemelvén egy az alap-falból leszakadt nagy követ, mely a csatorna nyílását elzárta, a sok ideig meggyült csatorna-folyadék elszívárgott és a börtönök használható száraz helyiségekké lettek.

ték föltalálni, holott a modern kor kiderítette, hogy a biztonságot a rendes fel vigyázat és nem a falak vastagsága nyújtja, a levegő és világosság pedig mindig előnye minden börtönnek, és haszna az államnak. Van ugyan az embereknek egy faja, kik mély indignációval kiáltanak föl, hogy talán palotákat építsünk a gonosztevőknek akkor, míg a jámbor becsületesség földalatti putriban kuczorog.

Igen, de az így gondolkodók nem kutatják mélyebben a dolgokat s nem foglalkoznak a gonosztevők javítása körüli intézkedésekkel, mer* ellen esetben talán ki tudnák számítani azt, hogy a palota kinézésű jól berendezett börtön több biztonságot, anyagi és erkölcsi hasznot nyújt az államnak akkor is, ha az százezrekbe kerül: mint a pincéehelyiségekből álló fogházak, melyeknek romlott levegőjéből testileg elsatnyult, lelkileg megfásult, javíthatatlan és munka-képtelen egyének tömege teher- és mételyként súlyosodik a társadalomra

Fűtési rendszer.

A föld alatti börtönök természetesen nem igénylik a fűtést, mert a téli zordonabb idő alatt pinczeszerű melegséggel bírnak, s ha igen hűvöseks lennének, azzal véltek egykor segíteni a bajon, hogy nagyobb számmal zsúfolták össze benne a rabokat.

A korszellem és a műveltség előhaladása már megszüntette általában e szomorító helyiségeket, s

a hazai börtönök a modern kor kívánalmai, a humanitás szabályai szerint kezeltetnek, s most már csak néhol mutatnak föl egy-egy helyet, hol kályha nem léteben, tüzeltek a talajkoczkák valamelyikén egykor a rabok, és melyik ablak volt az, mely a kémény helyét volt hivatva pótolni.

A fűtési rendszer legczélszerűbb találmányainak behozatalát a királyi ügyészi börtönök legnagyobb részénél a börtön-épületek rendszertelensége, úgy a költséges beruházások gátolván, csakis a börtönökben meglevő kandallók és belülfűtő kályhák eltörlése lenne mielőbb fogonatosítandó.

Ezen belülfűtő kályhák ugyanis ellenőrizhetetlen visszaélések okozói.

Egyrésről életbiztonság tekintetéből ellenőrizhetetlenek, mivel rendszeren a befűtés után a falba illesztett cső kihúzásával a rabok meg szokták akadályozni éjjelre a börtön kihülését, minek következtében ki vannak tevé a széngőz általi megfűlésnek; másrésről pedig telenként szalmazsákjaik tartalmát szedegetvén ki unalom és rögzött szokás miatt, azt szokták föltüzelni, mi által a rendet s tisztaságot semmisítik meg.

Nem akadály erre a szalmazsákok bevarrott állapota, mert aki egy tilalmat képes áthágni, megteszi a másik lépést is a tilalom-törésre és felbontja a bevarrott szalmazsákot is.

De különben is, a szalmazsákok bevarrása úgy egészségi mint tisztasági szempontból sem levén czélszerű,

vagy egyiket a másik rovására meg kell semmisíteni, vagy a f őnálló anomáliát tovább kell tűrni.

Ugyanis: a bevarrott szalmazsákok szalma-tartalma a rajta fekvő meleg testek kigőzölgésétől rendszeren átnedvesedve, oly keménységgé áll össze, hogy a rajtok fekvés a légtartalom hiánya miatt nem is egészséges és nem is kényelmes.

De a szalma-töltelék felfrissítése ezen szalmazsákoknál szinte nagy fáradsággal és utánlátással járván, emiatt rendszeren elhanyagoltnak s revült állapotba jövén rendszeren a szalmazsákokat elrohasztják.

Mindezen szempontok miatt, úgy a szalmazsákok burokjainak könnyebbi mosatása végett: véleményem szerint sokkal czélszerűbbek a naponként felrázható szalmazsákok a bevarrottaknál.

HARMADIK RÉSZ.

A bűn-vizsgálatokról.

Mielőtt tulajdonképi föladatomra áttérnék, s a bűn vizsgálatokról különösen szólnék: szükségesnek tartom, hogy előbb rövid szemlét tartsak a hazánkban gyakorlatban levő bűnvádi eljárás, általában a büntető igazság-szolgáltatás siralmas állapota fölött, s meggyőződést szerezzek egyrészt az olvasónak arról, hogy az igazság-szolgáltatás ezen, kérdésben forgó fontos ága, minden fontossága daczára sem részesült azon gondozó s fejlesztő ápolásban, mint azt, vagy legalább annak megkísértését, az igazság-szolgáltatás más ágainál tapasztalhattuk; másrészt pedig meggyőződjünk arról, hogy e téren a jog-fejlesztés elmaradását igen nevezetes akadályok okozták.

E nevezetes akadályokat szemügyre véve, első és legfőbb akadályként tűnik fel az, hogy mindedig büntető törvénykönyvvel nem bírunk, s az igaz-

csaponghatnak a törvény által megengedett bírói bölcs belátás és méltányosság határtalan mezején.

Ezen korlátlanságnak következménye azután természetesen azon elkerülhetlen hibás eljárás, hogy

ahány bíróság, annyi vál-fajt képvisel az igazságszolgáltatás keretében, és egy ugyanazon bűnügyben más-más, egymástól tökéletesen eltérő ítéletet hoz, s a büntető ítéleteknek ily körülmények között elháríthatlan következetlenségét tünteti föl.

Második akadály az, hogy a felsőbb bíróságok, melyek már a büntetendő cselekményeket, egyének, viszonyok, s egyéb kisebb-nagyobb mértékben fontos körülmények ismerete nélkül, egyedül az iratokból bírálják, mintegy madár-távlatból tekintik a bírálandó cselekményeket, s ítéleteiket általában csakis az enyhítő körülményekre fektetik. *)

Harmadik akadály, hogy az igazságszolgáltatás fenyítő része, nem tekintetik oly fontos ágaid a justitiának, hogy arra a legszigorúbb gond és utánlátás fordíttatnék, s az igazságszolgáltatás ép ezen ágánál, hol nemcsak a vagyon, hanem mindenkor a személy-biztonság is kérdésben forog, rendesen, s majdnem kizárólag a legkésőbb kinevezett új, gyakorlatlan bírák alkalmaztatnak, holott e téren, tekintve magának az igazságszolgáltatási ágának fontosságát, s tekintve különösen azt, hogy a büntető eljárás, mint már fentebb kimutattam.

*) Ily tapasztalatok után nem csoda, hogy történtek oly ítélet-hozatalok is a múltban, hogy számítva a felsőbb bíróságok hasonló eljárására, kétszeres büntetést szabtak az első bíróságok a bűnösre azon reményben, hogy az úgy is rendes szokás szerint le fog száll itatni felére.

minden határozott szabályt s útmutatást nélkülöz, s a bírák ítélet hozatalaiknál csakis bölcs belátásukra, mint irány adóra utalvák: épen a legügyesebb, a törvénykezésben legjártasabb, leggyakorlottabb, s legtöbb bírói belátással bíró egyének volnának alkalmazandók.

Akadály továbbá az is, hogy az igazság-szolgáltatásnak ezen ága – megmagyarázhatlanul – többnyire odiosus a bírák és tisztviselők előtt; s nagyon kevés egyén az, ki kedvvel s szenvedélyével önként adná rá magát ezen szakmára

Ezen főnálló akadályok miatt azután az eljárásban sok visszás dolog fordul elő.

Fogság helyett börtön, s börtön helyett fogság mondatik ki büntetésül, holott mindkettőnek más a fogalma; rendezetlen fogházaink jelenlegi állapotában azonban az Ítélet foganatosításakor rendesen minkettő ugyanazonosnak bizonyul. Szeszkes italok elvonásával szigoríttatik az ítélet, holott egy rab sem kap szeszkes italt, s így annak egyesektől ítéletileg szigorításkép való elvonása a büntetés szigorítását nem foglalja magában.

Közmunka és hetenként két napi böjt mondatik ki, holott közmunka böjttel, és pedig hetenként kétszeri böjttel, keresztül nem vihető anélkül, hogy az illető egyén egészségében kárt ne szenvedjen.

De számtalanok ezen visszás következetlenségek, melyeknek előhurczolása, vagy bírálata felada-

tómat nem képezvén, áttérek a bűnvizsgálatoknál követett eljárás megvizsgálására

A bűnvizsgálat körüli eljárás hazánkban még nagyon kezdetleges állapotban van, minek oka részint az, hogy e szakmára igen kevés egyén érez hivatást: részint pedig hogy e téren, a bűnvizsgálatok s az egész büntető eljárás fontossága félreismertetvén, vagyis jobban mondva a büntető igazság szolgáltatás bármely részének semmi fontosság sem tulajdonítatván, oly egyének alkalmaztatnak még nálunk rendszerint, kiket az alkalmazó képzettségük hiánya s tapasztalanságuk miatt másutt alkalmazhatóknak nem vél; s végre és különösen pedig az, hogy nincs szorosan összefüggő láncolat a törvénykezési közegek s a rendőrség között.

A bűnvizsgálatok a büntettek kiderítését céllozván, a büntető igazság-szolgáltatás alapját képezik. Fontosságuk tehát kétségbevonhatlan, s a bűnügyek vizsgáló bírái első tényezők az állam ezen fontos joggyakorlatánál. Fontosságuk kitűnik különösen abból, hogy a tapintatlanul foganatosított s keresztülvitt bűnvizsgálat a büntető igazság-szolgáltatás további folyamat megakasztja, s a végcélzt, az igazság kiderítését, veszélyezteti, sőt gyakran lehetlenné teszi.

A tapintatlan, szabálytalan bűn-vizsgálatok ugyanis nemcsak igen sok büntett kiderítését hiúsítják meg, s ez által azokat megtorlatlanná teszik: hanem számtalan ártatlan egyént is alap nélkül

belevonva a vizsgálatba, igen sok méltatlan zaklatást és szenvedést eredményeznek, és számtalan egyénnek helyre pótolhatlan erkölcsi és anyagi kárt okoznak.

Ezen főnálló szomorú állapot első és legfőbb oka a mostani köz-biztonsági közegek értelmetlensége- és lelkiismeretlenségében gyökerezik.

Nem akarok reflectálni a hírlapokban időközönként megjelenő inquisitionális borzalmakra, melyek, lehet, hogy nagyítva is adatnak elő, hanem annyit állítok, hogy míg ezen intézmény ily alakban és szervezetben pótolja a rendőrséget, addig javulás ezen téren alig remélhető.

A büntettek előnyomozása és kutatása a rendőrség feladata levén, ők ezen kötelesség teljesítése helyett rendszeren beleereszkednek a bűnügyek részletes vizsgálatába, elfogatásokat, házkutatásokat, le-tartóztatásokat eszközölnek, hetekig és sokszor hónapokig jelentés nélkül maguknál tartják a gyanúsított egyéneket, sőt ellenőrzés nélkül szabad tetszés szerint el is bocsájtják, szóval: oly bírói intézkedésekbe avatkoznak, melyek mélyen sértik az egyéni szabadságot. Többnyire azután az eredmény az lesz, hogy vagy összekuszálják az egész bűnügyet, mely alig bonyolítható le, vagy számtalan esetben a kicsikart önvallomások a törvényszék előtt visszavonván a gyanúsított egyének által, az eddig vizsgált ügy a kezdet elejére devalválódik s az eredmény illuzórius.

Égető szükség azért a rendőrség szervezése, és államivá declarálása már azért is, hogy a folytonos visszaéléseknek eleje vétessék: hanem főkép azért is, hogy azon visszás állapot megszűnjék, mely a rendőrség, illetőleg a közbiztonsági közegek, szervezésénél feltűnik.

Nevezetesen a csendbiztosok kinevezése a megyei főispánoktól függvén, ezen állami közeg által kinevezett megyei tisztviselő alárendelt közegeit, a megyei pandúrokat, a megyék első tisztviselői, az alispánok nevezik ki.

Ha már most nem egyetértőleg és nem a csend-biztosok véleményének meghallgatásával lesznek a megyei pandúrok kinevezve, mint az sok helyen megtörténik, természetes, hogy az eljárás visszás lesz, melyből a közbiztonság fog hátrányt szenvedni. Ennek következése azon általános elégedetlenség, melyet a csendbiztosok alárendeltjeik iránt minduntalan nyilvánítanak, kiknek leginkább megbízhatlanságát hozzák fel önmentségeikül akkor, midőn mulasztásaikat vetik szemökre. *)

*) Egy csendbiztos például azt állítja, hogy egy veszedelmes betyár üldözéséből midőn haza ére, lőfegyvere töltését megfordítva találta puskájában: alóla szatyma, felől a lőpor, s hogy ezt valamelyik legénye fordította meg éjjeli tanyázás közben, nehogy titkos czimborája az üldözött betyár veszedelembé jöjjön; a második állítja, hogy legkevesebb hivatalos utasítást sem mer közölni alárendeltjeivel, mert ha az valakinek elfogatására czéloz: a titkot okvetlen elárulják: a

Nem csoda azért, hogy a közbiztonsági állapotok napról-napra hanyatlanak, és a büntettek kiderítése nehezebbé válik, s ez által a büntettek száma folytonosan szaporodik.

Miután a mostani csend őrségi intézmény kiadásai, és a felállítandó állami rendőrség költség-előirányzata csak $\frac{1}{20}$ -adrész többletet mutat fel: *) remélhető, hogy a takarékosági elvek hangzatos szavai mellett, az állami rendőrség fölállítása és szabályos szervezése életbe fog léptettetni; mivel pedig ennek módozataira nem célozom kiterjeszkedni, visszatérek ez előzmények után fölvetett tárgyamhoz, melynek az elmondottak különben is keretéből vétek ki.

A bűnvizsgálat szerintem három részre osztható: a) e l ő n y o m o z a t, melyet a feljelentő rendőrségi közegek volnának hivatva teljesíteni, azaz:

harmadik nem bátorkodik a portyázásra kiindulni, mert ő meg van győződve arról, hogy alárendeltjei az első ellent állásnál cserben hagyják, mint az egy pestmegyei csendbiztos-sal történt egy tanyán, hol míg ő és két legénye élet-halál harcot vívott egy rabló bandával, mely alkalommal két embere megöletett: az alatt kint hagyott kilenez pandúrja elszaladt.

*) Magyarország 1.300,000

Erdély 600,000

Összesen 1.900,000

az előirányzati költség pedig az egészre összevéve 2 millió írtban állapított meg.

a büntett tárgyi tényálladékát megállapítani, a büntett eszközeit felkutatni, s a büntársakul gyanúsított egyének kilétét fölfedezni.

Ugyanis, ha valamely helyen büntett követtetik el, a rendőrség értesítést vesz róla, a büntett helyére megy, a büntett nyomait nem hagyja megsemmisíteni, a tény-vázlatot és helyszínrajzát fölveszi, a tetteseket és gyanúsított- egyéneket előle- gesen letartóztatja, eljárásáról a hivatott királyi bírósághoz jelentést tesz, s bevárja a további ren- deletet.

b) Az elővizsgálat, mely a kiküldött vizsgáló bíróság által teljesítetik, mely vagy fölhasználja a rendőrség előnyomozási bizonyítékait, vagy azok részletes meghallgatása után mellőzi azt, és saját belátása szerint jár el.

Ezen vizsgáló bíró az elővizsgálatnál, a büntett tárgyi tényálladékának megállapításához szükséges bizonyítékokat első sorban megszerzi, a káros, vagy sérült kihallgatása s orvosi vizsgálat, vagy bonczolat teljesítése által; szükség esetében helyszínelési rajzot készít, vagy fontosabb esetekben szakértő által készített, a bűnjelek valódiságát constatálja, a tanukat és a bűnnel terhelt, vagy gyanúsított egyéneket előlegesen kikérdezi, és a letartóztatási kérdésben határozatot hoz és azt foganatosíttatja

c) Végre a fenyítő vizsgálat, melynél a vizsgáló bíró a büntett kiderítésére minden törvényes eszközt fölhasznál, a vizsgálat folyama alatt

felmerült újabb bizonyítékokat, bűnjeleket megszerzi, a vizsgálatot végleg befejezi, s indítvány végett a királyi ügyészséghez átteszi.

A vizsgálati rab elhelyezése.

A rendőrség által bekísértett fogoly általvétetvén a fogház-fel ügyelő által, ez kötelessége szerint rögtön jelentést tesz azon vizsgáló bírónak, kinek a fenyítő ügy vizsgálatra kiadatott.

A vizsgáló bíró első kötelessége azért a letartóztatott egyén elhelyezéséről gondoskodni, és pedig úgy, hogy az, az ellene irányzandó vizsgálatot bűntársakkali összebeszélés, vagy külső összeköttetés föntartásával meg ne hiúsítsa

Ezen fontos szempont figyelemben tartásával, hacsak lehetséges és a börtön-viszonyok azt megengedik, a vizsgálati rab első 24 órában, az elővizsgálat első napján, külön, magános börtönben tartandó, s kihallgatás után, ha épen töredelmes önbevallása volt, a társas börtönöknél a vizsgálati rabok közé, kora, bűntettének minősége vagy társadalmi állása szerint elosztandó.

A társadalmi állást úgy értelmezem, hogy minden börtönnél egy oly helyiséget kell tartani, hol némileg qualificáltabb egyének vannak letartóztatva, s ezt megengedik, sőt követelik is a börtön-gyakorlati szabályok, miután az egyenlőség csakis az elítélteket és nem a vizsgálati rabokra alkalmazandó.

Bánás mód a vizsgálati rabbal.

Igen természetes, hogy föltételezem mindig azon rendesen előálló körülményt, hogy a vizsgáló bírónak, oly egyénnel van dolga, ki az ellene emelt vádat tagadja, és nincs töredelmes önbeismerése, mert ellenesetben az ajánlott vizsgálati eljárásnak nincs értelme.

Ennek figyelemben tartásával a leirt javaslatok csak is ily tagadásban levő vizsgálati foglyokra alkalmazhatók.

A vizsgálat sikere tapasztalatom szerint mindig a tapintatos, helyes bánásmódtól függ.

Olyan féle eljárás, mint melyet többször volt már alkalmam látni, és a múltban megfigyelni, midőn a vizsgáló bíró a vallatott rabhoz olyan kérdéseket intéz: Te vagy az a híres zsvány *? megkerültél akasztófa virága? hurokra kerültél jó madár? oly elhibázott lépések, melyek sokszor az egész vizsgálatot meghiúsíthatják.

Az első benyomás nagyon sokat tesz a vizsgált egyénre. Igen sok egyén az első durva megtámadásra visszahúzódik, s habár őszinte és töredelmes szándékozott lenni, makacscsá válik mihelyt oknélküli méltatlanságot érez.

Sok büntettes pedig előre képzelve maga előtt marczona tekintetű vizsgáló bíróját, mielőtt azt látta volna, már megedzi magát és elkészül a makacs tagadásra, s ha jó, szelíd, részvét-teljes arcz fogadja s rokonszenves hang szólítja meg: szelídül, ellágyul.

megfelekedzik kemény elhatározásáról, s töredelmes bevallást tesz.

A vizsgáló bírónak, mielőtt kihallgatást eszközne, már az iratok áttanulmányozásából tudnia kell úgy a büntett minden körülményeit, mint az egyén korát, származását és míveltségi állapotát; azért midőn azt elővezetteti, tisztában kell lennie nemcsak a teendő kérdések, hanem a követendő bánásmód iránt is.

Gyakran igen csekély körülmények idéznek elő gyors sikert a vizsgálatnál; egy részvét-teljes szó, szánakozó hang, könyörületos biztatás, czélra vezetőbbek a nagyhangú fenyegetőzésnél és rivalkodásnál, melyeknél minden esetre jobban megengedhetők.

Ajánlandó modor még, hogy a vizsgáló bíró soha se mutasson legkisebb elfogultságot sem a vizsgált rab irányában. Legyen az bármily hírhedt gonosztévő, rettegett rabló: ne mutasson kíváncsiságot, sem múltja, sem alakja, sem tettei iránt; tekintsen közönyösen és teljesen minden látszólagos fürkészés nélkül reá s igen jól teszi, hogyha a hányaveti borzalmas hírű gonosztévőkkel szemben úgy viseli magát, mintha az előtt soha nevét sem hallotta volna említettetni.

Az ily nagyobb gonosztévőknek rendszeren két három mellék nevek szokott lenni, mely mellék nevek emelkednek rendszeren hírhedtségre.

De a vizsgáló bírónak csak valódi vezeték-

vagy kereszt nevéen illő szólítani az ily egyént; miután a vizsgálatnál nem czélszerű azt a nevet emlegetni, melyhez veszedelmes híre tapadt a gonosztevőnek, nehogy az fölélnkítse benne a csökönnyösségét.

Azonban nem szabad magát tévútra vezetetni a vizsgáló bírónak a vizsgált gonosztévő által; különösen óvatosnak kell lenni oly egyének irányában, kik számtalan gonosz tetteiket az első kikérdezésnél rohamosan bevallják, mert az ily egyének a bevallás után rendesen valami könnyebbítést kérnek és okvetlen szökési tervekre gondolnak.

A vizsgálati rab elővezetése után a vizsgáló bíró a kísérő őrt kiküldi és négyszemközt szól a vizsgálandó egyénnel, miután a büntetteseknek őrlötti vallatása igen ritkán vezet óhajtott sikerre.

Nem czélszerű pedig az őrl jelenléte, mert a vizsgáló bíró által irányában felköltendő bizalmát a bűnösnek nem engedi kifejlődni.

Továbbá az őrl jelenléte mindig feszélyezi az illetőt a netaláni ellágyulásnál és töredelmességnél, s a bűnös sokszor inkább megrögzöttségében marad: mintsem magát gúny és nevetség tárgyául tegye ki őrl és társai előtt.

De mire is szükséges az őrl közvetlen jelenléte a kihallgatásnál?

Biztosság végett? Nincs rá eset (legalább én nem tudok) hogy a vizsgáló bíró vizsgálati egyén által valaha megtámadva lett volna, s ha nincs phy-

sikai bátorsága a bírónak, s nem mer egy bűnössel szemben állani egy szobában akkor, midőn kívül az ajtónál fegyveres őr áll, ki az első hívásra megjelen: akkor ily egyén nem lehet vizsgáló bíró.

Azon eshetőséget pedig csak nem lehet, de nem is szabad föltelezni, hogy az őr a megvesztegetési ajánlatoknál az ellenőr szerepét játssza, mert ez nagyon szomorú föltevés lenne minden önérzetes egyénre, s aki akarná, alkalma van ily ellenőrzést is számtalanszor megghiúsítani.

Mindezekről eltekintve, midőn a vizsgáló bíró és a bűnnel terhelt egymással szemben állanak, az általános kérdések mellett szükséges megkérdezni a vádlottat családi viszonyai felől, szülőiről vagy gyermekeiről, előbbi életmódjáról, körülményeiről, s netalán korábban elkövetett büntettei felől, mely idő alatt alkalma lehet tanulmányozni a vizsgált egyént s behatolva életének külső és némileg belső világába is: lélektani észleleteket tenni felőle.

Meg kell azonban jegyezni, hogy nem mindenik egyén irányában lehet egyforma bánásmódot használni.

Faj, nemzetiség, kor, míveltségi fokozat, foglalkozás, származási hely, mindannyi más és más modort követel, és igen csalódik, ki a szent-endrei rácz fajú egyénnél oly modort akar követni, mint faj-rokonával; a bácskai, vagy határőrvidéki lakossal; és valamint már ezek között is észlelhető különbség, szívóosság, csökönység és makacosság a haj-

lamokban: annál nagyobb az a felső vidéki tót és a tiszai magyar faj között, még nagyobb a mátrai palócz és a vasmegyei magyar között.

Mindezek megfigyelése után, minden egyes különbségre nem terjeszkedhetvén ki. csak azt jegyzem még meg, hogy első sorban a vádlott irányában követendő modor mindig részvét-teljes, szelíd, és sokszor szánakozó legyen: később az elért eredmények, vagy megghiúsult kísérletek után, változhatik a hang és modor is, s lehet a lágy hangból erélyest s a szelíd arczból szigorút alakítani.

Hozzá kell még adnom, hogy mindezen, fentebb leírtak sikeres alkalmazásához gyakorlat, ügyesség és kiváló hajlam kívántatik, de fölötte szükséges, s csaknem elkerülhetetlen a nép nyelvének, szokásainak és észjárásának teljes ismerete, *) tolmács mellett, nem hiszem, hogy a legkevésbé tagadott büntettet is beösmertetni lehetne.

*) Ha egy vallatott magyarfajú bűnös előtt, ki gyilkosságot vagy emberölést követett el, a büntett valódi nevén említésével tesszük a kérdéseket, az esetben megriad már a megszólítástól is. Például: micsoda indokok vitték önt ezen gyilkosság elkövetésére? kitérőleg fog felelni, de a fentebbi kérdés helyett így kérdeztetvén: mondja meg nekem szegény ember, hogyan esett e szerencsétlenségbe V okvetlenül élűiről kezdi, s beszédfolyama alatt többnyire hosszas kerülővel elmondja a szerencsétlenség pházisait, melyet a törvény fogalma g y i l k o s s á g n a k nevez.

Vallatás.

Ha elővizsgálat alkalmával nem nyilvánul a vallatott egyénnél töredelmesség s makacs tagadási hajlamokat árul el: a vizsgáló bírónak szükséges feltüntetni vádlott előtt mindazon előnyöket, melyeket az egyenes, nyílt igazmondás részére nyújthatnak.

Nevezetesen: vizsgálati fogságának megrövidülése: a bizonytalanság kínzó aggodalmainak ítélete meghallgatása utáni elenyészte, s a többi.

Föl kell még említeni a törvény által nyújtandó előnyöket is: nevezetesen: hogy a töredelmes vallomás, mint a javulás egyik csalhatatlan jele, a bírák által enyhítő körülményül vétetik és az így beösmert büntett enyhébben sújtatik.

És valamint a töredelmesség előnyeivel meg kell ösmertetni a vizsgálati foglyot: azonkép annak hátrányai is felsorolandók, s ezek legfőbbike a magába zárt bűneset miatt lelki furdalás által okozta szenvedések, a hosszú vizsgálati fogság, a büntett bebizonyítása esetében a törvény szigora; mind megengedhető és célra vezető vizsgálati eljárások, melyek által sem a közerkölcsiség megtámadva nincs, sem szabálytalanságot nem foglalnak magokban, és leginkább sikerre vezetnek.

Ha azután megolvadt a kérges elfásult szív, s az önvallomás bekövetkezik, a vizsgáló bírónak nem szabad saját gondolatai martalékául hagyni a szárandó szerencsétlent: szükséges hozzá vigasztaló

szavakat intézni, hogy a társadalom még számít reá, mint leendő hasznos tagjára, hogy belőle még boldog, elégedett és tisztelt egyén is lehet; szóval: ha bűnéért a büntető igazságnak eleget tett, mint megtisztult egyén fog vissza vetetni az emberi társaságba, és neki azon bűnét, melyért büntetését kiszervezte, jogosan senki szemére nem vetheti.

Ily eljárás mellett egy szakmáját teljesen átértő vizsgáló bíró a javítás előkészületét már a vizsgálat alkalmával megkezdheti, s valóban, arra kell törekednie minden ily foglalkozásban élő tisztviselőnek, hogy a bűnöst töredelmes önvallomással adja át bíróinak, mert ha ellenkező eljárás követtetik: ha a harcban egymással egyik felől a döntő bizonyítékokkal, másik felől a makacs megátalkodottsággal küzdenek a vizsgáló és vizsgált, ez esetben a javítási elmélet egyik lépcsője mindig elveszett, s nehezen lesz helyre pótolható.

A vizsgálati szigor.

Nem áll sem talp-verésből, sem spanyol viaszszal csöpögtetésből, sem összelánczolt kezeknél fogva gerendára való felhúzásból, sem farkas gúzs, sem csukló szorítás, kancsuka és bikacsök alkalmazásából, nem különben hering etetés, víz-elvonás vagy étlen szomjan való sanyargatásból, melyek kínai és bokharai eljárások: hanem egyszerű magány-fogságból hetenkint 24, legfőlebb 48 órai tartamra.

Azonban midőn ily eljárásra kerül a dolog,

már akkor a vizsgáló bírónak időközönként össze-
gyűjtött bizonyítékaiból tudnia kell: vajjon jogos
gyanú-okok forognak-e fenn a tett elkövetésére néz-
ve vádlott ellen?

S csak azon esetben, midőn a gyámi minden
éle vádlott ellen irányul, s midőn meggyőződött,
hogy a vallatott egyén megrögzött gonoszságában
furfangos ravaszsággal szándékozik a való tényállás
kiderítését tévútra vezetni, csakis ekkor alkalma-
zandó a setét zárka, kenyér és víz. Nem sanyarga-
tás, sem vallomás kicsikarása végett, hanem egysze-
rűen a konok maga-tartás megtorlása céljából.

Fő dolog mindig a bizonyítékok előállításá-
s, mely eljárásnál föl kell használni minden legkisebb
nyomot és jelenséget időközönként s ezeknek fel-
tűntetésével megkísérteni az önbeismerés előidéző-
sét, mert csak így s ily eljárás mellett érhető el
tökéletes siker, s vihető keresztül egy szabályos
bűnvizsgálat. Szükséges, hogy az egyes zárkák ele-
gendő lég-űrtartalommal, és némi világossággal bír-
janak, s különösen szükséges, hogy azok vagy az
őr álló hely közvetlen közelében álljanak, vagy őr
által környeztessenek.

Fölszerelése nem szükséges hogy oly lécezett
kalitkából álljon, mint amilyen kalitka mintázva
volt egy megyei főtisztviselő által a közel múltban,
a letartóztatandó rabok részére, hanem igen is ren-
des fekhelylyel ellátott helyiség legyen, mert a

vizsgálat általi sanyargatás nem csak tévesztett cél utáni törekvés, de jogosulatlan cselekmény is.

Különbén is a magány iszonyú és romboló hatással van a szegény bűnösre: mély csend, félhomály, bűnérzet tudata, éjeiei nyugtalansága mind kinzó aggodalmakkal szaporítják a gyötrelmeket.

Óvatosnak kell azonban lenni egyes börtön alkalmazásánál arra . nehogy a bezárt egyén öngyilkossá váljék, mely esetek leginkább ily eljárás mellett szoktak bekövetkezni, mert az oly egyének, kik nagyobb beszámítású büntetteiket fölfedezve látják, a büntetés félelme miatt ép úgy a halálban keresnek menekülést, mint a szegény, méltatlanul zaklatott vizsgálati rabok, kik elkeseredésökben nem óhajtanak tovább- élni. s leroskadnak a lelki szenvedések súlya alatt.

Az öröknek azért folytonos éber felügyelettel kell őrködni a magány zárkák fölött, és minden legkisebb gyanús neszre a zárkába tekinteni.

Továbbá: minden eszközt eltávolítani szükséges a zárkából, melynek segélyével az öngyilkosság végrehajtható lenne.

Fogas, falba vert szegek, kapcsok, a magány zárka falán nem türendők meg; a zárka ajtó sarkainak igen alatt és minden kiálló csúcs nélkül kell állaniok, végre az egyén az elzáratáskor kikutatandó a szög, kés, üveg vagy cserép darab, szóval: minden legkisebb oly tárgy, melylyel testi biztonságban kárt tehetne, elkobzandó.

Szabادلábra helyezés vagy elbocsájtás:

Igen fontos körülmény a börtön kezelésnél, mely ugyan után-látással és fáradsággal van összekötve, de kiegészítő részét képezi a foglyok körüli eljárásnak.

Szükséges ezt eszközölni úgy a vizsgálati raboknak szabadlára helyezésénél: mint a büntetéseket kiállott egyének végképeni elbocsájtásánál.

Az eljárás következő: ha a vizsgálati rab a vizsgáló bíró által szabadlára helyeztetik, ezen bírói intézkedés közöltetvén a börtönkezelővel, ez elkészített számára az elbocsájtó levelet, nyilvántartási könyvébe bejegyezteti az elbocsájtás napját, és a szabadlára helyezett vizsgálati foglyot maga elé vezeteti, a végzést előtte felolvassa, kitanítja arra nézve, hogy illetőségi helyéről hosszabb időre bejelentés nélkül el ne távozzék, az idézésre megjelenjen, s újabb büntettek elkövetésétől őrizkedjék.

A büntetést kitöltött egyén hasonlóképp fölvezetvén a királyi ügyész elé, ott rövid oktatást kap. azon irányban, amilyen volt a büntett, melyért elítélve lett. Felhozatik előtte anyagi és erkölcsi kára, amit fogsága alatt szenvedett, elhagyott családja nyomora, mely egy kenyér keresőt nélkülözött és temérdek költsége és kiadásai; szóval: minden érzékeny károk, melyek őt büntette megtorlása miatt érintették.

Vége: miután érintetik előtte ezentúli magaviseletének feddhetlensége, melyre kétszeres figye-

lemmel kell lennie, minthogy már büntetett egyén lévén, nemcsak könnyebben gyanúsítatik, hanem szigorúbban is büntetetik; azon utasítással bocsájtandó el, hogy rabtartási és más ítéletileg elmarasztalt költségeinek kifizetését mielőbb teljesíteni kötelességének tartsa, nehogy a miatt a végrehajtások neki ezen terhes költségeket elviselhetlenségig szaporítsák.

Utóvégre szükséges még gonddal lenni arra is, hogy ha távolabb lakó az elbocsájtott rab, egy vagy két font kenyér adandó útjára, nehogy koldulva kelljen haza érnie. *)

*) Egy ügyes lelkésznek ily alkalommal kitűnő s igen fontos tere nyílik, ha valódi keresztény szeretettel, a közjón s az illető rab jövője miatti gondoskodáson kívül egyébre nem gondolva, igazi benső, testvéries, vagy atyai szavakkal bocsátja útjára a szerencsétlent. Bármily csekély emlék, például: kép. könyv s ilyes, tapasztalás szerint igen kedves fogadtatásban részesül, s az átadásukhoz csatolt néhány velős mondat, sokat látszik ígérni. Nálunk például ez a gyakorlat: a fogház-felügyelő minden hét elején átadja az azon héten szabaduló rabok névsorát, büntényét, szabadulási napját, lakhelyét sat. tartalmazó levélkét, s a hetenként 2-3-szor erkölcsi oktatások végett estenként 6-7-ig megjelenő lelkész a közös oktatás után még ezeket egyenként vagy együtt vizsztatartja, körülményeikhez alkalmazott figyelmeztetést, s valami emléket ad, mely rendesen kiváló kegyelet tárgya látszik lenni.

Kerületi fogház.

A királyi ügyészi börtönöknek bizonyos megállapított és elfogadott rendszer szerinti átalakítása, annyi nehézséggel s oly tetemes költséggel történhetnék, hogy, nézetem szerint sokkal czélszerűbb lenne ezen beruházások helyett, ha nem egyszerre is, de legalább időközönként, egészen új és megállapított rendszer szerinti kerületi fogházak építését eszközölni.

Úgy tudom, hogy ez iránt történtek is intézkedések, s a n a g y v á r a d i , n a g y k a n i z s a i és b a l a s s a - g y a r m a t i fogházak nagyobb mérvű átalakítása és felszerelése már fogatba is vétetett.

Mindezekről eltekintve azonban, tudomásom szerint, Magyarországon sem fegyház, sem kerületi fogház, sem pedig királyi ügyészi börtön, nem bír egy, következetes és megállapított rendszerrel sem, valamint tudomásom szerint egy fegyház vagy börtön sincs akkép építve, hogy abban egy megállapított rendszert behozni, s azt következetesen keresztül vive feltartani is lehetne.

Épen ezért volna elkerülhetetlen egy minta fogház felállítása, és pedig nem idegen államok rendszereinek egyszerű utánzásával, hanem egy, az eddig föltalált rendszerek jobb részeiből összeállított systematikum építése- és berendezésével.

Az általam óhajtott m i n t a - f e g y h á z pedig kizárólag, oly fiatal bűnösök befogadására len-

ne csak alkalmazandó, kik 14 éves életkoruktól 20 éves életkorukig követtek el oly bűntetteket, melyek megtorlása egy évi fogságnál hosszabb tartamú büntetéssel sújtatott.

Ily ifjúsági fogház valóban égető szükség minálunk, mert ennek hiányában a gyenge korú sihedereket épügy, mint a gyermek korban élő billió-sokét vén gonosztevőkkel kell elhelyezni.

Mily káros a fiatal, még javítható, de a rossz befogadására képesebb egyének érintkezése a megrögzött bűnösökkel, azt minden gondolkodó egyén beláthatja; de ezen anomália sehogy sem kerülhető ki a mostani kezelés mellett, részint helyszűke, részint pedig a rendszer nélküli építkezések miatt.

Nagy ösztönt nyújt nálam ezen eszme fejlesztésére azon tapasztalás, hogy a büntetésnek javítással való összekapcsolása, leginkább a fiatal bűnösöknél volna sikerrel keresztül vihető, s a rossznak magva, mintegy csírájában elfojtatnék.

Idősebb, s a férfi korban börtönbe került egyének részint megrögzöttség, részint korukkal előre haladott fásultság miatt, nem idomíthatok oly könnyen, s ha a börtönbőli kiszabadulások után tartózkodni fognak is a további bűntettek elkövetésétől, azt nagyobb részben nem azért teszik, mintha javulva lennének szívben és lélekben: hanem általában a büntetéstől félelem tartóztatja őket vissza a további bűnök elkövetésétől.

Véleményem szerint pedig a társadalomra

nézve nem közönyös dolog, hogy a megtorlóit bűn tettese javulva tér-e vissza kebelébe, vagy pedig a félelem miatt óvatossá válik s nem vesz ugyan részt közvetlen a büntettek elkövetésénél, de azok titokbani előmozdításától sohasem vonakodik. *)

Szükséges tehát oly módokról gondolkodni, melyek ezen terjedő rosznak elejét vegyék, miután izgalmas idők beálltával, midőn némileg meglazul a közbiztonság feletti éberség, megboszulja magát a társadalom mulasztása magán a társadalmon; mert ez esetben a félelem miatt eddig visszatartott gonosz szenvedélyek féket veszelve kiszámíthatlan kárt okozhatnak.

Tagadhatlan azért, hogy oly egyének, kiket csak a büntetés félelme tart vissza a bűn elkövetésétől, nem bírnak legkisebb erkölcsi alappal sem; már pedig az államnak oda kell törekednie, hogy polgárai ne nélkülözzék ezt, mert minden államnak támasza, talpköve a tiszta erkölcs!

Miután pedig vannak fegyházaink, hol a kemény szív megkérgesedik; börtöneink, hol a szenvedés folytonossága a szerencsétlen lelkületet megsibbasztja és elfásítja; dologházaink, honnan a tévedt ember mint gonosztévő tér vissza a világba: okvetlen kell legalább egy oly fogházat berendeznünk, melynek célja a javítás, czíme és rendeltetése pedig Ja v í t ó - h á z legyen.

*) Azaz a büntetett tolvaj orgazdává: az orgazda kézhez adóvá, a kézhez adó pedig besúgóvá; sülyed.

Ily javító intézetnek, természetes, hogy megállapított rendszer szerint és a kitűzött célnak teljesen megfelelőleg kellene berendeztetnie és pedig szorosán meghatározott létszám terjedelméig, mely utóbbi körülmény igen fontos pont a fogházak felszerelése kezelésénél.

Hogy azután ily ifjúsági fogház mily rendszer szerint szereltessek föl? és melyik rendszer a legjobb? ez természetesen különböző fölfogás dolga és nagyon vitás kérdés. Véleményem szerint azonban, a rendszer elhatározásánál mindig és mindenkor hazai viszonyainkat, népünk erkölcsi hajlamait kell főképen tekintetbe vennünk, s ezekhez idomítandók valamely már, elfogadott rendszer, gyakorlatilag hasznosnak bizonyult oldalai.

Mert minden mélyebb tanulmányozás és gyakorlati ösmeretek nélkül felállítani valamely fegyházi rendszert, és azt legjobbnak declarálni csak a felületes elfogultság képes, és épen ezen meggyőződésem szerint minden viszonyokra rá alkalmazni az ily elfogadott rendszereket nem épen ezélra vezető intézkedés lenne.

Egyik például a magány rendszert tartja legjobbnak, de nem veszi figyelembe azt, hogy ily rendszer mellett az elzárt egyének hasznos foglalkoztatása, vagy valamely iparágban kiképezése csaknem lehetetlen.

Ha azonban eltekintünk ezen fontos akadálytól s ezt a javítási rendszernek képesek lennénk fel-

áldozni is, nem vagyunk biztosak felőle, hogy a magány rendszer előidézendí a javulást, arról azonban biztosak vagyunk, hogy a fásultságot, örülést sok egyénnél elő fogja idézni.

Ami a sokak által magasztalt hallgató rendszert illeti, ez humánus bánásmóddal keresztül nem vihető, mert a folytonosan áthágott tilalom folytonos büntetést, ennek elkerülése pedig szakadatlan képmutatást, összejátszást fog eredményezni s míg az egyik vadítja az erkölcsöt a szelidítés helyett, az utóbbi csak az alattomoságot, ravasz képmutatást fogja kifejleszteni, melyek közül egyik sem alkalmas a fő cél, a javítás elérhetésére.

Amerika, Anglia, Írland, Németalföld, Belgium lakosainak jellemét, nem lehet sem a magyar paraszt, sem a felföldi tót, nem különben a rác vagy oláh hazai lakóink természetéhez hasonlítani, s ennél togvá a magyarországi börtönöket a fentebb elősorolt külföldi fogházak kaptájára húzni, tévesztett cél, haszon nélküli költség és fáradság lenne és pedig azért, mert minden népélet viszonyait, szokást, élet-módot, szóval: jelleget számításba kell venni a börtön-rendszerek meghatározásánál, s valamint a büntettek elkövetésénél minden vidéken más és más hajlamok a tényezők, úgy minden fajnál ismét különféle eljárás kívántatik a javítás sikeresíthetésére. *)

*) Egy belgiumi vagy svájci szakembernek furcsa fo-

A fentebb elősorolt elvek tekintetbe vételével. azért nagy körültekintés, mély combinatió és széles terű gyakorlati ismeretek kívántatnak, egy, hazai viszonyainknak egészben megfelelő minta-fegyház berendezéséhez.

Az általam javaslatba vett Ifjú s á g i f o g h á z, ha az általános elvek és részletes ismeretek alapján állítatnék fel, beláthatatlan erkölcsi hasznot eredményezne a, társadalomnak, s teljes megnyugvást a humanizmusnak.

Aki csak valaha börtönököt látott s azok beületét némi figyelemmel kísérte: nem fogja kétségbe vonni ily intézet szükségességét, s a mint ezt kétségbe nem vonja, úgy nem fog kételkedhetni annak gyakorlati sikeréről és kiszámíthatlan hasznáról.

Az általános elvek körvonalozása után, szükséges némileg a dolog gyakorlati részére, az ajánlott reform-terv apróbb részletezésére áttérnem.

galma lenne népünk erkölcsi életéről, ha például megfigyelné a büntetteket. Ugyanis a kezelésem alatti börtönökben a Mátrában elkövetett büntettek 30%-a emberölés, Borsodban úgy hallom 70%-a ugyanezen büntett, pedig ez nem rejlik másban, mint a mátrai palócz és borsodi matyók verekedési hajlamaiban, s a szándékosság teljesen hiányzik ezen büntetteknél.

Verekedik mert legénykedni divat nálok, verekedik mert bántalmat nem tud felejteni, és verekedik akkor, midőn részeg; különben pedig könnyen javítható nép.

melyek ugyan előttem, csekély átmérőjű látköröm miatt nehéz feladatok, de az elmondottak után némi kötelezettségek.

A tudomány, elmélet és gyakorlat sok hiányokat fog benne fölfedezni, azt jól tudom, de ha némileg foglalkozik vele, okvetlenül nyereségem lesz. mert ezekből merítem az okulást.

A magyarországi büntetteknek legkevesebb 6 %-a oly korú egyénekből áll, kik a húsz évet még be nem töltötték, s büntetésök tartama meghaladja az egy évi időt.

Ezek szerint az i f j u s á g i j a v i t ó f o g h á z n a k, vagy i n t é z e t n e k, legkevesebb 500 egyén befogadására kellene fölállíttatni és felszereltetni. Több egyén egy helyen tartása különben is czélszerűtlen a felügyelet, őrizet és elhelyezés tekintetéből.

A fogház főczélja a javítás lévén, úgy a bánásmód, mint a foglalkoztatás ezen cél elérhetéséhez irányoztatnék a felállítandó intézetben.

A felállítandó fogház alakja, terjedelme, előttem másodrendű kérdés lévén, s különben is az építészek szakmájába tartozván, erre kiterjeszkedni, miután az ezek feletti ismereteket nem arrogálom magamnak, nem célom; a belső berendezést illetőleg azonban, miután szoros összefüggésben állanak a célokkal és elvekkkel, röviden előadom nézeteimet, melyek összefoglalva következőkből állanak.

A fogháznak, ha az ö t s z á z egyén befoga-

dására építtetnék, okvetlenül száz magány zárkával kellene bírnia

Ezen 100 magány zárka, az intézetbe legkésőbbben szállított elítéltek befogadására való lenne, kik büntetteik nagysága szerint, egy hónaptól egy negyedévig foglalkozás, munka nélkül, a hallgató és magány rendszer legszigorúbb szabályai szerint kezeltetve, hetenként kétszer, a magány zárkát körül ölelő teremben tartott erkölcsi oktatásban lennének részesítendőek, a nélkül azonban, hogy a zárkákban lévő egyének egymást látnák, mi a mostani előhaladott börtönépítészeti rendszerek mellett minden nehézség nélkül kivihető.

A fentebbi eljárás a v e z e k l é s i rendszer egyik neme, mely az elzárt egyénnek önmagával való foglalkozását, magába szállását és meglágyítását volna hivatva előkészíteni.

Előre bocsájtva azt, hogy a 14-20 évig terjedő életkorú foglyok, részint koruk, részint testi fejlettségük meghatározásával, külön-külön hat osztályba sorolhatnának s azok, akik a magány zárkában a vezeklési időt kitöltötték, koruk vagy testi fejlettségüknek megfelelő osztályba sorozhatnának.

A fegyencz osztályok mindegyike külön felügyelővel bírván, nappal a foglalkozási. étkezéskor a közös étteremben. éjjel pedig a közös hálóteremben örködnének osztályaik felett és pedig a legkomolyabb szigorral és éberséggel úgy,

hogy a felállított szabályok mindig megóva legyenek.

Elméleti emberek fejőket fogják rázni ezen tervezetre, s ők következetesen óhajtanák keresztülvinni a felállítandó fegyházban, vagy a hallgató, vagy a magány rendszer szigorát, én azonban folyvást szem előtt tartva a főcél, a javítást, ennek elérhetésénél célra vezetőnek nem tartom, sem a hallgató sem pedig a magány rendszert, mely különösen zsenge korban élő egyénekre nézve gyötrelmes és elviselhetlen szenvedés lenne.

Miután pedig a javító fogháznak nem ezélja, hogy az örültek számát szaporítsa, sem pedig hogy fásult egyéneket, misanthropokat idomítson, azért véleményem szerint a vezeklési idő kitölte után, a felügyelet, munka és tanulás melletti társas együttlét, mint rendszer, hozatnék be és pedig még a hallgatási szigor mellőzésével is.

Főbb vonalakban azért elő sorolva a fentebbi-eket, a fogházi büntetés kezdete a vezeklési rendszer, azután pedig a társas börtönzés, melynél osztályonként külön ét- és háló-termek, külön iskolák volnának berendezve, a hat osztályban tartott fiatal fegyenczek részére, mely eljárás célszerűsége kétségbe vonhatatlan lenne minden tekintetben; és pedig

A közös ét-termek célszerűek azért, mert ezen helyiségek csak egyedül e célra használtatván, a börtönök levegőjét az étel-szag és evés közbeni nagy mérvű kipárolgás nem fogná megrontani.

De a közös és felügyelet melletti étkezés, elejét venné nem csak az evés közti surlódásoknak, vitáknak, hanem a szokásos csere-bere. vagy étel részletekre való koczázásnak is, mely visszaélések és rendetlenségek nyilvános felügyelet nélkül meg nem akadályozhatók.

A közös háló-termeknek igen sok előnyük van. nevezetesen a felügyelet meg bírná akadályozni némileg a természet-ellenes lassú öngyilkosságokat, melyeknek áldozatai, különösen a fiatalabb egyének között, nagyszámban találják fegyházainkban és börtöneinkben sírjokat, és amely rögzött kór meg nem akadályozható sem a magány, sem pedig a más fajú társas börtönöknél.

Itt azonban a két sorban és egymástól egy öl távolságra álló fekhelyek közti folytonos fel s alá járkálása a kitanított öröknek különös figyelemmel az orvos által megjelölt fegyenczekre, elég gátul szolgálna a pusztító betegség megakadályozására

A szükséges helyiséghez az általam javasolt 500 egyén befogadására készült fogháznak és rendszerének keresztülvitelére következők kellenének:

1. Száz egyes zárka kettős ajtóval, melyek között legkevesebb egy öl térség lenne.

E zárkák kettős ajtai közül a belső rostély volna, a külső pedig deszka ajtó, mely utóbbi félig kinyitva ellenzőül is szolgálna, hogy az erkölcsi oktatás mellett a fogoly szomszédjában lévő zárka lakóját meg ne láthassa; mind a mellett az erkölcsi

oktató alakját és beszédét folytonosan figyelemmel kísérhesse.

Természetes tehát, hogy a vezeklési zárkák ajtái oly terembe nyílnának, melynek központján! álló lelkeszt minden zárka lakója megláthatna anélkül, hogy ő szomszédját láthatná, mely építészeti berendezést a szakértő építészek minden nehézség nélkül keresztül vihetik.

2. A hat osztályba sorozott foglyok részére berendezett hason számú háló-terem.

3. Ugyancsak a fentebbi szerint számított ét-terem.

4. Hat osztály számára készült munka-terem.

5. Három osztályba sorozott iskola-helyiségek.

6. Közös ima-terem.

7. Végre a fogházat körül kerítő oly mívelhető iárség, mely legkevesebb 100 hold területű földet foglalna magában.

Foglalkozásra nézve a javítási célnak megfelelőleg a fiatal fegyenczek véleményem szerint a mezőgazdaság- és különösen ennek kertészeti ágában lennének elfoglalva

Elismert dolog ugyanis, hogy a foglalkozás neme nagy befolyással van az egyének erkölcsi életére és kedélyállapotára; tagadhatlan az is, hogy az erkölcsök szelidítésére legczélszerűbb foglalkozás az, mely összeköti az embert a természettel, melynek szülötte.

Kertészet, szőlő-mívelés, méhészet mind oly

foglalkozások, melyek a mellett, hogy hasznot hajtának: gyönyörködtetők is egyszersmind; azért ezen fegyházban tavasztól késő ősziig a mező-gazdaság fentebb megjelölt ágai, a téli hónapokban pedig kisebb kézi munkák, gazdasági eszközök készítése, kosár-kötés, fa-faragás, gyékény-fonatok készítése lennének azon iparágak, melyekkel a foglyok elfoglaltatnának. Természetes, hogy ezen foglalkoztatáshoz megfelelőleg az iskolai oktatás is járulna, úgy hogy a gyakorlat mellett az elméleti is megadatnék.

Ezen rendszernek és foglalkoztatásnak, mely a mellett, hogy nem kivihetetlen, kiszámíthatatlan hasznai lennének a társadalomra úgy, mint a mezőgazdaságra nézve.

Kitanult kertészek, vinczellérek, ügyes földművelők, méhészek és a mi fő, megjavult gonosztévők kerülnének ki a tömlöczökből, kik szelíd és gyönyörködtető foglalkozásaik közben okvetlen szelíd erkölcsökhöz szokva, józan, értelmes és munkás polgárokkal szaporítanák a társadalmat.

Ily eljárás és rendszer mellett okvetlen be kellene hozni ezen intézetnél az í r rendszert, – a fokozatos engedményeket, – teltételes szabadon boesajtást, és a visszaesők ellenében a büntetés és vezeklés folytatását: de egyszersmind ily következetes rendszerrel keresztül vitt intézetnél fel kellene állítani a fogház-felügyelők részére egy gyakorlati és bizonyos időre megszabott tanfolyamot is, és

pedig azért, mert ügyes fogház-felügyelők alig néhány kivételével, az egész hazában nem léteznek.

Ló trainírozásra évekig tanítják a lovászokat: az eb dressure-ről szakkönyvek jelennek meg, de az ember idomítással vajmi keveset gondolnak különösen hazai börtöneinknél.

Napjainkban minden rendű és foglalkozású, valamint minden korban lévő egyének, ha mást nem kapnak, fogház-felügyelői állásokra aspirálnak. Van ezek közt tekintetes úr, volt iparos, gazdatiszt, kiszolgált katona, de szakértő utánlátó és gondolkodó ember vajmi kevés!

Es ha azután ily egyének elnyerik állomásait, azt sem tudják, hogy tulajdonképpen hogyan viseljék magokat.

Némelyik megmarad tovább is tekintetes úrnak, jár a casinóba és a börtönmesterek viszik az egész kezelést; mások pedig várnagyoknak címeztetve magokat felcsapnak úrnak, kényelmes életet kezdenek élni, s nem akarják a jövőt látni, mely szomorú. Legalkalmasabbak még ezen állomásokra az egykori huszár-örmesterek, kik a kezelés többrendbeli ágát megszokván ezredeiknél, a börtön-kezelésre könnyen taníthatók.

Azért véleményem szerint a fogház-felügyelők ily minta-fogházban megtanulván a bánás-módot, a rendet, tisztaságot és kezelést, bizton alkalmazhatók lennének néhány havi gyakorlat után kisebb börtönnél, mert legalább lenne fogalmuk valamely

rendszeréről és kötelességről, holott a tapasztalatok szerint most egyikkel sem bírnak. *)

*) Buda-pesthez három órányira a Duna bal-partján az államnak nagy terjedelmű épületei és a körül egy kis föld-birtoka van. melyek valamikor sóraktárak s tisztii lakok voltak, most azonban a kis-tornyos kápolnával közepén üresen elhagyatva állanak.

Az általam javasolt ifjúsági fegyház aránylag kevés költséggel itt lenne felállítható.

TARTALOM.

Előszó	Lap 5
--------------	----------

ELSŐ KÉSZ.

Gyakorlati ösmeretek	7
A börtönrendszer története	8
A törvényhatóságok börtönkezelési rendszere.....	18
A börtönügyi irodalom	16
Tájékozás.....	20
Kendszer.....	26
Szolgálati utasítás a fogház-felügyelő részére	27
Szolgálati utasítás a börtön-mester (kulcsos börtö- nés) számára	29
Szolgálati utasítás a börtönőrök számára.....	80
Börtön-szabály.....	32
Mosókonyha	85
Tisztaság.....	37
Kend	41
Élelmezési felügyelet.....	45
Rab-dologház.....	51
Szerződés	60
Börtön-iskola és erkölcsi tanítás.....	66
Könyvtár.....	74
Kórház	75
Szokásos visszaélések a börtönöknél.....	77

	Lap
A fogház-felügyelők részéről	77
Börtön-mesterek és börtön-őrök részéről.....	78
Babok részéről.....	78

MÁSODIK KÉSZ.

Börtön-felszerelési reformok	84
Dolgház	98
Élelmezés	108
A börtön-helyiségek egészséges állapotba helyezése.....	124
Fűtési rendszer.....	126

HAKMADIK RÉSZ.

A bűn-vizsgálatokról	129
A vizsgálati rab elhelyezése	137
Bánásmód a vizsgálati rabbal.	138
Vallatás.....	143
A vizsgálati szigor	144
Szabadlábra helyezés vagy elbocsájtás.....	147
Kerületi fogház	149